

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

F. CLARYSSE en Y. SEGAEERT-VANDEN BUSSCHE, De nieuwe voetbalwet: het openbaar ministerie getackeld 1145
J. CEULEERS, Must carry op de helling 1151

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Verjaring**
 – 1. Oude gemeenrechtelijke verjaringstermijn – Rechtsvordering gegrond op een buitencontractuele aansprakelijkheid – 2. Burgerlijke vordering uit misdrijf – Medische aansprakelijkheid
 Arbitragehof 30 juni 1999 (met noot van I. Claeys, «De eerste jurisprudentiële stappen sinds de nieuwe verjaringswet») 1155

1. Strafvordering – Betekening – Dagvaarding – Verkeerde vermelding van beroep van verdachte – Geen misverstand omtrent hoedanigheid van verdachte – Geen schending van rechten van verdediging – **2. Milieu** – Milieustrafrecht – Zonder exploitatievergunning inrichting uitbaten waarvan men niet de oorspronkelijke oprichter is – Strafbbaarheid
 Cass. 16 maart 1999 1158

1. Werkloosheid – Controle – Werkgever – Werkloze niet ingeschreven in personeelsregister – Misdrijf – Moreel bestanddeel – **2. Onrechtmatige daad** – **Aansprakelijkheid** – Hoofdelijkheid en ondeelbaarheid – Verschillende daders – Eenzelfde misdrijf – Begrip – Verband tussen strafbare feiten
 Cass. 20 april 1999 (met noot) 1159

Stedenbouw – Bouwvergunning – Vernietiging door de Raad van State – Gevolgen – Afwezigheid van bouwvergunning – Strafrechtelijke veroordeling wegens het wederrechtelijk instandhouden van een bouwwerk zonder bouwvergunning – Wettigheid
 Cass. 28 september 1999 (met noot van G. Debersaques en P. Lefranc, «Het na een vernietigingsarrest van de Raad van State zonder stedenbouwkundige vergunning instandhouden van een gebouw is een stedenbouwmisdrijf») 1160

1. Verbintenis – a) Schuldvernieuwing – Moratoire interesten – b) Rente – Kapitalisatie – Voorwaarden – Vervallen interesten – Gerechtelijke aanmaning – Neerlegging van conclusies ter griffie – **2. Aanneming van werk** – Architect – Beëindiging – Eenzijdige wilsverklaring van de opdrachtgever – Toepassingsgebied – Vergoeding voor winstderving – Begroting
 Hof Antwerpen 10 februari 1997 1163

Verjaring – Burgerlijke vordering uit misdrijf – Nieuwe verjaringswet – Overgangsregeling – Oude gemeenrechtelijke termijn – Geen prejudiciële vraag aan het Arbitragehof
 Hof Gent 1 oktober 1999 (met noot) 1165

Faillissement – Gevolgen – Betaling van niet vervallen schuld – Niet-tegenwerpbaarheid aan de boedel – Voorwaarden

Kh. Brugge, afd. Oostende 18 maart 1999 1166

1. Arbeidsovereenkomst – Medisch vertegenwoordiger – Loon – Minimumomzet – Jaarpremie – Prospectie voor niet geregistreerd geneesmiddel – Misdrijf – Gevolg – **2. Overeenkomst** – Oorzaak – Verbintenis met ongeoorloofde oorzaak – Gevolg – **3. Misdrijf** – Aangifte – Arbeidsrechtbank – Kennisneming van wanbedrijf – Mededeling van vonnis aan procureur des Konings
 Arbrb. Brussel 19 oktober 1999 1167

Consumentenrecht – Consumentenkrediet – Bescherming van het loon – Loonoverdracht – Afzonderlijke akte – Twee akten met een nagenoeg gelijk uitzicht met lijmband aan elkaar vastgehecht
 Vred. Oostrozebeke 26 november 1996 1169

Wetgeving in kort bestek

Dioxinecrisis – Federale steunmaatregelen 1171

Voorwaardelijke invrijheidstelling – Justitiehuizen 1171

Telecommunicatie 1171

Stukken en akten van vennootschappen en ondernemingen

– Openbaarmaking 1171

Stadionverboden 1172

Consulaire rechten en kanselarijrechten – Tarieven 1172

Controle op de verzekeringsondernemingen 1172

Kansspelen 1172

Juridische bijstand – Uitvoeringsbesluiten 1173

Successierechten – Vererving familiebedrijven en vennootschappen 1173

Sociale en diverse bepalingen 1173

B.T.W. – Diverse besluiten 1174

Boeken

W.G. Huijgen, Koop en verkoop van onroerende zaken (door J. Byttebier) 1174

Eindverslag van de werkzaamheden van de Commissie Internetering, Ministerie van Justitie (door A. De Nauw) 1175

B. Van Roermund, Het verdwijnpunt van de wet (door P. Popelier) 1175

M. Renders, Scheidingsbemiddeling: een theoretisch en praktisch model (door S. Brouwers) 1176

Mededelingen

Voorzorgkas voor Advocaten en Gerechtsdeurwaarders 1176

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931.

Hoofredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

VERSCHIJNT IEDERE WEEK VAN SEPTEMBER TOT JUNI

Redactie: A. Van Oevelen (hoofredacteur),
E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws,
M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar
van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Vaste medewerkers:

A. Alen
F. Aps
R. Boes
Gh. Dhaeyer
J. Erauw
M. Gelders
P. Humblet
W. Lambrechts
R. Leysen
J. Meeusen
H. Nys
I. Opdebeek
W. Pintens
W. Rauws
D. Simoens
G. Suetens-Bourgeois
H. Vanhees
S. Van Overbeke
J. Wouters

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.550 f., voor studenten 2.950 f..

BERTOUILLE & VENNOTEN

advocatenkantoor met vestigingen in Brussel en Praag zoekt
voor zijn Brussels kantoor

**een jonge dynamische advocaat
voor zijn afdeling ondernemingsrecht**

- Tweektaligheid met een goede kennis van de Engelse taal is noodzakelijk.
- Wij bieden een competitieve vergoeding aan waarbij rekening wordt gehouden met bijkomende (buitenlandse) diploma's

Indien U interesse hebt voor deze functie,
gelieve uw CV te sturen naar :

Mevr. Hermans, Dalstraat, 51 te 1000 Brussel

Advocatenkantoor Ghysels, Flamey & Partners

te Brussel zoekt voltijds

twee medewerkers en/of stagiairs

met belangstelling voor het administratief recht in het algemeen, milieurecht, ruimtelijke ordening en stedenbouw, overheidsopdrachten en onteigening in het bijzonder, voor medewerkers strekt een balie-ervaring van twee jaar tot aanbeveling. Interesse voor wetenschappelijk werk en juridische publicaties is vereist

Curriculum vitae sturen naar
Ghysels, Flamey & Partners
Aarlenstraat 25 te 1050 Brussel
tel. 02/230.37.57 - fax 02/230.55.15

LUXEMBURGSE FIDUCIAIRE

zoekt voor werk in een klein dynamisch team,

jonge licenciat(e) in de Rechten,

perfect tweetalig frans/engels (kennis van het
nederlands of duits is een voordeel), met een
ervaring van minstens 3 jaar in vennootschaps-
recht, voor een full time functie in Luxemburg
Aantrekkelijk salaris

Jobbeschrijving

- Contacten en vergaderingen met internationaal cliënteel, hun advocaten en fiscale raadgevers.
- Opvolging van vennootschapsdossiers bestuurd door de Fiduciaire (Raad van Bestuur, Algemene Vergadering van Aandeelhouders, Opstellen van Contracten, Goedkeuren van Jaarrekeningen etc.)

Gelieve Kristel Segers te contacteren
tel.+(352)22.60.22

DE NIEUWE VOETBALWET: HET OPENBAAR MINISTERIE GETACKELD

I. GESCHIEDENIS EN DOELSTELLINGEN VAN DE WET

Op 3 februari 1999 verscheen de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden in het Belgisch Staatsblad. Het was een snelle bevalling. De wettelijke wetten werden hoogstwaarschijnlijk ingeleid door de incidenten op de voetbalwedstrijd tussen Club-Brugge en Anderlecht op 29 januari 1999.

De wet bevat 46 artikelen, gespreid over zes titels. Hoofddoelstelling van de wet is het terugbrengen van een aangename, niet-agressieve sfeer in het voetbalstadion, die het mogelijk maakt om opnieuw met de kinderen naar het voetbal te gaan.¹ Dit is een doelstelling die iedere brave voetbalminnende huisvader alleen maar kan toejuichen. De wet wil de echte voetballiefhebbers geruststellen en de ijver van bepaalde onruststokers die om de haverklap het voetbalfeest verstoren bekoelen.

De wet zou noodzakelijk zijn, gelet op de Europese context en meer bepaald ingevolge de wet van 18 april 1989 houdende goedkeuring van de Europese overeenkomst inzake gewelddadigheden gepleegd door en wangedrag van toeschouwers rond sportevenementen en in het bijzonder van voetbalwedstrijden. Daarnaast biedt een wet ongetwijfeld meer rechtzekerheid dan de omzendbrieven en koninklijke besluiten die tot nu toe deze materie regelden. De wet wil heel duidelijk de mentaliteit van de organisatoren van voetbalwedstrijden alsook van bepaalde toeschouwers - lees hooligans - ombuigen. Er wordt verwezen naar het stichtend voorbeeld van Engeland en Wales, waarin sedert de inwerkingtreding van de «*Football Spectators Act*» van 1989 en de «*Football Offences Act*» van 1991, en dankzij een gewijzigde veiligheidspolitiek met grote betrokkenheid van de organisator, het hooliganisme sterk verminderd zou zijn. *Last but not least* zou deze wet een slagvaardig instrument moeten zijn voor administratieve en gerechtelijke diensten in het licht van het voetbaltornooi «Euro 2000».²

II. TOEPASSINGSGEBIED VAN DE WET

Art. 2 bevat een aantal definities van begrippen, zoals voetbalwedstrijd, organisator, steward en stadion.

In de Kamer van volksvertegenwoordigers is er een hartig woordje gepraat over de verschillende soorten gras waarop er voetbal kan worden gespeeld en of de wet ook van toepassing zou zijn bij de voetbalwedstrijden tussen dames. Omdat dergelijke wedstrijden minder veiligheidsrisico's inhouden, werd wijselijk beslist om deze wedstrijden buiten de toe-

passing van de wet te houden, ondanks het feit dat er hierover toch verschillende amendementen waren ingediend.³

Belangrijker met het oog op het realiseren van de doelstellingen van de wet, is de definitie van «stadion». Dit is elke plaats waar een voetbalwedstrijd wordt gespeeld, voor zover het speelveld grenst aan ten minste een tribune. Deze plaats wordt afgebakend door een buitenomheining die de perimeter ervan definieert. Het was van belang een sluitende definitie te geven, gelet op het feit dat een aantal gedragingen binnen het stadion met een administratieve boete strafbaar zijn gesteld, en met het oog op de territoriale afbakening van de stewardbevoegdheden.

De vraag is of de wet ook het voetbalgeweld buiten de stadions niet had kunnen regelen. De laatste jaren is er een duidelijke geografische verschuiving van de voetbalcriminaliteit naar buiten de stadions.⁴ Veldslagen tussen supporters worden voorbereid via internet door «*cyberhooligans*» en vinden plaats op met GSM afgesproken terreinen, dikwijls uren en soms zelfs enkele kilometers van een eigenlijke voetbalmatch verwijderd. Onder harde kernleden van diverse clubs bestaat er zelfs een ongeschreven regel dat er in het stadion niet mag worden gevochten.

Komt deze wet tegemoet aan de klachten van omwonenden van voetbalstadions van wie de huizen, tuinen en wagens geregeld worden beschadigd en vernield? Ook voor wat het hoolingangeweld buiten de stadions betreft, zal er voor «Euro 2000» door de overheid nog een krachtig signaal nodig zijn.⁵ Allicht zal deze problematiek kunnen worden opgevangen door het voorstel van minister Verwilghen om de reeds bestaande snelrechtprocedure aan te passen.

III. GEBODS- EN VERBODBEPALINGEN: LIK-OP-STUK-BELEID

A. De artikelen 5 tot en met 17 houden een aantal verplichtingen in voor de organisatoren van voetbalwedstrijden

Aan het niet nakomen van deze verplichtingen hangt er een prijskaartje van minimum 20.000 frank tot maximum 10 miljoen frank boete. Organisatoren zullen wel degelijk verplicht zijn om overeenkomsten te sluiten met hulpdiensten en de bestuurlijke en politieke overheden, een behoorlijk gemandateerde veiligheidsverantwoordelijke aan te wijzen, een adviesraad voor de veiligheid op te richten, een reglement van inwendige orde op te stellen en de controle erop te verzekeren, in te staan voor het ticketbeheer, de scheiding van

¹ Wetsontwerp betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1572/5, p. 3 en *Parl. St. Senaat* 1998-99, nr. 1060/3, p. 2 en 3.

² *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1572/5, p. 3 en 4 en *Parl. St. Senaat* 1998-99, nr. 1060/3, p. 2 en 3.

³ *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1572/5, p. 19.

⁴ Cfr. DE KNOP, M., «Bij de aftrap van het nieuwe voetbalseizoen, de nieuwe maatregelen inzake voetbal», *Politeia*, 1998, nr. 7, p. 11.

⁵ Cfr. VERLEYEN, K. en DE SMET S., *Hooligans*, Leuven, Davidsfonds, 1997, p. 115-119.

rivaliserende supporters te organiseren en bewakingscamera's te installeren.

Daarnaast is er de verplichting om stewards aan te stellen. De taken en bevoegdheden van de stewards worden opgesomd in de artikelen 12 tot en met 17. Opvallend is dat stewards fouilleringsbevoegdheid krijgen. De stewards kunnen de toeschouwers van hetzelfde geslacht als het hunne verzoeken zich vrijwillig aan een oppervlakkige controle van kleding en bagage te onderwerpen, teneinde voorwerpen te detecteren waarvan het binnenbrengen in het stadion het verloop van de wedstrijd kan hinderen, de veiligheid van de toeschouwers in het gedrang kan brengen of de openbare orde verstoren. De stewards kunnen om afgifte van die voorwerpen verzoeken.

Eenieder die zich tegen deze controle of afgifte verzet of bij wie is vastgesteld dat hij of zij in het bezit is van een wapen of een gevaarlijk voorwerp, wordt door de steward de toegang tot het stadion onttrokken. Het is zeker positief te noemen dat men naar een wettelijke regeling heeft gezocht voor het optreden van stewards binnen een voetbalstadion. De fouilleringen gebeurden toch in de praktijk en met deze wet wordt een juridische leemte opgevuld. Er is een wettelijke grond gezocht voor deze particuliere foullering die al lang een omstreden materie was en eventueel in bepaalde gevallen een inmenging in het openbaar ambt kan uitmaken.⁶ Een politionele foullering impliceert immers de mogelijkheid door een politieambtenaar om dwang uit te oefenen. In de parlementaire voorbereiding is er sprake van een controlebevoegdheid «*sui generis*», wat uiteraard onjuist is, gezien de stewards hun bevoegdheid nu putten uit de nieuwe wet zelf.⁷

Inmiddels is er ook in de wet van 9 juni 1999⁸ een regeling getroffen voor de reeds lang bestaande fouilleringen van portiers-en andere securitydiensten die de veiligheid helpen verzekeren op voor het publiek toegankelijke plaatsen.⁹

De regeling over de stewards past in een niet te stoppen evolutie naar meer en meer private politiezorg. Dit valt enerzijds te verdedigen, omdat het voetbalgebeuren op een massieve private eigendom plaatsvindt en de gemeenschap de facturen voor het optreden van politiediensten gepresenteerd krijgt, maar dit schept ongetwijfeld ook een grote speelruimte voor willekeurig optreden. De gedachte aan een nieuwe terugtrekking van de reguliere politiediensten met meer verantwoordelijkheid voor de private bewaking en beveiliging schrikt af. Zullen de stewards het algemeen belang ofwel het individueel commercieel belang - de reputatie van hun opdrachtgever, *in casu*, de organisator - voor ogen heb-

ben? Hoe ver gaat de oppervlakkige controle? Hoofddek-sels doen afnemen, broek- en jaszakken leegmaken, in de zakken voelen, strijken langs binnen en buitenkant van de benen, weliswaar over de kleren, langs romp en onder de oksels, buik en rug aftasten?

Er kan door de «private politie» een voorselectie gebeuren van wanneer en waarvoor de «officiële» politie wordt ingeschakeld. De informatie-uitwisseling met de publieke politie zal van cruciaal belang zijn.

Het is jammer dat er geen sancties worden bepaald en/of klachtprocedures i.v.m. onregelmatige fouilleringen door stewards. Van de andere kant zijn de stewards ook op geen enkele manier beschermd i.v.m. hun optreden. Zo had de wetgever hen bijvoorbeeld een beschermd statuut kunnen toebeden i.v.m. slagen, smaad of weerspannigheid waarvan zij het slachtoffer zouden zijn. Positief en anders dan bij de opsporingsfoullering van gemeen recht, is de verplichting de foullering door een persoon van hetzelfde geslacht te laten doen. Inmiddels is er reeds een uitvoeringsbesluit verschenen dat de voorwaarden voor indienstneming van de stewards bepaalt.¹⁰

B. De artikelen 20 tot en met 23 bevatten verbodsbepalingen voor de toeschouwers

1° Het wordt verboden om zonder gerechtvaardigde reden voorwerpen te gooien of te schieten van of naar het speelveld of de zone die het speelveld omringt

In de parlementaire voorbereiding wordt er gepreciseerd wat er wordt bedoeld.¹¹ Het kan gaan om het gooien of afschieten van harde voorwerpen, zoals stenen, maar ook om het gooien van voorwerpen die personen of goederen kunnen bevuilen of beschadigen, zoals met verf of water gevulde balons. Men preciseert er ook dat het gooien of schieten op zichzelf volstaat, het veroorzaken van een bepaald gevolg (zoals het beschadigen, besmeuren, bekladden of bespatten) is niet vereist. Er is geen inbreuk wanneer er een gerechtvaardigde reden is voor het gooien of schieten. Denken we maar aan een toeschouwer die een voetbal die in de tribune is beland terug het veld instuurt of de speler die op het einde van de match zijn truitje richting publicum gooit als trofee. De ministeriële omzendbrief OOP 28 preciseert dat er voor elk gegooid voorwerp een proces-verbaal moet worden opgemaakt wanneer het gaat om een verstoring van de openbare orde of van het vreedzaam verloop van de wedstrijd.¹² De politieambtenaar beoordeelt de legitimiteit van het motief maar wordt in geval van twijfel aangeraden een proces-verbaal op te stellen.

Het is zaak dat het gooien van voorwerpen eveneens een strafbaar feit kan uitmaken. De Raad van State verwijst in zijn advies naar de hiernavolgende artikelen: 552,5°, Sw. i.e. op onvoorzichtige wijze een voorwerp op iemand gooien dat

⁶ Art. 227 Sw.; cfr. VAN LAETHEM, W., «Mag een portier dan toch fouilleren», *Vigiles, Tijdschrift voor politierecht*, 1995, nr. 3, p. 46-48 en D'HAESE, C., «De regeling van de foullering en de identiteitscontrole», in FIJNAUT, C. en HUTSEBAUT, F., (red.), *De nieuwe politiewetgeving in België*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1993, p. 147-170.

⁷ *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1572/1, p. 11.

⁸ Wet van 9 juni 1999 tot wijziging van de wet van 10 april 1990 op de bewakingsondernemingen, de beveiligingsondernemingen en de interne bewakingsdiensten, B.S. 29 juli 1999. Deze wet, beter gekend als de «portierswet» is in werking getreden op 1 november 1999.

⁹ Cfr. Art. 8 § 6 Wet van 9 juni 1999.

¹⁰ K.B. van 25 mei 1999 tot bepaling van de voorwaarden voor de indienstneming van voetbalstewards, B.S. 16 juni 1999; zie ook Omzendbrief van 8 juli 1996, OOP 22, B.S. 25 juli 1996.

¹¹ *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1572/1, p. 16.

¹² Omzendbrief 4 mei 1999, OOP 28, aangaande de uitvoering van de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, B.S. 8 juli 1999.

hem kan hinderen of bevuilen; 559,1° en 3°, Sw. i.e. het opzettelijk beschadigen of vernielen van andermans roerende goederen en door onvoorzichtigheid of gebrek aan voorzorg onopzettelijk dezelfde schade veroorzaken door het behandelen of gebruiken van wapens of door het werpen van harde lichamen of van om het even welke stoffen en ten slotte art. 563, 3°, Sw. i.e. feitelijke daden of lichte geweld daden, in het bijzonder zij die opzettelijk, maar zonder het oogmerk om te beledigen, enig voorwerp op iemand werpen dat hem kan hinderen of bevuilen.¹³

2° *Er is het verbod om het stadion onrechtmatig te betreden, dit wil zeggen ondanks een administratief of gerechtelijk stadionverbod of ondanks een weigering van een steward*

De steward kan de toegang ontzeggen aan een persoon die zich tegen een controle van kleding of bagage verzet, aan degene die een voorwerp weigert af te geven dat volgens het reglement het stadion niet binnen mag en aan een persoon die in het bezit is van een wapen of gevaarlijk voorwerp. De burgerrechtelijke stadionverboden worden niet in aanmerking genomen omdat deze hun grondslag niet vinden in de door de voetbalwet omschreven administratief betoegelde feiten. Van iedere persoon die een publiekrechtelijk stadionverbod is opgelegd zal het dossier worden opgenomen en bijgehouden door de Algemene Directie van de Algemene Rijks-politie.¹⁴

De persoonlijke gegevens van de in dit bestand opgenomen personen zullen ter beschikking van de KBVB en de clubs worden gehouden zodat aan deze personen geen tickets meer zullen worden verkocht. Ook de politiediensten hebben toegang, zodat er gerichte controles kunnen worden uitgevoerd.

3° *Het verbod om een niet voor het publiek toegankelijke plaats te betreden*

Een aantal gedragingen van toeschouwers in het stadion, zoals het beklimmen van de hekkens rond het terrein, was vroeger niet strafbaar gesteld, tot frustratie van de politie en de toeschouwers met betere bedoelingen. De omzendbrief OOP 28 preciseert dat het verbod geldt, behoudens wanneer een bezetting van het terrein wordt toegestaan door de politiediensten zelf. De politie kan hiertoe beslissen in geval een overwinning wordt gevierd of een evacuatie noodzakelijk is. Zelfs het gewoon klimmen op de hekkens zonder het oogmerk om te beledigen of te provoceren is strafbaar en moet het voorwerp uitmaken van een proces-verbaal. De allerlaagste tolerantiegrens is hier vastgelegd.

4° *Ten slotte is er het verbod om het verloop van een wedstrijd te verstoren door het aanzetten tot slagen en verwondingen of door het aanzetten tot haat of woede ten opzichte van een of meer personen die zich in het stadion bevinden*

Als voorbeelden worden in de omzendbrief OOP 28 opgesomd het zingen van beledigende liederen, racistische uitlatingen in groep gepleegd, fascistische groeten. Ook hier wordt de allerlaagste tolerantiegrens vooropgesteld. De Minister beseft wel dat zulke gevallen niet gemakkelijk te omschrijven zijn. De beoordeling wordt overgelaten aan de politieambtenaar «on the (battle-)field».

IV. HET OPLEGGEN VAN ADMINISTRatieve SANCTIES

A. Administratieve sancties

De wetgever heeft resoluut gekozen voor zware administratieve geldboetes als sanctie, met als doel snel én kortdaat op te treden, hierbij gemakshalve vertrekkend van de stelling dat het openbaar ministerie traag én inefficiënt handelt. In art. 18 werd de sanctie opgenomen ten aanzien van de organisatoren van nationale of internationale voetbalwedstrijden (en ook ten aanzien van de overkoepelende sportbond als zichzelf als organisator van een nationale of internationale voetbalwedstrijd optreedt, of als overkoepelende sportbond) die de verplichtingen vermeld in de artikelen 3, 4, 5 of 10 niet naleven. De sanctie is een administratieve geldboete, die naargelang van het geval, kan variëren van twintigduizend tot tien miljoen frank.

Het voordeel van een administratieve geldboete is dat de problematiek van strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen wordt vermeden en dat de boete door de administratie kan worden opgelegd. De wetgever wil met deze zware straffen een duidelijk signaal geven. Degenen die veiligheid niet au sérieux nemen, moeten effectief worden aangepakt.

In art. 24 werd de sanctie opgenomen in geval van overtreding van de artikelen 20, 21, 22 of 23 die betrekking hebben op de verboden gedragingen van de toeschouwers. De «ongelukkige zondaars» worden door de wetgever bedacht met een administratieve geldboete van tienduizend tot tweehonderdduizend frank en een administratief stadionverbod voor een duur van drie maanden tot vijf jaar, of één van deze sancties alleen.

De minister van Binnenlandse Zaken gaf in de Senaatscommissie voor de binnenlandse en de administratieve aangelegenheden te kennen dat administratieve sancties een noodzaak zijn om het hooliganisme te bestrijden.¹⁵ De administratieve sancties

• *vervolledigen het strafrecht*, zonder het te vervangen, via de introductie van een systeem dat de samenloop van strafrechtelijke en administratieve vervolgingen regelt. De procureur des Konings beschikt - indien de vaststellingen betrekking hebben op feiten die zowel strafrechtelijk als administratief worden betoegeld - over één maand om te be-

¹³ Zie het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State, *Parl. St.*, Kamer, nr. 1572/1, 1997-98, p. 45.

¹⁴ K.B. van 30 juni 1999 houdende oprichting van een bestand van administratieve sancties welke zijn opgelegd ter uitvoering van de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, *B.S.* 19 augustus 1999.

¹⁵ *Parl. St.*, Senaat 1998-99, nr. 1060/3, p. 5 en 6 en *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1572/5, p. 6 t.e.m. 10.

slissen of hij een onderzoek instelt dan wel seponeert.

- *zijn een noodzakelijk supplementair instrument op het strafrecht*, gezien de specificiteit van de geïndiceerde feiten, van de daders ervan en de voorgeschreven sancties. Zij beogen een niet-strafrechtelijk repressief optreden tegen «voetbalcriminaliteit».

- *brengen een eenvoudiger systeem voor de bewijslast mee*. In tegenstelling tot de strafbepalingen, die om diverse redenen geen adequaat optreden tegen de voetbalcriminaliteit zouden mogelijk maken, onder meer door de korte verjaringstermijnen van de overtredingen en door de moeilijke bewijsvoering van de misdrijven van bendevorming en de schendingen op de wet op het racisme en de xenofobie, vereisen de feiten die aanleiding geven tot administratieve sancties geen bijzonder opzet, zodat de vaststelling van de feiten volstaat.

- *verzekeren een efficiënte, vlugge en slagvaardige reactie*, terwijl de strafbepalingen die in de negentiende eeuw het daglicht zagen, door hun ouderwets karakter geen enkel afschrikkend effect meer zouden hebben op de moderne hooligans.

- *zijn een antwoord op het gebrek aan maatschappelijke reactie door de overbelasting van de rechtbanken en de seponering door de parketten*. De administratieve procedure zal daarentegen gevoerd worden door ambtenaren «gespecialiseerd» in het voetbal. De minister van Binnenlandse Zaken negeert hierbij al te gemakkelijk het feit dat diverse parketten (o.m. Brugge) door de jarenlange ervaring met bestrijding van hooliganisme over een stevige terreinkennis beschikken. Bovendien is een sepot vaak noodgedwongen, omdat de dader(s) niet kon(den) worden geïdentificeerd, dan wel omdat tegen de verdachte(n) onvoldoende bewijzen waren. *De facto* wordt veelal een «zero tolerance»-beleid gevoerd.

- *hebben een preventief effect wegens de «dreiging» met zware sancties* (zware geldboetes en stadionverbod), die de hooligan moeten afschrikken en die tevens van toepassing zijn omdat ze geen vrijheidsberoving vergen.

De Raad van State stond in zijn advies zeer terughoudend tegenover de invoering van administratieve sancties, zich beroepend op een zeer strikte interpretatie van het legaliteitsbeginsel.¹⁶ De Raad van State had vooral scherpe kritiek op het feit dat de sancties (art. 18 en 24) niet trapsgewijs werden vastgesteld. Aan deze kritiek is deels tegemoetgekomen door de invoering in de wet van administratieve verzachtende omstandigheden (art. 37). Bovendien zijn een aantal strafbare feiten waarvan sprake in de artikelen 20 tot 23 eveneens strafbare feiten in strafrechtelijke zin en kan de administratieve boete oplopen tot bedragen die buiten verhouding staan tot de geldboeten die aan overtreders kunnen worden opgelegd wanneer zij voor dezelfde feiten strafrechtelijk worden vervolgd.

Hoe dan ook, de keuze van de wetgever voor administratieve dan wel voor strafrechtelijke sancties van een gedraging maakt op zichzelf geen schending uit van het gelijkheidsbeginsel.¹⁷ De rechten van verdediging worden gewaarborgd: recht om te worden gehoord, recht om zich door een

raadsman te laten bijstaan en hoger beroep bij de gewone rechtbanken (politierechtbank).

B. De artikelen 25 tot 37 regelen de administratieve procedure

Van de inbreuken vermeld in de artikelen 18 tot 23 wordt proces-verbaal opgemaakt door een politieambtenaar of, voor de inbreuken begaan door de organisatoren, eveneens door de door de Koning aangewezen ambtenaar. Het origineel van dit proces-verbaal wordt toegestuurd aan de door de Koning aangewezen ambtenaar, en voor de feiten vermeld in de artikelen 20 tot 23 wordt een afschrift gestuurd aan de procureur des Konings. Voor deze inbreuken beschikt de procureur des Konings over welgeteld *één maand* om de door de Koning aangewezen ambtenaar in kennis te stellen van het feit dat een strafrechtelijke vervolging werd ingesteld of dat een opsporingsonderzoek of een gerechtelijk onderzoek werd begonnen (art. 35).

Bij gebrek aan een reactie van de procureur des Konings binnen één maand is de strafvordering vervallen. De vraag die kan worden gesteld of er door de wetgever ook is gedacht aan het lot van de strafvordering indien deze het gevolg is van een rechtstreekse dagvaarding of een klacht met burgerlijke partijstelling bij de onderzoeksrechter?

Indien de procureur des Konings binnen één maand wel ter kennis brengt dat hij een vervolging zal instellen, heeft dit tot gevolg dat geen administratieve sanctie meer kan worden opgelegd. Vóór het verstrijken van deze termijn kan de door de Koning aangewezen ambtenaar geen administratieve sanctie opleggen, behoudens wanneer er een voorafgaande mededeling is van de procureur des Konings dat deze geen gevolg aan het feit wenst te geven.

De overtreder wordt bij ter post aangetekende brief op de hoogte gesteld van de feiten waarvoor een administratieve procedure werd gestart. Hij wordt in het bezit gesteld van een afschrift van voormeld proces-verbaal en zijn rechten worden hem medegedeeld (art. 26). De overtreder beschikt over dertig dagen om zijn verweermiddelen uiteen te zetten. Hij heeft het recht om zich door een raadsman te laten bijstaan en om zijn dossier te raadplegen. De administratieve vordering verjaart na *zes maanden*, te rekenen van de dag waarop het feit werd gepleegd, de mogelijke beroepsprocedures niet inbegrepen (art. 32).

De administratieve sanctie moet gemotiveerd zijn en evenredig zijn aan de ernst van de feiten (art. 29, eerste en tweede lid).

De overtreder kan bij wege van verzoekschrift binnen een maand na het meedelen van de beslissing waarbij een administratieve sanctie werd opgelegd, bij de politierechtbank *hoger beroep* instellen (art. 31). De uitbreiding van de bevoegdheid van de politierechtbank vindt men terug in art. 8 van de wet tot invoering van de gemeentelijke administratieve sancties van 13 mei 1999, die een art. 601ter in het Gerechtelijk Wetboek invoert.¹⁸ Van een doorzichtige wetgeving gesproken!

¹⁶ Zie het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State, *Parl. St. Kamer*, nr. 1572/1, 1997-98, p. 43-46.

¹⁷ Cfr. Arbitragehof 14 juli 1997, nr. 45/97, overweging B.2., *R.W.*, 1997-98, 1047, met noot.

¹⁸ Wet van 13 mei 1999 tot invoering van gemeentelijke administratieve sancties, *B.S.* 10 juni 1999. In deze wet krijgt de gemeenteraad de bevoegdheid om administratieve sancties te stellen op de overtreding van zijn reglementen en verordeningen, tenzij een wet, decreet of ordonnantie reeds voorzien heeft in een strafsancie of

Het hoger beroep heeft schorsende kracht (art. 28, al. 2). Tegen de beslissing van de politierechtbank staat geen hoger beroep open (art. 31, al. 2). De uitspraak van de politierechtbank gebeurt in laatste aanleg en kan aldus slechts worden aangevochten door buitengewone rechtsmiddelen, zoals een voorziening in cassatie. Over de rol van het openbaar ministerie in deze procedure bij de politierechtbank wordt er met geen woord gerept. Aangezien de politierechter de beslissing van de ambtenaar gaat toetsen aan allerlei normen die betrekking hebben op de openbare orde, zoals een aantal regelen uit het E.V.R.M. en de Grondwet, lijkt de aanwezigheid van het openbaar ministerie wenselijk in het raam van zijn adviesbevoegdheid bepaald in art. 138.¹⁹ In burgerlijke zaken komt het openbaar ministerie immers tussen «bij wege van rechtsvordering, vordering of advies». Onder burgerlijke zaken worden al deze verstaan die geen strafzaken zijn, nl. de eigenlijke civiele zaken, de handels- sociale, fiscale zaken en zelfs de administratieve geschillen, wanneer ze voor de gewone rechtsmachten dienen te worden gebracht.

De procedure zoals hierboven uiteengezet, is van toepassing wanneer de overtreder zijn woonplaats of hoofdverblijfplaats in België heeft.

Wanneer de overtreder in België woonplaats noch hoofdverblijfplaats heeft, is de volgende procedure van toepassing. Bij overtreding van de artikelen 20, 21, 22 of 23 (de strafbare feiten van de toeschouwers) kan in dit geval, met toestemming van de overtreder, *onmiddellijk* een som van tienduizend frank worden opgelegd door de door de Koning aangestelde ambtenaar. Dit betekent concreet dat bij elke voetbalwedstrijd die aan de bepalingen van de wet beantwoordt, een door de Koning aangestelde ambtenaar zal dienen aanwezig te zijn, dan wel dat de door de Koning aangestelde ambtenaren in een 24 uren-permanente zullen moeten voorzien op de dagen waarop voetbalwedstrijden plaatshebben! En de commercialisering van de voetbalsport heeft ertoe geleid dat thans praktisch dagelijks één of meer (inter)nationale voetbalwedstrijden worden gespeeld.

De wet heeft bovendien geen rekening gehouden met de - nochtans reële - mogelijkheid dat de overtreder zonder vaste stek in België géén toestemming geeft. De Minister gaat uit van de veronderstelling dat de brave buitenlandse (Britse, Nederlandse, Duitse,...) voetbalhooligan gewillig tienduizend frank uit zijn broekzak zal toveren nadat hij even enthousiast tegen de omheining is geklommen of nadat hij na een vechtpartij met supporters van de tegenstander of de ordediensten kon gevat worden.

De onmiddellijke betaling van de som doet de mogelijkheid vervallen om de overtreder voor dit feit een administratieve geldboete op te leggen. Het verhindert niet dat de procureur des Konings met toepassing van art. 216bis of 216ter Sv. de strafvordering instelt, in welk geval de onmiddellijk betaalde som wordt toegerekend op de door de procureur des Konings vastgestelde som. Het eventuele over-

schot wordt terugbetaald. Imiddels is er ook al een K.B. verschenen nopens de praktische uitwerking van dit systeem van onmiddellijke inning.²⁰

Het is zaak dat de procedure van de onmiddellijke inning in de praktijk weinig kans op slagen maakt. Vermoedelijk heeft dit gegeven de nieuwe minister van Justitie geïnspireerd tot een vernieuwde snelrechtprocedure die «toeval- lig» bijzonder efficiënt is om buitenlandse hooligans te vervolgen, wat met de voetbalwet *de facto* onwerkbaar is. Het lijkt er dan ook sterk op dat de toepassing van de voetbalwet zal beperkt blijven tot hooligans met een vaste woon- of verblijfplaats in het Rijk, wat enkel aanleiding geeft tot administratieve sancties. Buitenlanders mogen zich daarentegen verwachten aan een strafrechtelijke aanpak, gepaard gaande met het klassieke straffenarsenaal, inclusief gevangenisstraffen en een aanhouding in het vooruitzicht van deze snelrechtprocedure.

V. MAATREGELEN TOT UITSLUITING OF VERWIJDERING UIT STADIONS

De regeling nopens de maatregelen tot uitsluiting is bijzonder omslachtig en er is een waaier aan mogelijkheden. Hieronder pogen wij een overzicht ter zake te bieden.²¹

A. Twee soorten van gerechtelijk stadionverbod

1° Als voorwaarde in het raam van een strafrechtelijke procedure

Het gaat hier om een maatregel overeengekomen of opgelegd in de verschillende fases van de strafrechtelijke procedure. Deze maatregel kan samengaan met een aanmeldingsplicht bij een politiebureau op de dagen en de uren dat er een wedstrijd wordt gespeeld. Deze maatregel kan worden opgelegd in de loop van een informatieonderzoek onder leiding van een parketmagistraat bij wijze van preto- riaanse probatie. De zaak wordt geseponneerd middels het naleven van bepaalde voorwaarden. Ook de onderzoeks- rechter zou iemand voorlopig in vrijheid kunnen stellen met als een van de voorwaarden de hierboven vermelde uitsluitingen, dit binnen zijn bevoegdheden geput uit de wet op de voorlopige hechtenis. Ten slotte kan de strafrechter in het raam van een probatieopschorting of probatieuitstel de uitsluitingsmaatregel, al dan niet gekoppeld aan een aanmeldingsplicht, opleggen. Deze mogelijkheden bestonden reeds vóór de voetbalwet.

²⁰ K.B. van 3 mei 1999 tot vaststelling van de regels voor de onmiddellijke inning van een geldsom ingevoerd bij de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, *B.S.* 20 mei 1999. Zie ook het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State, *Parl. St. Kamer*, nr. 1572/1, 1997-98, p. 52.

²¹ Zie Omzendbrief 8 juni 1999, OOP 27 *Quater* houdende wijziging van de omzendbrief OOP 27 van 30 juli 1998 betreffende de handhaving van de openbare orde naar aanleiding van voetbalwedstrijden, *B.S.* 24 juli 1999.

een administratieve sanctie. Een door de gemeente aangewezen ambtenaar kan onder meer administratieve geldboetes opleggen en de procedure is nagenoeg dezelfde als de procedure in de voetbalwet, met eveneens de mogelijkheid van beroep bij de politierechtbank.

¹⁹ Cfr. HUYBRECHTS, L. in *Comm. Gerechtelijk recht*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, art. 138-6.

2° Gerechtelijk stadionverbod als bedoeld in art. 41 van de voetbalwet: een nieuwe bijkomende straf

Dit gerechtelijk stadionverbod wordt uitgesproken door de rechter in geval van veroordeling voor een misdrijf gepleegd in het stadion. Ook dit gerechtelijk stadionverbod kan een aanmeldingsplicht impliceren op de wijze die door de rechter wordt bepaald. Het stadionverbod als bijkomende straf kan worden opgelegd voor een duur van drie maanden tot tien jaar. Het spreekt voor zichzelf dat de rechter omzichtig met deze maatregel zal dienen om te gaan, omdat de aanmeldingsplicht een verkapte vrijheidsberoving impliceert.

B. Administratief stadionverbod zoals bedoeld in art. 24 van de voetbalwet

Het administratief stadionverbod kan worden opgelegd bij wege van sanctie voor het plegen van een administratief sanctioneerbaar feit. De duur kan variëren tussen drie maanden en vijf jaar.

C. Stadionverbod als een beveiligingsmaatregel als bedoeld in art. 44 van de voetbalwet: twee soorten

Ingeval van vaststelling van een administratief betuigelbaar feit kan een uitsluiting worden opgelegd door een officier van gerechtelijke of bestuurlijke politie, nadat hij de overtreder heeft gehoord. De beslissing tot uitsluiting moet dan binnen veertien dagen worden bevestigd door de bevoegde ambtenaar van de Algemene Rijkspolitie. De uitsluiting mag niet meer dan drie maanden duren.

Ingeval van een strafrechtelijke misdrijf begaan in het stadion kan de procureur des Konings, die op de hoogte is gebracht door de politie, zelf beslissen of hij een uitsluiting als beveiligingsmaatregel oplegt. Ook hier geldt een termijn van maximum drie maanden.

D. Burgerrechtelijke uitsluiting als bepaald in de omzendbrief OOP 23.²²

De organisator van een voetbalwedstrijd is vrij om personen uit te sluiten, onder meer voor het niet naleven van het reglement van inwendige orde. De procedure is parallel aan de procedure van de administratieve uitsluiting, maar politieambtenaren noch Algemene Rijkspolitie komen tussen in deze procedure.

VI. HET «ZWARTEMARKTMISDRIJF»

Art. 38 maakt van de onrechtmatige verdeling van geldige toegangsbewijzen voor een voetbalwedstrijd een wanbedrijf. Op die manier hoopt men vooral de verkoop op de zwarte markt van regelmatige toegangsbewijzen aan te pakken.²³ Degene die geldige toegangsbewijzen verdeelt, hetzij in strijd met het uitgiftesysteem opgelegd in het K.B. van 3

juni 1999,²⁴ hetzij zonder de uitdrukkelijke en voorafgaande toelating van de organisator, met de bedoeling hierdoor het verloop van een nationale of een internationale voetbalwedstrijd te verstoren of met een winst oogmerk, wordt bedacht met een gevangenisstraf van zes maanden tot drie jaar en een geldboete van tweehonderd tot twintigduizend frank. Art. 39 stelt ook de poging hiertoe strafbaar. Ingeval van overtreding van art. 38 en 39 wordt de bijzondere verbeurdverklaring van de toegangsbewijzen verplicht uitgesproken, zelfs als de toegangsbewijzen geen eigendom zijn van de veroordeelde.

VII. INWERKINGSTREDING

Bij gebreke van enige bepaling nopens de inwerkingtreding is deze wet op 13 februari 1999, *i.e.* tien dagen na publicatie in het *Belgisch Staatsblad*, in werking getreden. In art. 46 wordt bepaald dat de verplichting voor de organisatoren om overeenkomsten aan te gaan met de hulpdiensten en de politie dient te zijn nagekomen op het moment van de inwerkingtreding van de wet, uiterlijk op 15 augustus 1999. Het was wellicht een snelle bevalling.

VIII. BESLUIT

Het was zeker niet onze bedoeling hier het debat te hervoeren over de pro's en contra's van administratieve sancties.²⁵ Toch kan men zich afvragen of het hier eigenlijk wel om zuiver administratieve sancties gaat. Het is vrij duidelijk dat de overheid, *in casu*, de bevoegde ambtenaar van het ministerie van Binnenlandse Zaken, zich op het terrein van de rechter begeeft. Ter compensatie van deze machtsverschuiving is er de mogelijkheid van beroep bij een politierechter.

Er dient bovendien te worden opgemerkt dat men over de invoering van deze zogenaamde administratieve sancties het advies van de Commissie Justitie, niet heeft ingewonnen. Ook over de invoering van de bijkomende straffen (de bijzondere verbeurdverklaring van toegangsbewijzen in art. 40 en het gerechtelijk stadionverbod in art. 41) en een nieuwe strafbepaling (het zogenaamde «zwartemarktmisdrijf» in art. 38 en 39) werd het advies van deze commissie niet ingewonnen.²⁶

Het is zaak dat de zogenaamde administratieve sancties een vlotter bewijslastsysteem kennen dan de klassieke strafbepalingen, die bovendien zijn gemaakt op een moment dat er van hooliganisme zoals het nu bestaat nog geen sprake was. Maar is er ook gedacht aan andere oplossingen? Konden er geen nieuwe strafbepalingen worden toegevoegd aan het Strafwetboek? Is er gedacht aan de mogelijkheid om een verzwarende omstandigheid in te voeren in het geval een strafbaar feit zich voordoet naar aanleiding van een voetbalwedstrijd?

²⁴ K.B. van 3 juni 1999 houdende de regelen voor het ticketbeheer ter gelegenheid van voetbalwedstrijden, *B.S.* 23 juni 1999.

²⁵ *Parl. St.* Kamer 1997-98, nr. 1572/5, p. 9 en 10 waarin uiteraard voornamelijk argumenten pro administratieve sancties worden ontwikkeld, met verwijzing naar rechtspraak van de Raad van State en het Arbitragehof.

²⁶ *Parl. St.* Kamer 1997-98, nr. 1572/5, p. 2

²² Omzendbrief 8 juli 1996, OOP 23 betreffende de uitsluiting van toeschouwers bij voetbalwedstrijden, *B.S.* 8 juli 1996

²³ Cfr. DE KNOP, M., *l.c.*, p. 10 en 11.

Er dient te worden opgemerkt dat de slachtoffers van de baldadigheden van de hooligans eigenlijk in de kou blijven staan, omdat zij verplicht zullen zijn een burgerlijke rechtsvordering in te stellen om vergoeding van hun schade te krijgen, aangezien zij niet betrokken worden bij de administratieve strafprocedure.

De wetgever heeft ervoor gekozen om via de invoering van een «snelwet» de vervolging en tegelijk bestraffing van strafbare gedragingen door organisatoren en toeschouwers te centraliseren bij een nationale ambtenaar van het ministerie van Binnenlandse Zaken. De eerste boetes en stadionverboden is inmiddels uitgedeeld. Een hele reeks uitvoeringsbesluiten zijn inmiddels verschenen in het *Belgisch Staatsblad*.²⁷ De snelheid waarmee er wordt gereageerd en de omvang van de uitgesproken straffen werken ongetwijfeld afschrikwekkend t.o.v. supporters met slechte bedoelingen.

Het is zeker dat deze afhandeling van voetbalcriminaliteit het openbaar ministerie en de rechters voor een stuk ont-

last zodat zij zich op andere zaken kunnen focussen, maar er blijft minstens twijfel over de voorgestelde formule waarbij men onder het mom van administratieve sancties ook een administratieve vervolging en berechting invoert die eigenlijk aan de rechterlijke macht toekomt.

Francis CLARYSSE

Yves SEGAERT-VANDEN BUSSCHE

- K.B. van 25 mei 1999 tot bepaling van de voorwaarden voor de indienstneming van voetbalstewards, *B.S.* 16 juni 1999.
- K.B. van 2 juni 1999 houdende de in de voetbalstadions na te leven veiligheidsnormen, *B.S.* 10 juli 1999.
- K.B. van 3 juni 1999 houdende de regels voor het ticketbeheer ter gelegenheid van voetbalwedstrijden, *B.S.* 23 juni 1999.
- K.B. van 15 juni 1999 betreffende het veiligheids- en coördinatiebeleid naar aanleiding van voetbalwedstrijden, *B.S.* 2 juli 1999.
- K.B. van 30 juni 1999 houdende oprichting van een bestand van administratieve sancties die zijn opgelegd ter uitvoering van de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, *B.S.* 19 augustus 1999.
- K.B. van 12 september 1999 betreffende de installatie en de werking van bewakingscamera's in de voetbalstadions, *B.S.* 5 oktober 1999.
- Omzendbrief van 4 mei 1999, OOP 28, aangaande de uitvoering van de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, *B.S.* 8 juli 1999.
- Omzendbrief van 8 juni 1999, OOP 27 *Quater* houdende wijziging van de omzendbrief OOP 27 van 30 juli 1998 betreffende de handhaving van de openbare orde naar aanleiding van voetbalwedstrijden, *B.S.* 24 juli 1999.

²⁷ Het gaat om de volgende uitvoeringsbesluiten:

- K.B. van 11 maart 1999 tot vaststelling van de regels voor de administratieve procedure ingevoerd bij de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, *B.S.* 26 maart 1999.
- K.B. van 3 mei 1999 tot vaststelling van de regels voor de onmiddellijke inning van een geldsom ingevoerd bij de wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden, *B.S.* 20 mei 1999.

MUST CARRY OP DE HELLING

De Vlaamse mediadecreten opnieuw onder vuur

I. PROBLEEMSTELLING

Nogal wat landen leggen hun kabeldistributeurs de verplichting op de programma's van bepaalde, meestal landelijke, televisiezenders in hun aanbod op te nemen. Deze regel, bekend onder de benaming «must carry», stamt uit de periode dat de technische capaciteit van de kabelnetten beperkt was en de respectieve overheden wilden voorkomen dat de eigen zenders, in die tijd over het algemeen met een publiekrechtelijke status, zouden moeten wijken voor buitenlandse.

In België verging het niet anders. In 1960 droeg de wetgever ter gelegenheid van de aanneming van de wet op het kijk- en luistergeld de Koning op de regels vast te stellen voor de erkenning en de werking van de kabelmaatschappijen.¹

Meer dan zes jaar later werd een koninklijk besluit uitgevaardigd, waarin de distributie van de programma's van de beide landelijke publieke omroepen, BRT en RTB, werd opgelegd aan de kabelmaatschappijen: «Must carry» dus. De uitzendingen van «enig ander station voor omgeroepen televisie-uitzendingen dat een vergunning heeft van het land waar het gevestigd is» mochten worden doorgegeven: «May carry».²

Intussen is er een en ander veranderd. De huidige kabeltechnologie is spectaculair geëvolueerd en maakt de gelijktijdige doorstroming van allerlei signalen, waaronder televisiebeelden en -geluiden, in haast ondenkbare mate mogelijk. Komt daarbij dat de Gemeenschappen bevoegd zijn geworden om de exploitatievoorwaarden te bepalen waaraan de kabelmaatschappijen moeten voldoen om te worden ver-

¹ Wet van 26 januari 1960 betreffende de taksen op de toestellen voor het ontvangen van radio-omroepuitzendingen, art. 13, *B.S.*, 6 februari 1960.

² K.B. van 24 december 1966 betreffende de netten voor distributie van radio-omroepuitzendingen in de woningen van derden, art. 20 en 21, *B.S.*, 24 januari 1967.

gund.³ In de Vlaamse Gemeenschap voert art. 112 van de gecoördineerde mediadecreten, in het verlengde van de vroegere (federale) wetgeving, opnieuw een duaal stelsel van verplichte en geoorloofde distributie van radio- en televisieprogramma's in.

In deze bijdrage onderzoeken wij of dit decretaal ingesteld systeem van «must carry» en «may carry» kan bestaan met de Europese regelgeving.

II. DE REGELING IN DE VLAAMSE GEMEENSCHAPPEN

A. Verplichte doorgifte (must carry)

Art. 112, § 1, van de gecoördineerde mediadecreten luidt: «De kabelmaatschappij moet gelijktijdig en in hun geheel de volgende omroepprogramma's via haar kabelnet doorgeven:

1° alle radio- en televisie-omroepprogramma's van de openbare omroep van de Vlaamse Gemeenschap (...) voor zover de programma's onder meer in het Nederlands worden verzorgd;

2° televisie-omroepprogramma's van de door de Vlaamse Gemeenschap erkende particuliere televisie-omroepen, die zich richten tot de gehele Vlaamse Gemeenschap (...) voor zover de programma's onder meer in het Nederlands worden verzorgd;

3° televisie-programma's van door de Vlaamse Gemeenschap erkende regionale omroepen voor zover de programma's onder meer in het Nederlands worden verzorgd (...);

4° twee radio- en twee televisie-omroepprogramma's van de openbare omroep van de Franse Gemeenschap en het radio-omroepprogramma van de Duitstalige Gemeenschap;

5° twee radio-omroepprogramma's en de televisie-omroepprogramma's van de Nederlandse openbare omroep».

In de huidige stand van zaken zijn de kabelmaatschappijen, werkzaam in de Vlaamse Gemeenschap, bijgevolg verplicht de televisieprogramma's⁴ van volgende zenders te distribueren: Vlaamse Radio en Televisie: *TV1*, *Canvas/Ketnet* (art. 112, § 1, 1°); Vlaamse Media Maatschappij: *VTM*, *Kanaal 2* (art. 112, § 1, 2°); *Event TV* (thans Liberty TV); *Kanaal Z* (art. 112, § 1, 2°); regionale omroepen (elk binnen zijn zendgebied): Antwerpse Televisie: *ATV*; Focus Televisie: *Focus*; Regionale Televisie Vlaams-Brabant Halle-Vil-

³ In de Vlaamse Gemeenschap: decreet van 4 mei 1994 betreffende de kabelnetten en de vergunning voor het aanleggen en exploiteren ervan en betreffende het bevorderen van de verspreiding en productie van televisieprogramma's, thans opgenomen in de gecoördineerde decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, titel V, 8 maart 1995, *B.S.*, 31 mei 1995, gewijzigd door het decreet van 22 december 1995, *B.S.*, 12 januari 1996, gewijzigd door het decreet van 2 april 1996, *B.S.*, 16 mei 1996, gewijzigd door het decreet van 29 april 1997, *B.S.*, 1 mei 1997 (erratum *B.S.*, 17 mei 1997), gewijzigd door het decreet van 17 december 1997, *B.S.*, 13 maart 1998 (erratum *B.S.*, 28 juli 1998), gewijzigd door het decreet van 28 april 1998, *B.S.*, 20 mei 1998 (erratum *B.S.*, 10 november 1998), gewijzigd door het decreet van 7 juli 1998, *B.S.*, 18 juli 1998.

⁴ In de verdere uiteenzetting laten wij de radio buiten beschouwing.

voorde: *Ring TV*; ADS-Kanaal Drie: *Kanaal 3*; AVS Oost-Vlaamse Televisie: *AVS*; Tele-Visie Limburg: *TV Limburg*; TV Brussel: *TV Brussel*; Regionale Omroep Oost-Brabant: *ROB-TV*; West-Vlaamse Televisie Zuid: *WTV*; Televisie Kempen en Mechelen: *RTV* (art. 112, § 1, 3°); Radio-Télévision belge de la Communauté française: *RTBF1*, *RTBF2* (art. 112, § 1, 4°); Nederlandse Omroep Stichting: *Nederland 1*, *Nederland 2*, *Nederland 3* (art. 112, § 1, 5°).

Op de Nederlandse publieke omroepen na, gaat het om in België gevestigde zenders.

B. Facultatieve distributie (may carry)

Art. 112, § 2, regelt de facultatieve distributie van andere radio- en televisieprogramma's:⁵

«Onverminderd het bepaalde in § 1 mag de kabelmaatschappij de volgende omroepprogramma's via haar kabelnet doorgeven:

1° televisieomroepprogramma's van de door de Vlaamse Gemeenschap erkende particuliere televisieomroepen die niet onder toepassing van § 1 vallen;

(...)

3° radio- en televisieprogramma's van de openbare omroepen van de Franse en Duitstalige Gemeenschappen van België die zich tot de gehele betrokken Gemeenschap richten en die niet onder de toepassing van § 1 vallen;

4° televisieomroepprogramma's van de particuliere televisieomroepen van de Franse en Duitstalige Gemeenschappen van België die zich tot de gehele betrokken Gemeenschap richten; televisieprogramma's van de betaalomroepen van die Gemeenschappen voor zover het Vlaams Commissariaat voor de Media vaststelt dat in die Gemeenschappen de particuliere betaalomroepen van de Vlaamse Gemeenschap via de kabelnetten worden doorgegeven;

5° radio- en televisieomroepprogramma's van de omroepen die onder de bevoegdheid vallen van een andere lidstaat van de Europese Gemeenschap;

6° mits vooraf toestemming wordt verleend door het Vlaams Commissariaat voor de Media, die in dit verband voorwaarden kan opleggen, de radio- en televisieomroepprogramma's van de omroepen die onder de bevoegdheid vallen van een land dat niet tot de Europese Gemeenschap behoort;

(...).

In toepassing van de geciteerde bepalingen distribueren de meeste kabelmaatschappijen de volgende televisieprogramma's: The Music Factory, Canal+, Canal+blauw, Hallmark (art. 112, § 2, 1°); RTL-TVi (art. 112, § 2, 4°); VT4, BBC 1, BBC 2, BBC World, TF1, France 2, France 3, Arte, ARD, ZDF, WDR/SWR, RAI Uno, TVE, MTV (art. 112, § 2, 5°); CNN, National Geographic Channel (art. 112, § 2, 6°).

⁵ De weggelaten passussen hebben uitsluitend betrekking op de radio. Zie noot 4.

III. DE EUROPESE REGELGEVING

A. Non-discriminatie

Elke discriminatie op grond van nationaliteit is verboden.⁶ Ongeoorloofd zou een land handelen, als het een dienstverrichting geleverd door een onderdaan van een ander land van de Unie zou weren op grond van nationaliteitsoverwegingen.

B. Vrij verkeer van diensten

De vrije verrichting van diensten binnen de Europese Unie is eveneens een basisregel. De beperkingen op het vrij verichten van diensten binnen de Unie zijn opgeheven «ten aanzien van de onderdanen van de lidstaten die in een ander land van de Unie zijn gevestigd dan dat waarin degene is gevestigd te wiens behoefte de dienst wordt verricht».⁷

C. Correcte mededinging

Rechtstreekse en onrechtstreekse steunmaatregelen van de overheid, die concurrentievervalsing werken, zijn niet toegestaan. Als ze het gemeenschappelijk (economisch) belang niet schaden, kunnen steunmaatregelen op culturele gronden wel als verenigbaar met de gemeenschappelijke markt worden beschouwd.⁸

IV. TELEVISIE EN HET RECHT VAN DE EUROPESE UNIE

A. Uitgangspunt

Het uitzenden van televisieprogramma's moet worden beschouwd als een dienstverrichting.⁹ Bijgevolg zijn de beginselen van non-discriminatie, vrij verkeer van diensten en correcte mededinging onverkort van toepassing op het televisieverkeer binnen de Unie. Doorstaat de *must carry*-regel, d.w.z. de verplichting voor de kabeldistributeurs om de televisieprogramma's van bepaalde zenders op grond van art. 112, § 1, van de gecoördineerde mediadecreten door te geven, de toetsing met deze drie beginselen, afzonderlijk en/of in combinatie met elkaar beschouwd?

B. Toetsing

1° Non-discriminatie op grond van nationaliteit

Door de *must carry* wordt een voorkeursbehandeling voor de toegang tot de kabeldistributie ingesteld ten voordele van bepaalde zenders. Zoals hierboven sub II werd opgemerkt, worden Belgische zenders voorgetrokken; de Nederlandse publieke zenders, waarvoor een wederkerigheidsregeling geldt, vormen de enige uitzondering, allicht uit overwegin-

gen van taal- en cultuurverwantschap.¹⁰ Men kan die regeling bezwaarlijk anders dan discriminerend t.a.v. zenders uit andere lidstaten bestempelen, die een dergelijke voorkeursbehandeling niet genieten.

Bovendien werkt de Vlaamse regeling, binnen het Belgische kader, ook op «sub-nationaal» niveau discriminerend: de programma's van de Vlaamse particuliere landelijke omroepen VTM en Event TV *moeten* worden verdeeld, die van de Franstalige particuliere landelijke omroep RTL-TVi, van de betaalomroepen Canal+ en van de themaomroep TMF *mogen* worden doorgegeven.

Het optreden van de Vlaamse overheid, in eerste instantie de decreetgever is onmiskenbaar discriminatoir en willekeurig: er is een voorkeursbehandeling aan te wijzen voor de Belgische en Nederlandse publieke omroepen en twee Vlaamse particuliere omroepen¹¹ ten nadele van omroepen in de overige lidstaten van de Europese Unie, Nederland niet te na gesproken, en zelfs van andere Vlaamse en Franstalige particuliere omroepen.

Verschoningsgronden om technische overwegingen kunnen bezwaarlijk worden aangevoerd, aangezien de kabelmaatschappijen hoedanook de programma's van andere omroepen op vrijwillige basis doorgeven (*may carry*). Evenmin kunnen overwegingen van openbare orde, openbare veiligheid of volksgezondheid, die het E.G.-Verdrag bij uitzondering aanvaardt als grond voor eventuele discriminatoire maatregelen, worden ingeroepen.¹²

De conclusie luidt dan ook dat, zoniet volledig dan toch ten dele, de discriminatie gebaseerd is op ongeoorloofde nationaliteitsgronden.

2° Vrij verkeer van diensten

De binnengrenzen in de Europese Unie mogen geen belemmering vormen voor de vrije levering en het vrij verkeer van diensten. De lidstaten dienen de dienstenverstrekkers, waar ook gevestigd binnen de Unie, op gelijke voet te behandelen en mogen de vrije circulatie van diensten niet belemmeren. Toch staat het Europese recht uitzonderlijk beperkingen toe op het vrij verkeer, indien die zonder onderscheid op alle verstrekkers van dezelfde diensten toepasbaar zijn, ingegeven zijn door een dwingende reden van algemeen belang en evenredig zijn.¹³ In geen geval mogen economische motieven aan deze beperkingen ten grondslag liggen.¹⁴

Aangezien het uitzenden van televisieprogramma's een dienstverlening is, gelden binnen de Europese Unie de regels inzake de onbelemmerde levering en de vrije circulatie ook op televisiegebied. Bij de beoordeling van de juridische en feitelijke weerslag van de toepassing van de *must carry*-regel in de Vlaamse Gemeenschap, vervat in art. 112, § 1, van de gecoördineerde mediadecreten, kan men niet om de vaststelling heen dat een omvangrijke groep van omroe-

⁶ E.G.-Verdrag van 25 maart 1957, art. 6.

⁷ E.G.-Verdrag van 25 maart 1957, art. 3, c, en art. 59.

⁸ E.G.-Verdrag van 25 maart 1957, art. 92, 1 en 3 d.

⁹ Aldus H.v.J., 30 april 1974, zaak *Sacchi*, Jur., 1974, 427.

¹⁰ Niet de Nederlandse *commerciële* zenders, waarvoor de overweging van taal- en cultuurverwantschap blijkbaar niet geldt.

¹¹ De regionale omroepen buiten beschouwing gelaten.

¹² E.G.-Verdrag van 25 maart 1957, art. 56.

¹³ H.v.J. 18 maart 1980, zaak *Debaue*, Jur. 1980, 855.

¹⁴ H.v.J., 26 april 1988, zaak *Bond van Adverteerders*, Jur., 1988, 2025 en *R. W.*, 1988-1989, 183, met noot D. VOORHOOF en S. DESMET.

pen, gevestigd in de lidstaten van de Europese Unie, voor de distributie van haar programma's afhankelijk is van onderhandelingen met de kabelmaatschappijen, onderhandelingen waarvan een andere groep van omroepen bij decreet is ontslagen. Er wordt aldus onder de omroepen van de Europese Unie een ongelijke juridische toestand tegenover de kabelmaatschappijen in het leven geroepen, die bovendien in het feitelijke vlak economische ongelijkheden creëert: de omroepen met een *must carry*-statuut hoeven immers geen vergoeding voor het gebruik van het kabelnet te betalen.

Op technisch gebied verkleint de verplichte distributie van de programma's van een aantal omroepen de mogelijkheid om de programma's van andere omroepen in het kabelaanbod op te nemen; hoe groter het aantal «verplichte» programma's, hoe kleiner de kans dat voor andere programma's een plaats op de kabel kunnen worden gereserveerd. Het laat zich echter aanzien dat het technisch argument, nu nog valabel, dankzij de technologische ontwikkelingen die de capaciteit van de kabelnetten fel opdrijven, spoedig zal wegvallen.

De conclusie is bijgevolg dat de *must carry*-regel het vrije verkeer van televisie-uitzendingen binnen de Europese Unie kan belemmeren.

3° Correcte mededinging

De verplichting voor de kabelmaatschappijen om de televisieuitzendingen van één enkele buitenlandse omroep («Nederland») en van bepaalde, niet eens alle, Belgische omroepen, door te geven («RTL-TVi», «TMF» zijn uitgesloten), vloeit voort uit de Vlaamse mediadecreten. Door deze overheidsmaatregel worden de omroepen, gevestigd in de Europese Unie, en zelfs in België, in een ongelijke onderlinge economische positie geplaatst en wordt «de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt verhinderd, beperkt of vervalst», verboden door het E.G.-verdrag.¹⁵

Maar er is meer. De *must carry*-status, die van overheidswege is toegekend aan een groep omroepen, kan niet anders worden beschouwd dan als een steunmaatregel, die «onverenigbaar is met de gemeenschappelijke markt».¹⁶ De *must carry*-status verleent immers een economisch voordeel doordat hij de betrokken omroepen bij voorrang toegang verschaft tot de kabelnetten.

Men zou kunnen aanvoeren dat het om een steunmaatregel gaat «om de (Vlaamse) cultuur en de instandhouding van het culturele erfgoed te bevorderen». Het argument klopt echter maar gedeeltelijk: het verklaart niet de aanwezigheid van RTBF en de afwezigheid van Vlaamse themazen-

ders en televisiediensten als The Music Factory en zelfs van een buitenlandse omroep met op de Vlaamse Gemeenschap gerichte programma's (VT4) in het *must carry*-pakket. Maar hoe dan ook wijzigt de *must carry*-status in een volgens het E.G.-verdrag ongeoorloofde mate «de voorwaarden inzake het handelsverkeer en de mededingingsvoorwaarden, zodanig dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad.»¹⁷

Ook hier leidt de toetsing van de Vlaamse mediadecreten tot de conclusie dat de *must carry*-regel niet verenigbaar is met de Europese mededingingsregels.

V. BESLUIT

Must carry doet onmiskenbaar een probleem rijzen rond de conformiteit met het Europese recht. De van overheidswege ingestelde verplichting voor de kabelmaatschappijen om de programma's van bepaalde omroepen door te geven komt in aanvaring met drie Europeesrechtelijke beginselen: non-discriminatie op grond van nationaliteit, vrij verkeer van diensten, eerlijke concurrentie.¹⁸ Art. 112 van de Vlaamse gecoördineerde mediadecreten, dat de *must carry*-en *may carry*-regels invoert, zou derhalve, als strijdig met het Europese recht, moeten worden opgeheven, zoniet herschreven.

Een schrapping zonder meer zou ingrijpende consequenties kunnen hebben voor het Vlaamse mediabeleid: aangezien het de kabelmaatschappijen vrij zou komen te staan zelf te bepalen welke programma's van welke televisieomroepen tegen welke voorwaarden ze distribueren, zou er theoretisch een toestand kunnen ontstaan waarin de programma's van omroepen, in de Vlaamse Gemeenschap gevestigd, niet of slechts gedeeltelijk worden verdeeld via het kabelnet. De kabelmaatschappijen zouden voor het toekomstig uitzicht van het televisielandschap een doorslaggevende rol gaan spelen. Ongetwijfeld zouden financiële overwegingen mede, en misschien vooral, de keuze van de kabelmaatschappijen bepalen.

De gevolgen zijn niet te overzien. Enerzijds zou die nieuwe toestand omroepen zoals VTM, die voor de verspreiding van hun programma's uitsluitend aangewezen zijn op de kabelnetten, lelijk parten kunnen spelen, omdat ze zich in de zwakste onderhandelingspositie bevinden. Anderzijds zouden de kabelmaatschappijen ongetwijfeld in eerste instantie belangstelling kunnen tonen voor de (Europese) omroepen met een breedpubliekprogramma-aanbod, waardoor omroepen met een cultureel-educatieve taakstelling ofwel uit de boot riskeren te vallen of slechts tegen een zware financiële vergoeding op de kabel kunnen komen.

De opheffing van de *must carry*-regel zou de sociale verantwoordelijkheid van de kabelexploitanten daarom in aan-

¹⁵ E.G.-Verdrag van 25 maart 1957, art. 85, 1. Hoewel in zijn formulering dit artikel eigenlijk de handelsactiviteit van particuliere ondernemingen viseert en niet het optreden van de overheid, heeft het Hof van Justitie bij herhaling geoordeeld, refererend aan art. 5 van het E.G.-Verdrag (De lidstaten «onthouden zich van alle maatregelen welke de verwezenlijking van de doelstellingen van dit Verdrag in gevaar kunnen brengen»), dat maatregelen van de overheid niet tot gevolg mogen hebben dat de mededingingsregels worden omzeild. Een dergelijk overheidsoptreden is verboden. Zie o.m. H.v.J. 19 april 1988, zaak *L. Erauw c/ S.C. La Hesbignonne*, Rec. 1988, 1919.

¹⁶ E.G.-Verdrag van 25 maart 1957, art. 92.

¹⁷ Art. 92, 3 d: «Als verenigbaar met de gemeenschappelijke markt kunnen worden beschouwd: steunmaatregelen om de cultuur en de instandhouding van het culturele erfgoed te bevorderen, wanneer door deze maatregelen de voorwaarden inzake het handelsverkeer en de mededingingsvoorwaarden in de Gemeenschap niet zodanig worden veranderd dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad.»

¹⁸ Het probleem is niet beperkt tot de Vlaamse Gemeenschap: het rijst bijv. ook in de Franse Gemeenschap van België, in Frankrijk en in Duitsland.

zienlijke mate verzwaren. Enige garantie kan het juridisch statuut van de kabelmaatschappijen bieden: de lokale overheden hebben steeds een aandeel in hun beleid (de zgn. «gemengde intercommunales» met gemeentebesturen en particuliere energiebedrijven als partners) of staan zelfs voor het volle pond in voor het beleid (de zgn. «zuivere intercommunales» met gemeentebesturen en openbare energiebedrijven als partners). Maakt de aanwezigheid van publieke partners in de kabelmaatschappijen echter de garantie stevig genoeg opdat bij de keuze van de door te sturen programma's het (Europese en Vlaamse) culturele belang, naast louter economische overwegingen en los van nationaliteitsmotieven, mede richtinggevend zou zijn?

De bevordering van de cultuur en het culturele erfgoed, geconditioneerd trouwens door economische bekommernissen, staat weliswaar in het E.G.-verdrag ingeschreven,¹⁹ maar blijft op televisiegebied een vrome wens bij gebrek aan een duidelijk actieplan. De richtlijn «Televisie zonder Grenzen» heeft die leemte nauwelijks opgevuld: reclame, minderjarigen, weerwoord, Europese producties zijn de enkele thema's

die daarin worden gecoördineerd; van een samenhangend cultuurbeleid in de televisie is geen sprake.²⁰

Uiterlijk einde 2000 dient de Europese Commissie de uitvoering van de richtlijn te evalueren en zo nodig bijkomende aanpassingen voor te stellen in het licht van de ontwikkelingen op televisiegebied.²¹ Dit is een geschikte gelegenheid om een minimale cultuurpolitiek in te schrijven, waarbij zou kunnen worden overwogen de toegang tot de kabelnetten voor omroepen, gevestigd binnen de Europese Unie, met een (kwalitatief en kwantitatief nader te bepalen) culturaanbod op de ene of de andere manier te vergemakkelijken, met inachtneming vanzelfsprekend van het verbod tot discriminatie op nationaliteitsgronden en van het principe van de vrije doorstroming van televisieprogramma's. In die context kan het *must carry*-probleem een oplossing vinden.

Jan CEULEERS
VUB

²⁰ Richtlijn 89/55/EEG van 3 oktober 1989, gewijzigd door richtlijn 97/36/EG van 30 juni 1997 betreffende de coördinatie van bepaalde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in de lidstaten inzake de uitoefening van televisie-omroepactiviteiten.

²¹ Richtlijn, art. 26.

¹⁹ Zie voetnoot 17.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

30 JUNI 1999

Voorzitter: de h. Melchior

Rapporteurs: mevr. Debruelle en de h. Arts

Advocaten: mrs. Muylaert en Ergec loco Peeters

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Verjaring – 1. Oude gemeenrechtelijke verjaringstermijn – Rechtsvordering gegrond op een buitencontractuele aansprakelijkheid – 2. Burgerlijke vordering uit misdrijf – Medische aansprakelijkheid

Het oude art. 2262 B.W. schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet in zoverre het toestaat gedurende 30 jaar een rechtsvordering in te stellen tegen een persoon die aansprakelijk is voor een burgerlijke fout.

Het oude art. 26 Voorafgaande Titel Sv. schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, zelfs als de rechtsvordering de medische aansprakelijkheid in het geding brengt en er een aantasting van de lichamelijke integriteit is.

Arrest nr. 81/99

I. Onderwerp van de prejudiciële vragen

Bij arrest van 29 mei 1998 in zake C. F. tegen H. De R., heeft het Hof van Cassatie de volgende prejudiciële vragen gesteld: «1° Schendt art. 2262 B.W., dat het beginsel van de dertigjarige verjaring invoert, de artikelen 10 en 11 van de Grondwet in zoverre op grond daarvan gedurende dertig jaar een rechtsvordering kan worden ingesteld tegen de voor een burgerlijke fout aansprakelijke persoon, terwijl art. 26 Voorafgaande Titel Sv. voor de burgerlijke rechtsvordering volgend uit een misdrijf, voorziet in een verjaringstermijn van vijf jaar?; 2° Meer bepaald, wat betreft de medische aansprakelijkheid en de specificiteit ervan gelet op de aantasting van de lichamelijke integriteit, schendt art. 26 Voorafgaande Titel Sv. de artikelen 10 en 11 van de Grondwet?»

...

In rechte

Ten aanzien van de eerste prejudiciële vraag

B.1. Het Hof van Cassatie ondervraagt het Hof over de bestaanbaarheid, met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, van art. 2262 B.W., dat het beginsel van de dertigjarige

verjaring instelt, in zoverre het toestaat gedurende dertig jaar een rechtsvordering in te stellen tegen een persoon die aansprakelijk is voor een burgerlijke fout, terwijl art. 26 Voorafgaande Titel Sv. voorziet in een verjaringstermijn van vijf jaar voor de burgerlijke rechtsvordering die voortvloeit uit een strafrechtelijke fout.

B.2. Vóór de wijziging ervan door de wet van 10 juni 1998, bepaalde art. 2262 B.W.: «Alle rechtsvorderingen, zowel zakelijke als persoonlijke, verjaren door verloop van dertig jaren, zonder dat hij die zich op deze verjaring beroept, verplicht is daarvan enige titel te vertonen of dat men hem de exceptie van kwade trouw kan tegenwerpen.»

Dat artikel is gewijzigd bij de wet van 10 juni 1998 «tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring». Artikel 10 van die wet bepaalt: «Wanneer de rechtsvordering is ontstaan vóór de inwerkingtreding van deze wet, beginnen de nieuwe verjaringstermijnen waarin zij voorziet slechts te lopen vanaf haar inwerkingtreding. De totale duur van de verjaringstermijn mag evenwel niet meer dan dertig jaar bedragen.»

Uit het dossier van de rechtspleging in het bodemgeschil blijkt dat de rechtsvordering is ingesteld vóór de inwerkingtreding van de wet van 10 juni 1998.

Het Hof dient na te gaan of art. 2262 B.W. in zijn toen geldende bewoordingen de artikelen 10 en 11 van de Grondwet schendt.

B.3.1. Alvorens te antwoorden op de vraag die betrekking heeft op art. 2262 B.W., dient het Hof na te gaan of art. 26 Voorafgaande Titel Sv. de artikelen 10 en 11 van de Grondwet schendt.

B.3.2. Art. 26 Voorafgaande Titel Sv., vóór de wijziging ervan bij de wet van 10 juni 1998, waarmee het Hof in deze zaak om de in B.2 uiteengezette motieven geen rekening houdt, bepaalde: «De burgerlijke rechtsvordering volgend uit een misdrijf verjaart door verloop van vijf jaren, te rekenen van de dag waarop het misdrijf is gepleegd; zij kan echter niet verjaren vóór de strafvordering.»

B.3.3. Terwijl rechtsvorderingen uit een foute behandeling in beginsel verjaren door verloop van dertig jaar met toepassing van art. 2262 B.W., verjaart, in afwijking van de algemene regel, de burgerlijke rechtsvordering volgend uit een daad die overigens een misdrijf uitmaakt, door verloop van vijf jaar, te rekenen vanaf de dag waarop het misdrijf is gepleegd.

B.4.1. Het verschil in behandeling tussen slachtoffers naargelang de fout die de schade ten grondslag ligt al dan niet een misdrijf uitmaakt, berust op een objectief criterium, namelijk het al dan niet strafbaar stellen door de wet van de schadeverwekkende gedraging. Het Hof dient evenwel na te gaan of dat verschil redelijk is verantwoord.

B.4.2. De betrokken bepaling heeft tot gevolg dat zij die door een fout schade lijden in een merklijk ongunstiger positie verkeren wanneer die fout een misdrijf uitmaakt, dan wanneer zulks niet het geval is. Dit brengt, vooral in gevallen waarin schade zich pas na lange tijd doet gevoelen – ook al heeft het Hof van Cassatie aanvaardt dat de verjaringstermijn van de burgerlijke rechtsvordering voortkomend uit het misdrijf van onopzettelijke slagen en verwondingen pas begint te lopen op de dag dat de schade zich veruitwendigt (Cass., 13 januari 1994, *R.W.*, 1994-95, 157) – een ernstige beperking van de rechten van het slachtoffer mee die niet opweegt tegen de belangen die de wetgever van 1878 en die

van 1961 met de maatregel beoogden te beschermen, namelijk het recht op vergetelheid van de dader van een misdrijf waarborgen (*Pasin.*, 1891, p. 176), de rechtszekerheid waarborgen (*Parl. St.*, Senaat, 1956-57, nr. 232, p. 2) en voorkomen dat de inmiddels herstelde openbare vrede andermaal wordt verstoord (*ibid.*). Die bezorgdheden verantwoorden dat voor de strafvordering bijzondere verjaringstermijnen gelden, die in verhouding staan tot de ernst van de feiten. Maar ze verantwoorden niet dat de burgerlijke rechtsvordering tot vergoeding van de door de feiten teweeggebrachte schade na vijf jaar verjaart – ongeacht de aanpassingen die door de wet en de rechtspraak werden aangebracht – terwijl de vergoeding van de schade teweeggebracht door een burgerlijke fout, die minder zwaar is dan een fout die de wetgever als strafbaar heeft aangemerkt, gedurende dertig jaar kan worden gevorderd.

B.4.3. Nu er geen redelijk verband van evenredigheid is tussen het door de maatregel nagestreefde doel en de gevolgen ervan voor de slachtoffers van misdrijven, schendt art. 26 Voorafgaande Titel Sv., de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.

B.5. Omdat art. 26 Voorafgaande Titel Sv. de artikelen 10 en 11 van de Grondwet schendt, behandelt art. 2262 B.W. de rechtsvorderingen waarop het van toepassing is, niet op verschillende wijze wat de duur van de verjaringstermijn betreft. De eerste prejudiciële vraag dient derhalve ontkennend te worden beantwoord.

Ten aanzien van de tweede prejudiciële vraag

B.6.1. Het Hof van Cassatie ondervraagt het Hof over de bestaanbaarheid van art. 26 Voorafgaande Titel Sv. met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, meer bepaald wat de medische aansprakelijkheid en de specificiteit ervan betreft, gelet op de aantasting van de lichamelijke integriteit.

De vraag vindt haar oorsprong in het standpunt dat voor het Hof van Cassatie door de eiser in cassatie wordt verdedigd. In tegenstelling tot de slachtoffers van een verkeersongeval, die het voorwerp zijn van het arrest nr. 25/95 van het Arbitragehof van 21 maart 1995, ondergaan de personen die schade lijden door een medische fout, door de toepassing van art. 26 Voorafgaande Titel Sv., volgens die partij, geen enkel verschil in behandeling wat de verjaring van hun rechtsvordering betreft, omdat elke medische fout noodzakelijkerwijze een misdrijf van slagen en verwondingen of onopzettelijk doden zou vormen en de burgerlijke rechtsvordering gegrond op een dergelijk misdrijf krachtens het voormelde art. 26 steeds zou verjaren na vijf jaar.

B.6.2. Art. 26 Voorafgaande Titel Sv. schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet omdat het ertoe leidt de slachtoffers van een strafrechtelijke fout merklijk ongunstiger te behandelen dan de slachtoffers van een burgerlijke fout. Zelfs als men ervan uitgaat dat de slachtoffers van een medische fout door het feit van de aantasting van de lichamelijke integriteit noodzakelijkerwijze slachtoffer zouden zijn van een strafrechtelijke fout, ziet het Hof niet in om welke reden die slachtoffers ongunstiger zouden moeten worden behandeld dan de slachtoffers van een burgerlijke fout of de slachtoffers van een andere strafrechtelijke fout.

B.6.3. Het kwam de wetgever toe verjaringstermijnen vast te stellen die een einde maken aan de hierboven vastgestelde discriminatie, wat hij trouwens heeft gedaan met de wet van 10 juni 1998. Het kwam hem bij die gelegenheid toe te oordelen of de dertigjarige verjaringstermijn niet buitenspo-

rig was geworden. Tot slot kwam het hem toe te oordelen in welke mate het paste de rechtsonzekerheid te voorkomen die zou voortvloeien uit de omstandigheid dat voorbije situaties, die niet het voorwerp hebben uitgemaakt van in kracht van gewijsde gegane beslissingen, opnieuw aan de orde zouden kunnen worden gesteld.

Het staat niet aan het Hof te zeggen of er reden is om de regel met residuair karakter die is ingeschreven in art. 2262 B.W. buiten toepassing te laten voor de situaties waarop de wet van 10 juni 1998 niet van toepassings is.

B.6.4. Art. 26 Voorafgaande Titel Sv. schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, zelfs al brengt de rechtsvordering een medische aansprakelijkheid in het geding en al is er aantasting van de lichamelijke integriteit.

NOOT – *De eerste jurisprudentiële stappen sinds de nieuwe verjaringswet*

1. Lange tijd was een rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van een strafrechtelijk betuugde onrechtmatige daad, zoals algemeen bekend, niet aan de gemeenschappelijke dertigjarige verjaringstermijn van het oude art. 2262 B.W., maar aan een veel kortere (in principe vijfjarige) verjaringstermijn van het oude art. 26 V.T. Sv. onderworpen. Door de ongrondwettigverklaring van laatstgenoemde wetbepaling in het zogenaamde lentearrest van het Arbitragehof (nr. 25/95, 21 maart 1995, *R.W.*, 1994-95, 1324, met noot Ph. Traest; bevestigd in arrest nr. 51/96, 12 juli 1996, *B.S.*, 14 augustus 1996; arrest nr. 61/97, 14 oktober 1997, *B.S.*, 25 oktober 1997) werd het toepassingsgebied van de dertigjarige termijn plots heel wat ruimer. Dit gevolg achtte de wetgever in het kielzog van een aantal min of meer onzichtbare belangengroepen niet langer opportuun. Om die reden bevat de nieuwe verjaringswet niet alleen een grondwetsconforme wijziging van art. 26 V.T. Sv., maar ook een inkorting van de gemeenschappelijke dertigjarige verjaringstermijn. Voor de persoonlijke rechtsvorderingen is de algemene termijn beperkt tot tien jaar; voor de rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid, tot vijf jaar vanaf de kennisname van de schade en van de identiteit van de aansprakelijke door het slachtoffer en in ieder geval tot twintig jaar vanaf het schadeverwekkende feit (Wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, *B.S.*, 17 juni 1998 (hierna: Verjaringswet); zie voor een bespreking I. Claeys, «De nieuwe verjaringswet: een inleidende verkenning», *R.W.*, 1998-99, 377-403). Deze nieuwe verjaringstermijnen beginnen evenwel ten vroegste vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe wet te lopen (zie overgangsbepalingen in art. 10-12 Verjaringswet), zodat de rechtspraak van het Arbitragehof omtrent het oude art. 26 V.T. Sv. relevant blijft. Het bovenstaande arrest van het Arbitragehof en het elders gepubliceerde arrest van het Gentse Hof van Beroep van 1 oktober 1999 (*R.W.* 99-00, 1165) verdienen dan ook de nodige aandacht, omdat ze niet alleen meer licht laten schijnen op de draagwijdte van het constitutionele gelijkheidsbeginsel wat de duur van verjaringstermijnen betreft, maar ook op de temporele verhouding tussen de oude en de nieuwe gemeenschappelijke verjaringsregeling.

2. In beide arresten rijst de vraag of het oude art. 2262 B.W. zelf niet strijdig is met het gelijkheidsbeginsel, rekening houdende met het oude art. 26 V.T. Sv. De confronta-

tie van deze arresten is een goede illustratie van de verschillende houding die het Hof van Cassatie enerzijds en de lagere hoven en rechtbanken anderzijds als gevolg van de Bijzondere Wet Arbitragehof (art. 26, § 2, derde lid) ten aanzien van prejudiciële vragen moeten aannemen. Terwijl het Gentse hof ermee kan volstaan het verzoek tot prejudiciële vraag af te wijzen omdat het oude art. 2262 B.W. klaarblijkelijk de grondwet *niet* schendt, is het Hof van Cassatie in principe verplicht om een verzoek tot het stellen van een prejudiciële vraag in te willigen, wat dan ook aanleiding gaf tot het bovenstaande arrest van het Arbitragehof. Ook het Arbitragehof komt tot het besluit dat het oude art. 2262 B.W. geen discriminerende werking heeft. Aangezien het oude art. 26 V.T. Sv. strijdig is met het gelijkheidsbeginsel *ex art.* 10-11 G.W. (overwegingen B.3-B.4), oordeelt het Arbitragehof dat het oude art. 2262 B.W. dan ook geen verschillende behandeling inhoudt van de rechtsvorderingen waarop het van toepassing is. Niet het oude art. 2262 B.W., maar het oude art. 26 V.T. Sv. is ongrondwettig (overweging B.5; impliciet reeds in Arbitragehof nr. 13/97, 18 maart 1997, *R.W.*, 1997-98, 395).

3. Daarnaast preciseert het Arbitragehof dat zijn rechtspraak met betrekking tot de ongrondwettigheid van het oude art. 26 V.T. Sv. niet beperkt is tot de feitelijke context van de verkeersongevallen. De specifieke aard van de medische aansprakelijkheid (steeds aantasting van de lichamelijke integriteit en daarom, althans volgens sommigen, zij het onterecht, steeds strafrechtelijk betuugde) rechtvaardigt nog niet een kortere verjaringstermijn. De hoedanigheid van slachtoffer van een medische fout is niet zo specifiek dat zijn toestand niet vergelijkbaar zou zijn met die van andere slachtoffers. Het Arbitragehof ziet dan ook geen enkele reden voor een ongunstiger behandeling van deze slachtoffers dan die van een burgerlijke fout of van een andere strafrechtelijke fout (overweging B.6.1-6.2). Deze uitspraak kan erop wijzen dat het Arbitragehof alvast tevreden is dat de wetgever met de nieuwe verjaringswet een totale hervormingsregeling heeft uitgewerkt en zich niet beperkt heeft tot een minimalistische wetswijziging, zoals een specifieke verjaringsregeling voor medische aansprakelijkheid, wat nochtans de voorkeur van sommige auteurs wegdroeg (zie J.-F. Van Drooghenbroeck en R.O. Dalq, «La loi du 10 juin 1998 modifiant certaines dispositions en matière de prescription», *J.T.* 1998, (705) 706). Onduidelijk zijn dan weer de repercussies van dit dictum voor korte verjaringstermijnen voor rechtsvorderingen op grond van professionele aansprakelijkheid, zoals, om er maar enkele te noemen, voor gerechtsdeurwaarders en advocaten (art. 2276-2276bis B.W.). Dit probleem vergt een onderzoek naar de factoren of specifieke kenmerken die een voldoende rechtvaardiging kunnen vormen voor een specifieke verjaringstermijn, een analyse die de grenzen van deze noot evenwel te buiten gaat.

4. Ten slotte zijn beide uitspraken van belang voor de beantwoording van de vraag of rechtsvorderingen die bij het instellen ervan op grond van het oude art. 26 V.T. Sv. verjaard zouden zijn en nog niet het voorwerp van een in kracht van gewijsde gegane beslissing hebben uitgemaakt, toch nog herleven en toch ontvankelijk zijn, omdat ze nog binnen de dertigjarige termijn het oude art. 2262 B.W. vallen. Het Arbitragehof overweegt terzake: «Het staat niet aan het Hof te zeggen of er reden is om de regel met residuair karakter die is ingeschreven in (oud) art. 2262 B.W. buiten toepas-

sing te laten voor de situaties waarop de wet van 10 juni 1998 niet van toepassing is». Terwijl de wetgever had kunnen verhinderen dat voorbije situaties die niet het voorwerp van een in kracht van gewijsde gegane beslissing hebben uitgemaakt, nog tot een burgerlijke vordering aanleiding geven, is hij met de nieuwe verjaringswet daartoe niet overgegaan. In dezelfde lijn oordeelt het Hof van Beroep te Gent dan ook dat, zelfs al was de rechtsvordering op grond van het oude art. 26 V.T. Sv. reeds verjaard vooraleer ze werd ingesteld, het oude art. 2262 B.W. toch nog toepassing vindt.

Minder gelukkig is de algemene formulering van hetzelfde hof van beroep waarin het stelt dat gezien de afwezigheid van een uitdrukkelijke bepaling terzake en met toepassing van de algemene beginselen, het moet «uitgesloten worden dat er krachtens de nieuwe wet een nieuwe verjaringstermijn van toepassing is op de desbetreffende rechtsvordering». Als gevolg van art. 11 van de nieuwe verjaringswet kunnen de vorderingen waarover reeds een in kracht van gewijsde gegane beslissing is gewezen, niet meer herleven via de toepassing van deze wet. Deze wetsbepaling regelt evenwel niet het lot van de vorderingen die op grond van het oude art. 26 V.T. Sv. wel zouden zijn verjaard, maar die nog niet het voorwerp van een in kracht van gewijsde gegane beslissing hebben uitgemaakt. Deze rechtsvorderingen zijn dan ook ontvankelijk zolang ze binnen de dertigjarige termijn van het oude art. 2262 B.W. worden ingesteld. Dit betekent evenwel niet dat de nieuwe verjaringswet voor deze rechtsvorderingen geen betekenis heeft: gezien de algemene overgangsregel *ex art. 10* moet wel degelijk met de nieuwe termijnen rekening worden gehouden (wat *in casu* neerkomt op vijf jaar vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe wet). De algemene uitspraak van het Gentse Hof van Beroep mag dan ook niet zo geïnterpreteerd worden dat de nieuwe verjaringswet helemaal geen invloed heeft op vorderingen die nog niet het voorwerp van een in kracht van gewijsde gegane beslissing hebben uitgemaakt én die onder het oude art. 26 V.T. Sv. vallen (zie over deze problematiek in een algemener kader I. Claeys, «Een tweede blik op de nieuwe verjaringswet», in *CBR-Jaarboek 1998-99*, Antwerpen, Maklu, 1999 (201), 237).

Ignace Claeys
Aspirant F.W.O.-Vlaanderen (K.U. Leuven)

HOF VAN CASSATIE

2° KAMER – 16 MAART 1999

Voorzitter: de h. Holsters

Verslaggever: de h. D'haeyer

Openbaar ministerie: de h. Dubrulle

Advocaten: mrs. Soete en Ampe

1. Strafvordering – Betekening – Dagvaarding – Verkeerde vermelding van beroep van verdachte – Geen misverstand omtrent hoedanigheid van verdachte – Geen schending van rechten van verdediging – 2. Milieu – Milieustrafrecht – Zonder exploitatievergunning inrichting uitbaten waarvan men niet de oorspronkelijke oprichter is – Strafbaarheid

1. In de hypothese dat het beroep van verdachte verkeerd zou zijn vermeld in de dagvaarding, geeft dit te dezen geen aanleiding tot enige schending van de rechten van verdediging, omdat geen misverstand kon bestaan omtrent de hoedanigheid van de verdachte en hijzelf de vergissing heeft rechtgezet voor de eerste rechter.

2. Een onwettige exploitatie die niet voldoet aan het A.R.A.B., is strafbaar, zelfs wanneer men niet de oorspronkelijke oprichter van de inrichting is. De omstandigheid dat de oorspronkelijke oprichter geen vergunningsbesluit had, doet niet af aan de strafbaarheid onder art. 19 A.R.A.B. van een beklaagde die een inrichting exploiteert zonder vergunning.

F. t/ B.

Gelet op het bestreden arrest, op 13 september 1996 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

...

A. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de tegen eiser ingestelde strafvordering:

Over het eerste middel:

Overwegende dat het beroep dat wordt vermeld bij de identiteit van de gedaagde in de dagvaarding geen deel uitmaakt van de telastelegging;

Overwegende dat de appèlrechters vaststellen dat, in de hypothese dat eisers beroep verkeerd zou zijn vermeld, dit «te dezen in ieder geval geen aanleiding tot enige schending van de rechten van de verdediging» geeft, «omdat geen misverstand kon rijzen, noch gerezen is omtrent de hoedanigheid van (eiser)» en dat hij zelf «deze vergissing» heeft rechtgezet voor de eerste rechter;

Dat zij voorts vaststellen dat eiser «zaakvoerder» is van «zijn» bedrijf» en in die hoedanigheid instaat voor het aanvragen van de nodige vergunningen;

Overwegende dat de appèlrechters, door eiser te veroordelen op grond dat hij, hoewel hij instond voor het aanvragen van de nodige vergunningen voor zijn bedrijf, naliet dit te doen, geen van de in het middel aangewezen bepalingen schenden noch eisers recht van verdediging noch het principe van het vermoeden van onschuld miskennen;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het derde middel:

Overwegende dat eiser wordt vervolgd om, bij overtreding van onder meer art. 1 en 19 A.R.A.B., een inrichting waarvan het bestaan, het in bedrijf nemen of het inwerken stellen, gevaarlijk, ongezond of hinderlijk kan zijn, te hebben opgericht, de exploitatie ervan te zijn begonnen of te hebben voortgezet zonder vergunning wege de bestuursoverheid; dat de appèlrechters hem evenwel uitsluitend veroordelen omdat hij met overtreding van art. 19 A.R.A.B. de exploitatie heeft voortgezet zonder vergunning;

Overwegende dat het middel uitgaat van de onderstelling, enerzijds, dat in de persoon van een beklaagde er maar strafbare voortzetting van de exploitatie van een inrichting zonder vergunning kan bestaan, indien deze ook naar luid van art. 1, tweede lid, A.R.A.B. zonder vergunning werd opgericht, veranderd of verplaatst, anderzijds, dat een overtreding van art. 19 A.R.A.B., dat strafbaar stelt de voortzet-

ting van een exploitatie zonder stipte naleving van de reglementaire voorschriften en van de bijzondere voorwaarden opgelegd bij het vergunningsbesluit, slechts mogelijk is wanneer een dergelijk vergunningsbesluit werd afgegeven;

Overwegende dat evenwel, enerzijds, een onwettige exploitatie strafbaar is, zelfs wanneer men niet de oorspronkelijke oprichter van de inrichting is, anderzijds, de omstandigheid dat de oorspronkelijke oprichter geen vergunningsbesluit had, niet afdoet aan de strafbaarheid onder art. 19 A.R.A.B. van een beklagde die een inrichting exploiteert zonder vergunning;

Dat het middel faalt naar recht;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 20 APRIL 1999

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Dhaeyer

Openbaar ministerie: de h. Bresseleers

Advocaten: mrs. Houtekier en Simont

1. Werkloosheid – Controle – Werkgever – Werkloze niet ingeschreven in personeelsregister – Misdrijf – Moreelbestanddeel – 2. Onrechtmatige daad – Aansprakelijkheid – Hoofdelijkheid en ondeelbaarheid – Verschillende daders – Eenzelfde misdrijf – Begrip – Verband tussen strafbare feiten

1. Art. 261, 6° Werkloosheidsbesluit 1963 dat bepaalt dat strafbaar is de werkgever die arbeid doet of laat verrichten door een werknemer die, bij controle, niet in het personeelsregister is ingeschreven en die wegens deze werkzaamheid geen recht heeft op de werkloosheidsuitkeringen die hij ontvangt, vereist dat de werkgever weet dat de aldus door hem tewerkgestelde werknemer onrechtmatig werkloosheidsuitkeringen ontvangt.

2. De omstandigheid dat een nauw verband bestaat tussen de door de werknemer gepleegde schending van art. 261, 5° Werkloosheidsbesluit 1963, en de door de werkgever gepleegde overtreding van art. 261, 6° van hetzelfde besluit, brengt niet mee dat werkgever en werknemer eenzelfde misdrijf plegen in de zin van art. 50 Sw.

den E. t/ R.V.A.

Gelet op het bestreden arrest, op 29 november 1996 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Over het eerste middel (...):

...

Overwegende dat art. 261, 6°, van het Werkloosheidsbesluit 1963 bepaalt dat strafbaar is de werkgever die arbeid doet of laat verrichten door een werknemer die, bij de controle, niet in het personeelsregister is ingeschreven en die wegens deze werkzaamheid geen recht heeft op de werkloosheidsuitkeringen die hij ontvangt;

Dat deze bepaling vereist dat de werkgever weet dat de aldus door hem tewerkgestelde werknemer onrechtmatig werkloosheidsuitkeringen ontvangt;

Dat dit misdrijf schade veroorzaakt aan de instelling die de werkloosheidsuitkeringen ten laste heeft;

Overwegende dat de appèlrechters considereren dat eiseres wist dat haar werknemer die zij niet in het personeelsregister had ingeschreven, werkloosheidsuitkeringen genoot waarop hij wegens de tewerkstelling geen recht had;

Dat zij aldus hun beslissing naar recht verantwoorden;

Over het tweede middel (...):

...

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat de eerste rechter, tegen wiens beslissingen op de strafvordering geen hoger beroep werd ingesteld, de werknemer van eiseres heeft veroordeeld wegens, onder meer, overtreding van art. 261, 5°, Werkloosheidsbesluit 1963, dat bestraft: de werknemer die bedrieglijk en op onrechtmatige wijze zijn controlekaart laat afstempelen, de in art. 195, derde lid, bedoelde werknemer die geacht wordt bedrieglijk en op onrechtmatige wijze zijn controlekaart te hebben laten afstempelen, of de werknemer die wetens en wilens gebruik maakt van onjuiste stukken ten einde werkloosheidsuitkeringen te verkrijgen waarop hij geen recht heeft;

Overwegende dat de eerste rechter heeft geoordeeld dat de werknemer geacht werd op onrechtmatige wijze zijn controlekaart te hebben laten afstempelen door de bepaling van art. 153, § 4, Werkloosheidsbesluit 1963 niet te zijn nagekomen, namelijk door te hebben nagelaten als werkloze vooraf het overeengekomen vakje van zijn controlekaart te schrappen wanneer hij in de loop van de dag een activiteit uitoefent in de zin van art. 126, namelijk arbeid voor een derde al dan niet in loondienst, waarvoor hij enig loon of materieel voordeel ontving dat tot zijn levensonderhoud en dat van zijn gezin kon bijdragen;

Dat de eerste rechter ten aanzien van eiseres bewezen heeft verklaard dat zij een overtreding heeft begaan van art. 261, 6°, van hetzelfde besluit, dat bestraft: de werkgever die arbeid doet of laat verrichten door een werknemer die, bij de controle, niet in het personeelsregister is ingeschreven en die wegens deze werkzaamheid geen recht heeft op de werkloosheidsuitkeringen die hij ontvangt;

Overwegende dat het voor de werknemer strafbare feit erin bestaat op bedrieglijke wijze werkloosheidsuitkeringen te ontvangen wanneer hij wegens zijn tewerkstelling loon ontvangt, welk misdrijf hij ook zonder medeweten van zijn werkgever kan plegen;

Dat het voor de werkgever strafbare feit erin bestaat zich te onttrekken aan de hem door de socialezekerheidswetten opgelegde verplichtingen ten aanzien van een werknemer waarvan hij weet dat deze wegens de tewerkstelling onrechtmatig werkloosheidsuitkeringen ontvangt;

Dat de omstandigheid dat een nauw verband bestaat tussen beide strafbare feiten doordat de werkgever weet dat de door hem tewerkgestelde werknemer op onrechtmatige wijze werkloosheidsuitkeringen ontvangt, niet medebrengt dat werkgever en werknemer «eenzelfde misdrijf» plegen in de zin van art. 50 Sw.;

Dat eiseres en haar werknemer, nu het om verschillende misdrijven gaat, niet hoofdelijk gehouden zijn tot schadevergoeding;

...

NOOT – 1. Art. 261, 6° Werkloosheidsbesluit 1963 is thans art. 175, 2° Werkloosheidsbesluit 1991. Art. 261, 5° werd niet opgenomen.

2. Met betrekking tot de herstellplicht van verscheidene daders van eenzelfde misdrijf, zie: Cass. 25 november 1988, *Arr.Cass.* 1988-89, 368 met conclusie van advocaat-generaal Declercq; Cass. 2 oktober 1961, *Pas.* 1962, I, 128; Cass. 3 januari 1995, *Arr.Cass.* 1995, 5.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 28 SEPTEMBER 1999

Voorzitter: de h. Forrier

Rapporteur: de h. Goethals

Openbaar ministerie: de h. du Jardin

Advocaten: mrs. Nijs en Blancke

Stedenbouw – Bouwvergunning – Vernietiging door de Raad van State – Gevolgen – Afwezigheid van bouwvergunning – Strafrechtelijke veroordeling wegens het wederrechtelijk instandhouden van een bouwwerk zonder bouwvergunning – Wettigheid

De vernietiging van een bouwvergunning bij arrest van de Raad van State plaatst de aanvrager terug in de toestand waarin hij zich bevond na de indiening van zijn aanvraag, maar voor de behandeling ervan door de overheid. Het vooruitzicht dat na de vernietiging alsnog een vergunning zou kunnen worden verleend, doet hieraan geen afbreuk. Door uit de vernietiging van deze vergunning af te leiden dat de aanvrager over geen bouwvergunning beschikt, eerbiedigt de feitenrechter het gezag van gewijsde van het arrest van de Raad van State.

De T. en C. t/ O.M. en De B.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 januari 1997 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

A. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de strafvordering

Over het eerste middel, gesteld als volgt:

schending van de art. 44 en 64 van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw (thans de artikelen 42 en 66 van het decreet van de Vlaamse raad betreffende de ruimtelijke ordening, gecoördineerd op 22 oktober 1996) en van art. 14 van de bij K.B. van 12 januari 1973 gecoördineerde wetten op de Raad van State,

doordat de appèlrechters in het bestreden arrest, op strafrechtelijk gebied, de eisers tot cassatie veroordelen voor het misdrijf van het zonder voorafgaande schriftelijke en uitdrukkelijke bouwvergunning instandhouden van een gebouw, grotendeels gebouwd overeenkomstig de bouwvergunning afgeleverd door het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Lede op 16 april 1986, na de vernietiging van de vergunning bij arrest nr. 42.635 van 22 april 1993 van de Raad van State, met de volgende overwegingen «In weerwil van hetgeen de beklaagden in conclusies aanvoeren, is het Hof van oordeel over voldoende gegevens te

beschikken om ten gronde te beslissen. Het vereiste van een goede rechtsbedeling verzet zich tegen een verder uitstel: de behandeling van de publieke vordering zou in het gedrang komen. Met de beklaagden wordt aanvaard dat, gelet op de vernietiging door de Raad van State van de bouwvergunning verleend ingevolge de aanvraag van 1 februari 1986, over de aanvraag nog niet definitief is beslist: meer bepaald is bij de Bestendige Deputatie van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen thans een beroep van de aanvrager Hector De T. aanhangig tegen een zgn. stilzwijgende weigering. Dit brengt evenwel geenszins mee dat het Hof zou dienen te wachten tot wanneer over de aanvraag definitief zal zijn beslist. De beslissing over deze bouwvergunning wordt immers niet tegen de beklaagden aangevoerd en, zoals hierna verder uiteengezet, brengt een eventuele inwilliging van de aanvraag in de toekomst, zij het nog zo dat deze administratiefrechtelijk geacht zal worden in de plaats te komen van de beslissing van 16 april 1986, niet mede dat beklaagden over een voorafgaande schriftelijke en uitdrukkelijke vergunning beschikten in de zin van art. 44 van de Stedebouwwet, voor het instandhouden van het bouwwerk nader omschreven in de verbeterde tenlastelegging in de periode waarop de tenlastelegging betrekking heeft; (...) Als instrument van rechts-handhaving is het strafrecht functioneel en juridisch relatief autonoom. Aan voormelde vaststelling wordt dan ook geen afbreuk gedaan door het feit dat administratiefrechtelijk wordt aangenomen dat, zo alsnog een bouwvergunning zou worden verleend ingevolge de aanvraag van 1 februari 1986, deze, anders dan het geval is met een regularisatievergunning, geacht wordt bij wijze van retroactief rechtsherstel in de plaats te komen van vernietigde vergunning van 16 april 1986. Zoals wordt beklemtoond door het vereiste dat het gaat om een «voorafgaande» vergunning, beoogt de wetgever ook strafbaar te stellen het vooruitlopen op een al dan niet retroactieve administratieve beslissing nopens de vergunningsaanvraag, waarvan dan nog verondersteld wordt dat zij gunstig zal zijn»;

terwijl de vernietiging van een bouwvergunning door de Raad van State meebrengt dat de zaken worden teruggezet in de toestand waarin zij zich bevonden na indiening van de bouwvergunningsaanvraag, maar vóór de behandeling ervan door de overheid, en de beslissing na het hernieuwd onderzoek omtrent de vergunningsaanvraag met terugwerkende kracht in de plaats treedt van de vernietigde vergunning, zodat, zolang er omtrent de bouwvergunningsaanvraag geen definitieve administratieve beslissing in laatste aanleg is genomen, de appèlrechters niet konden vaststellen dat de eisers tot cassatie het bouwwerk, opgetrokken overeenkomstig de door de Raad van State vernietigde bouwvergunning, zonder voorafgaande schriftelijke en uitdrukkelijke vergunning instandhouden, en hen daarvoor evenmin konden veroordelen;

Overwegende dat de vernietiging van een bouwvergunning bij arrest van de Raad van State de aanvrager terugplaatst in de toestand waarin hij zich bevond na de indiening van zijn aanvraag, maar vóór de behandeling ervan door de overheid;

Dat het vooruitzicht dat na de vernietiging alsnog een bouwvergunning zou kunnen worden verleend, hieraan geen afbreuk doet;

Overwegende dat de appèlrechters door uit de vernietiging van de bouwvergunning bij arrest van de Raad van Sta-

te af te leiden dat de eisers over geen bouwvergunning beschikken, het gezag van gewijsde van dat arrest eerbiedigen;

Overwegende dat de appèlrechters die de eisers veroordelen omdat zij na het vernietigingsarrest van de Raad van State en zonder bouwvergunning, wederrechtelijk een gebouw instandhouden, hun beslissing naar recht verantwoorden;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

...

NOOT – *Het na een vernietigingsarrest van de Raad van State zonder stedenbouwkundige vergunning instandhouden van een gebouw is een stedenbouwmisdrijf*

1. Met een arrest van 22 april 1993 (R.v.St., D., nr. 42635) vernietigt de Raad van State, de vergunning waarbij, met toepassing van het oorspronkelijke «mini-decreet» (decreet van 28 juni 1984 houdende aanvulling van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw (B.S., 30 augustus 1984)) aan de eerste eiser in cassatie – de bouwaanvrager – een stedenbouwkundige vergunning werd verleend tot «verbouwing en uitbreiding (van) stalling tot werkplaats». Op strafrechtelijk vlak veroordelen de appèlrechters de bouwaanvrager voor het misdrijf van het zonder voorafgaande schriftelijke en uitdrukkelijke vergunning instandhouden van een gebouw, groterdeels gebouwd overeenkomstig de voornoemde, onderwijl door de Raad van State vernietigde vergunning. Op het ogenblik van deze veroordeling was over de bouwvergunningsaanvraag nog geen definitieve administratieve beslissing in laatste aanleg genomen: uit de ontwikkeling van het eerste middel blijkt immers dat de administratieve procedure hernomen na het vernietigingsarrest, nog hangende was op het niveau van de bestendige deputatie.

2. Met het geannoteerde arrest kan worden aangenomen dat de vernietiging van een stedenbouwkundige vergunning bij arrest van de Raad van State, de aanvrager terugplaatst in de toestand waarin hij zich bevond na de indiening van zijn aanvraag, maar vóór de behandeling ervan door de overheid.

De verplichting van de burger tot het verkrijgen van een vergunning alvorens een bepaalde activiteit te kunnen aanvangen – zoals te dezen de door art. 99, § 1, van het decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening (B.S., 8 juni 1999, eerste uitgave, inwerkingtreding op 1 mei 2000 (decreet van 28 september 1999, B.S., 30 september 1999, tweede uitgave), hierna geciteerd als D.R.O.) opgelegde verplichting de decretaal vereiste stedenbouwkundige vergunning te verkrijgen, vooraleer de in voornoemde bepaling opgesomde handelingen, werken of wijzigingen uit te voeren –, houdt meteen de verplichting in voor het bestuur om een beslissing te nemen over het verzoek van die burger tot het verkrijgen van een dergelijke toelating (Cf. I. Opdebeek, *Rechtsbescherming tegen het stilzitten van het bestuur*, Brugge, die Keure, 1992, p. 23, nr. 49).

De overheid is overigens bij de vernietiging door de Raad van State van een dergelijke expliciete beslissing verplicht de aanvraag opnieuw te onderzoeken, met inachtneming van het vernietigingsmotief dat laat weten welke rechtsplicht de overheid overtreden heeft bij het nemen van de beslissing (zie het principesarrest R.v.St., Van Bever, nr. 23870, 10 ja-

nuari 1984; zie ook R.v.St., Degreve en Dumont, nr. 37677, 20 september 1991, *Amén*, 1992, 34, met noot T. Levert; R.v.St., Naenen, nr. 62901, 31 oktober 1996; R.v.St., Bogaerts, nr. 63557, 12 december 1996; R.v.St., Claessens, nr. 71396, 29 januari 1998; zie ook meer algemeen, J. Lust, «Wanneer kan de overheid, na de vernietiging van een beslissing die binnen een vervaltermijn moet worden (en is) genomen, een nieuwe beslissing nemen?» (noot onder R.v.St., V., nr. 59152, 24 april 1996), *T. Gem.*, 1997, (102) 106). Logischerwijze vloeit hieruit voort, stelt het voornoemde arrest *Van Bever*, dat de overheid door het vernietigingsarrest in de positie wordt teruggebracht waarin zij haar, een eerste maal onrechtmatig uitgeoefende bevoegdheid opnieuw kan aanwenden met al de waarborgen die haar in staat moeten stellen die bevoegdheid, ditmaal rechtmatig, rekening houdende met het door de Raad van State uitgesproken vernietigingsbesluit, uit te oefenen. In de tijd gezien, betekent dit dat de betekening van het vernietigingsarrest van de Raad van State geacht wordt de zaken weer in de toestand te brengen waarin ze zich bevonden na het indienen van de aanvraag – die bij de door het arrest vernietigde, onrechtmatige beslissing werd afgewezen –, maar vóór het onderzoek ervan door de overheid; het «*status quo ante*» waarvan moet worden uitgegaan door het overdoen van een door de Raad van State vernietigde expliciete beslissing kan alleen datgene zijn dat bestond daags nadat de aanvraag werd ingediend (R.v.St., Van Bever, nr. 23870, 10 januari 1984, overweging 2.3.4.). Wanneer de vernietigde beslissing er een is die de overheid binnen een bepaalde termijn dient te nemen – zoals de beslissing over een aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning – beschikt de overheid, na de betekening van het arrest, bovendien opnieuw over de volle, door het decreet voorgeschreven termijn om een nieuwe beslissing te nemen (R.v.St., Van Bever, nr. 23870, 10 januari 1984; R.v.St., Degreve en Dumont, nr. 37677, 20 september 1991; R.v.St., Naenen, nr. 62901, 31 oktober 1996; R.v.St., Bogaerts, nr. 63557, 12 december 1996; R.v.St., Claessens, nr. 71396, 29 januari 1998; cfr. W. Lambrechts, «De rechtsgevolgen van de arresten van de Raad van State inzake milieuvergunningen» in *Milieuvergunningen anno 1998*, J. Ghysels en P. Flamey (red.), Antwerpen, Kluwer, 1998, (221) 244).

3. Door de terugwerkende kracht *erga omnes* van de nietigverklaring wordt de stedenbouwkundige vergunning geacht nooit te hebben bestaan (Cfr. W. Lambrechts, *l.c.*, 225). Dit houdt in dat de uitgevoerde werken, handelingen of wijzigingen *ab initio* dienen te worden beschouwd als zijnde uitgevoerd en instandgehouden zonder geldige toelating of vergunning, wat een wanbedrijf uitmaakt (zie thans art. 146, eerste lid, 1°, D.R.O.).

De burger die zijn vergunning ziet vernietigd worden, zal zich voor het wederrechtelijk uitvoeren, verderzetten of instandhouden van handelingen, werken en/of wijzigingen die dateren van vóór deze nietigverklaring, kunnen beroepen op de onoverwinnelijke dwaling, waarbij hij zal moeten aantonen dat hij heeft gehandeld als een voorzichtig en redelijk persoon en niet kon voorzien dat de verleende vergunning onwettig was (Cass., 19 mei 1987, *R.W.*, 1987-88, 675, met noot R. Verstraeten; Cass., 8 juni 1973, *R.W.*, 1975-76, 2369). Deze onoverwinnelijke dwaling als schulduitsluitingsgrond geldt overigens enkel voor de straf en niet voor de herstelmaatregel, zodat het herstel hoe dan ook nog voor de burgerlijke rechter op grond van art. 151 D.R.O. zou kunnen

worden gevorderd (Cass., 31 januari 1996, *Pas.*, 1966, I, 697, *R.W.*, 1966-67, 737; Brussel, 15 maart 1978, *T. Aann.* 1978, 303, met noot J. De Suray; zie ook L. De Geyter, «Voortgezet bouw misdrijf en de instandhouding van een onwettelijkheid op het ogenblik van een nog niet verleende regularisatievergunning», (noot onder Gent, 27 februari 1998), *A.J.T.*, 1998-99, (404) p. 406, nr. 4).

Vanaf het ogenblik van de kennisgeving van de nietigverklaring is er overeenkomstig een onderwijl vaststaande rechtspraak van het Hof van Cassatie, bij het verder wederrechtelijk instandhouden van de kwestieuze werken, handelingen of wijzigingen, in de persoon van de bouwvertreder geen toestand van onoverwinnelijke dwaling meer voorhanden en dit zelfs indien de bouwvertreder niet is tussengekomen in het geding voor de Raad van State. Het misdrijf bestaat in dit geval in het wederrechtelijk instandhouden van de onwettige werken, handelingen of wijzigingen (zie o.m. Cass., 24 mei 1989, *Pas.*, 1989, I, 1003; Cass., 27 maart 1984, *Arr.Cass.*, 1983-84, 976, *Pas.*, 1984, I, 871, *R.W.*, 1984-85, 1090, *Amén.* 1985, 24; Cass., 8 september 1982, *Arr.Cass.*, 1982-83, 37, *Pas.*, 1983, I, 33; Cass., 2 december 1981, *Arr.Cass.*, 1981-82, 455, *Pas.*, 1982, I, 450, *R.W.*, 1982-83, 1008; Cass., 27 juni 1972, *Arr.Cass.*, 1972, 1036; Gent, 29 juni 1972, *R.W.*, 1972-73, 1292; Brussel, 25 november 1997, *A.J.T.*, 1997-98, 597, met noot L. De Geyter; S. Lust, «De herstellvordering in het stedenbouwwet. Een poging tot synthese», *T.R.O.S.*, 1997, p. 232, nr. 26; Zie ook b.v. Rb. Turnhout, 23 mei 1977, *R.W.*, 1977-78, 1455, noot L.P.S.; Gent, 27 februari 1998, *A.J.T.*, 1998-99, 401, met noot L. De Geyter; D. Déom en B. Pâques, «Les permis et autorisations administratives et la réparation des dommages causés aux tiers», *Amén.* 1995, themanummer (47) 52; *contra* D. D'Hooghe («De herstelmaatregelen inzake stedenbouw», *R.W.*, 1988-89, (1001), 1004-1005) die, zich baserend op het advies van de Raad van State, afdeling wetgeving (*Parl.St.*, Senaat, 1958-59, nr. 1234, 133), dat hij letterlijk aanhaalt, betoogt dat het geenszins de bedoeling van de oorspronkelijke wetgever van de wet van 29 maart 1962 is geweest ook de instandhouding van bouwwerken na de vernietiging van de vergunning strafbaar te stellen en dat mede voor dit geval de mogelijkheid om de herstelmaatregelen te vorderen voor de burgerlijke rechtbank in de (oorspronkelijke) stedenbouwwet is opgenomen. Ook het geannoteerde arrest schrijft zich in de lijn van deze vaste rechtspraak in.

In de strafbaarstellingen, vervat in het D.R.O., is voortaan iedere betwisting terzake uitgesloten. Is strafbaar op grond van art. 146, eerste lid, 1°, D.R.O., hij die de bij art. 99 van het D.R.O. bepaalde handelingen, werken of wijzigingen na vernietiging van de vergunning uitvoert, voortzet of instandhoudt.

4. De omstandigheid dat de procedure tot het verkrijgen van een stedenbouwkundige vergunning vooralsnog niet op definitieve wijze haar beslag heeft verkregen – het bestuur moet immers nog overeenkomstig het hiervoor gestelde een nieuwe beslissing nemen die kan bestaan in het verlenen dan wel weigeren van een vergunning – doet aan het voorgaande geen afbreuk. Ook het gegeven dat in tegenstelling tot een regularisatievergunning, de na vernietiging van een eerste stedenbouwkundige vergunning, in voorkomend geval verleende tweede stedenbouwkundige vergunning, in tempo-reel opzicht geacht moet worden met terugwerkende kracht in de plaats te zijn gekomen van de vernietigde stedenbouw-

kundige vergunning (in die zin althans R.v.St., Degreve en Dumont, nr. 37677, 20 september 1991; zie evenwel meer genuanceerd wat het principe van de terugwerkende kracht van de nieuwe vergunning betreft: R.v.St., Algemene Vergadering, Taveirne en Vancauwenberghe, nr. 69471, 5 november 1997, *Adm. Publ. (T.)* 1997, 177, verslag J. Baert en advies E. Lanckswert, alsook W. Lambrechts, *I.c.*, 246-247), is in rechte niet relevant: voor de beoordeling van het strafbaar feit dat bestaat in het instandhouden van zonder voorafgaande vergunning opgerichte of uitgevoerde werken of handelingen, telt enkel de juridische toestand op het ogenblik van de uitspraak... en deze is dat de bouwvertreder op dat ogenblik niet beschikt over een stedenbouwkundige vergunning.

Het geding dat voor de strafrechter wordt ingesteld of gevoerd, moet derhalve niet worden opgeschort – het betreft immers geen prejudiciële exceptie in de zin van art. 24 V.T. Sv. (zie ook Gent, 3 mei 1996 gepubliceerd in S. De Taeye, *Handhaving ruimtelijke ordening*, Gent, Mys & Breesch, 1999, 142, wat het indienen van een regularisatievergunning betreft) – totdat, na de vernietiging door de Raad van State, definitief door middel van een nieuwe beslissing over de vergunningsaanvraag is geoordeeld. Net zomin als het indienen van een aanvraag tot regularisatie een wettelijk beletsel vormt voor de berechting van de strafvordering en een mogelijke latere regularisatie van het bouw misdrijf het bewezen verklaren van dit misdrijf niet verhindert, staat de omstandigheid dat het bevoegde bestuur opnieuw moet beslissen over de bouw aanvraag, er niet aan in de wet dat de strafrechter met een onaantastbare beoordeling van de hem regelmatig overgelegde en door hem vrij op hun bewijswaarde geapprecieerde feitelijke gegevens van de zaak waarover partijen tegenspraak hebben kunnen voeren, kan vaststellen dat deze gegevens volstaan om zijn overtuiging te vormen en dat er geen redenen zijn om het resultaat van het nieuwe onderzoek van de stedenbouwkundige aanvraag af te wachten (Cf. *mutatis mutandis* in dezelfde zin wat het indienen van een regularisatieaanvraag betreft: Cass., 4 juni 1996, *Arr.Cass.*, 1996, 535, *Pas.*, 1996, I, 571, *Ruimtelijke ordening en stedenbouw*, v° *Rechtspraak Hof van Cassatie*, Brugge, die Keure, *s.d.*, losbl., op datum, memorie in cassatie).

5. De overheid die de vergunning heeft uitgereikt of de bevoegdheid had om deze te schorsen of ertegen in beroep te komen zou eventueel aansprakelijk kunnen worden gesteld voor de fout die zij daarbij zou hebben begaan (zie hierover o.m. D. Déom en B. Pâques, *I.c.*, 47-64; D. D'Hooghe, *I.c.*, 1014-1015; B. Jadot, «La responsabilité du titulaire d'une autorisation administrative irrégulière» (noot onder Bergen, 17 februari 1982), *T. Ann.*, 1984, (39), 50-53; S. Lust, *I.c.*, nr. 26; S. De Taeye, *o.c.*, p. 60-61, nr. 141).

Geert Debersaques
Auditeur in de Raad van State
Docent aan de Vrije Universiteit Brussel
en
Pierre Lefranc
Advocaat
Assistent Universiteit Gent

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN*4e KAMER – 10 FEBRUARI 1997*

Raadsheer: de h. Adriaensen

Advocaten: mrs. Van der Hert, Roobaert en Van der Vloet

1. Verbintenis – a) Schuldvernieuwing – Moratoire interesten – b) Rente – Kapitalisatie – Voorwaarden – Vervallen interesten – Gerechtelijke aanmaning – Neerlegging van conclusies ter griffie – 2. Aanneming van werk – Architect – Beëindiging – Eenzijdige wilsverklaring van de opdrachtgever – Toepassingsgebied – Vergoeding voor winstderving – Begroting

1. a) Door de delegatie vond een schuldvernieuwing plaats en werd een nieuwe ereloonovereenkomst in de plaats gesteld van de oude. De schuldeiser kan dan ook slechts aanspraak maken op moratoire interesten vanaf de aanmaning aan de nieuwe schuldenaar gericht en kan geen rechten putten uit de aanmaningen verzonden naar de oorspronkelijke schuldenaar.

b) De door art. 1154 B.W. voor de kapitalisatie van de interesten vereiste gerechtelijke aanmaning kan de vorm aannemen van ter griffie neergelegde conclusies, voor zover de aandacht van de schuldenaar op de kapitalisatie van de interesten. Voor elke kapitalisatie is evenwel een bijzondere aanmaning vereist en deze kan enkel betrekking hebben op de op dat ogenblik vervallen interesten.

2. Art. 1794 B.W., krachtens welk de opdrachtgever de aannemingsovereenkomst door zijn eenzijdige wilsverklaring kan beëindigen, mits hij de aannemer schadeloos stelt voor zijn geleverde prestaties en voor de gederfde winst, is van toepassing op onverschillig welk materieel of intellectueel werk, op voorwaarde dat het gaat om de aanneming van een werk dat door zijn voorwerp of door een uitdrukkelijke tijdsduur is bepaald.

De uitoefening van een vrij beroep sluit een zeker winstbejag niet uit. Voor de toepassing van art. 1794 B.W. dient als gederfde winst van een architect te worden beschouwd, het inkomen dat hij bij de uitvoering van de afgezegde opdracht of van het afgezegde gedeelte ervan normaal zou hebben gewonnen.

Stad Hoogstraten t/ B.V.B.A. A.V. en O.C.M.W.
Hoogstraten

Gelet op de door de wet vereiste processtukken in behoorlijke vorm overgelegd, waaronder het bestreden vonnis, op 5 september 1995 op tegenspraak tussen de partijen uitgesproken door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Turnhout, waarvan geen betekening voorligt en waartegen tijdig en geldig naar de vorm hoger beroep werd ingesteld bij verzoekschrift neergelegd ter griffie van dit Hof op 17 november 1995;

Gelet op het incidenteel beroep;

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering uitging van geïntimeerde sub 1 en strekte tot de veroordeling van de stad Hoogstraten tot het betalen van de som van 4.988.939 frank meer de gerechtelijke interesten op de som van 4.780.116 frank en de kosten; dat geïntimeerde sub 1 tevens het O.C.M.W. Hoogstraten in tussenkomst gedagvaard heeft alsmede op rechtstreekse vordering; dat de stad Hoogstraten op tegenvordering de ontbinding van architectenovereenkomst nastreefde;

Overwegende dat de eerste rechter de vorderingen onvankelijk verklaarde, de oorspronkelijke vordering deels gegrond en de overige vorderingen ongegrond; dat de stad Hoogstraten veroordeeld werd tot het betalen aan geïntimeerde sub 1 van de som van 730.881 frank meer de gerechtelijke interesten op de som van 522.058 frank vanaf de dag van de uitspraak tot de dag der daadwerkelijke betaling, en de som van 4.258.058 frank meer de gerechtelijke interesten vanaf de dag van de uitspraak tot de dag van de daadwerkelijke betaling;

Overwegende dat het hoger beroep beperkt is en strekt tot de vernietiging van dit vonnis en de afwijzing van de oorspronkelijke vordering; dat appellante concludeert dat er tussen partijen geen architectenovereenkomst werd gesloten; dat de gemeenteraadsbeslissing in de zitting van 8 januari 1985, houdende het ontwerp van overeenkomst, vermeldt dat de goedkeuring van de ontwerpovereenkomst door de hogere overheid vereist is; dat, zelfs indien tussen partijen een rechtsgeldige overeenkomst zou bestaan, geen prestaties werden verricht, omdat alle nodige voorontwerpen, definitieve ontwerpen, plannen en prijsramingen met betrekking tot het restauratieproject werden opgemaakt in opdracht van het O.C.M.W.;

Overwegende dat het hoger beroep tegen het O.C.M.W. Hoogstraten niet toelaatbaar is bij gebreke aan belang, partijen in eerste aanleg tegenover elkaar geen vorderingen gesteld hebbende;

Overwegende dat de eerste rechter om de oordeelkundige redenen vermeld in het bestreden vonnis, die door de motieven van het verzoekschrift tot hoger beroep, noch in de beroepsconclusies van de stad Hoogstraten werden weerlegd, en die het Hof volledig onderschrijft en voor herhaald houdt, terecht de vordering deels gegrond heeft verklaard, met uitzondering van de toegekende verwijlinteresten gedurende vijf jaar; dat voor het Hof geen nieuwe argumenten worden aangevoerd, die niet reeds aan de eerste rechter gekend waren en die hij niet passend zou hebben beantwoord; dat, enkel ter beantwoording van argumenten houdende kritiek op het bestreden vonnis, de redengeving van de eerste rechter als volgt wordt aangevuld;

Overwegende dat de oorspronkelijke overeenkomst van 8 augustus 1979 gesloten met het O.C.M.W. van Hoogstraten werd overgenomen door de stad; dat het ontwerp van overeenkomst immers op 22 november 1984 ter goedkeuring werd toegezonden aan de stad en op de gemeenteraadszitting van 8 januari 1985 werd bekrachtigd; dat in uitvoering van deze beslissing op 16 januari 1985 een door de burgemeester en de secretaris ondertekende ereloonovereenkomst voor renovatie en restauratie van het begijnhof van Hoogstraten aan geïntimeerde sub 1 werd verzonden; dat derhalve de stad niet langer kan volhouden dat er geen geschreven tussenkomst zou hebben bestaan;

Overwegende dat terecht de aandacht werd getrokken op het feit dat de gemeente de architectenovereenkomst volledig «*ab initio*» overnam; dat dit onder meer blijkt uit de verwijzing in de gemeenteraadsbeslissing van 8 januari 1985 dat de reeds ontvangen erelonen van het O.C.M.W. worden beschouwd als van het gemeentebestuur ontvangen; dat het van weinig belang is dat bij het aangaan van deze verbintenis de stad formeel nog geen eigenaar was van het begijnhof; dat immers reeds op de gemeenteraadsbeslissing van 19 november 1984 werd beslist het begijnhof aan te kopen van het

O.C.M.W. onder voorbehoud van subsidiëring door de hogere overheid; dat het principiële akkoord tot de aankoop van het begijnhof werd bevestigd op de zittingen van de gemeenteraad van 15 december 1986 en 16 mei 1988; dat de stad uiteindelijk bij akte van 21 september 1988 tot de aankoop overging; dat de stad het eigendom had verworven, ten overvloede mag blijken uit het afstaan in erfpacht aan de V.Z.W. «Het Convent»;

Overwegende dat de stad nalaat te bewijzen dat een goedkeuring van haar besluit, aangevraagd en geweigerd werd, laat staan onder gelding van de gemeentewet van 30 maart 1836 noodzakelijk was;

Overwegende dat de stad zonder enige twijfel de ereloonlast en verbintenissen van het O.C.M.W. overnam; dat de beslissing tot aankoop van 16 mei 1988 onder meer werd verantwoord door het feit: «... dat het O.C.M.W., destijds optredend als opdrachtgevend bestuur voor de restauratie van de woningen van het begijnhof, in het verleden reeds meerdere uitgaven heeft gedaan voor erelonen van de voorontwerpen en definitief ontwerp;... dat het billijk is dat deze uitgevoerde kosten worden terugbetaald aan het O.C.M.W., daar het stadsbestuur tevens dezelfde ontwerper aanhoudt en bijgevolg kan voortwerken met de reeds bestaande en door het O.C.M.W. betaalde ontwerpen en studies»; dat deze beslissingen per brief van 20 mei 1988 aan geïntimeerde sub 1 werden megedeeld samen met de uitnodiging aanwezig te zijn op de vergadering van de stuurgroep van het begijnhof op 9 juni 1988; dat het aldus van geen belang is, zoals de stad beweert, dat er geen uitvoering werd gegeven aan de overeenkomst en er geen prestaties voor haar rekening zouden zijn verricht; dat door de delegatie de stad zich immers ten aanzien van geïntimeerde sub 1 verbonden heeft de schuld te voldoen in de plaats van het O.C.M.W.; dat uit de houding van geïntimeerde sub 1 en de verdere contacten met de stad mag worden afgeleid dat zij met deze delegatie ingestemd heeft;

Overwegende dat geïntimeerde sub 1 niet verplicht kon worden genoeg te nemen met het voorstel tot minnelijke regeling en tot aanvaarding als valabel alternatief de restauratie van de begijnhofkerk, die buiten de erfpachtovereenkomst bleef; dat de weigering om op dit voorstel in te gaan, geen schending vormt van het principe van de «goede trouw» en bezwaarlijk als een verzwaring van de prestaties en verplichtingen van de stad kan worden beschouwd;

Overwegende dat bij brief van 20 augustus 1983 de afrekening van het ereloon verschuldigd bij goedkeuring door de opdrachtgever van het definitieve ontwerp ten bedrage van 492.509 frank, meer 6% BTW, d.w.z. 522.060 frank op een totaal bedrag aan ereloon van 2.462.544 frank, overgemaakt werd aan het O.C.M.W.; dat op deze brief geen enkele reactie volgde; dat een overzicht van de reeds gevorderde en betaalde erelonen ter kennis werd gebracht aan de stad; dat op basis van deze gegevens in de gemeenteraadssitting van 8 januari 1985 de ereloonovereenkomst voor restauratie en renovatie van het begijnhof werd goedgekeurd; dat op 30 januari 1985 het O.C.M.W. in gebreke werd gesteld tot betaling van het resterende ereloon; dat op de gemeenteraadssitting van 16 mei 1988 beslist werd de reeds betaalde erelonen ten bedrage van 2.770.068 frank (BTW inclusief) ten laste te nemen van de stad Hoogstraten;

Overwegende dat bijgevolg door de delegatie terzake een volkomen schuldvernieuwing plaatsvond en een nieuwe ere-

loonovereenkomst in de plaats werd gesteld van de oude; dat geïntimeerde sub 1 als dan slechts aanspraak kan maken, op verwijlinteressen vanaf de aanmaning aan de stad gericht en zij in die omstandigheden geen rechten kan putten op de aanmaningen verzonden naar de oorspronkelijke schuldenaar; dat evenmin kan worden verwezen naar de afspraken gemaakt in het raam van een transactie die geen doorgang heeft gevonden; dat op basis van deze elementen de eerste rechter terecht de stad gehouden heeft verklaard tot het betalen van het resterende ereloon van 522.058 frank; dat er evenwel slechts verwijlinteressen verschuldigd zijn vanaf de ingebrekestelling aan de stad door de raadsman van geïntimeerde sub 1 op datum van 1 juni 1990;

Overwegende dat krachtens art. 1794 B.W. bij eenzijdige verbreking de opdrachtgever gehouden is tot vergoeding zowel van de geleverde prestaties als van de gederfde winst; dat de stelling dat een architect geen aanspraak mag maken op een vergoeding wegens gederfde winst bij eenzijdige verbreking van de overeenkomst om de enkele reden dat hij een vrij beroep uitoefent waarbinnen winstbejag niet de drijvende impuls van zijn activiteit mag zijn, niet volstaat om van een duidelijke wetsbepaling af te wijken; dat art. 1794 B.W. wegens zijn algemene bewoordingen van toepassing is op onverschillig welk materieel of intellectueel werk, op voorwaarde dat het gaat om de aanneming van een werk dat door zijn voorwerp of door een uitdrukkelijke tijdsduur is bepaald (Cass., 4 september 1980, *R.W.*, 1980-81, 2686);

Overwegende dat de uitoefening van een vrij beroep een zeker winstbejag niet uitsluit; dat trouwens traditioneel het ereloon van de architecten wordt berekend op basis van de kostprijs van de werken; dat het voorontwerp, definitief ontwerp, plannen, bestekken en lastenkohiers hun bruikbaarheid niet verliezen en hun geldelijke waarde behouden; dat niet betwist wordt dat geïntimeerde sub 1 belast was met een algemene opdracht; dat geen verwijt werd gemaakt noch enige tekortkoming werd vastgesteld waaruit het verlies aan vertrouwen ten aanzien van geïntimeerde sub 1 zou kunnen blijken; dat enkel om zuiver financiële overwegingen het pand in erfpacht werd afgestaan aan de V.Z.W. «Het Convent»;

Overwegende dat doorgaans als gederfde winst wordt beschouwd het «zuivere inkomen» dat de architect bij de uitvoering van de afgezegde opdracht of het afgezegd gedeelte ervan normaal zou hebben gewonnen; dat uitgegaan dient te worden van de overeengekomen of gebruikelijke honoraria of prijzen, en naar de stand van zaken op het ogenblik dat de opdrachtgever de werken heeft afgezegd; dat deze vergoeding alsook het honorarium op de werkelijke actuele waarde van het ontworpen bouwwerk berekend moeten worden;

Overwegende dat bij gebreke aan een geschreven bepaling terecht rekening werd gehouden bij de begroting van de winstvergoeding met art. 4 van de deontologische norm nr. 2; dat deze richtlijn uitgaande van de Orde van Architecten moeilijk als een exorbitante sanctie kan worden omschreven waardoor het absolute recht tot eenzijdige verbreking volledig in het gedrang wordt gebracht; dat evenmin van een openbaar bestuur aanvaard kan worden dat het geen kennis zou hebben gehad van deze deontologische regel; dat een gedetailleerde berekening werd gevoegd bij de ingebrekestelling van 1 juni 1990; dat het basisbedrag voor de werken, zoals geraamd op 11 september 1980, geactualiseerd mocht worden;

dat de reeds betaalde ereloonstaten in mindering werden gebracht en uit niets blijkt dat tevens de begijnhofkerk ingecalculeerd zou zijn;

Overwegende dat bij eisuitbreiding geïntimeerde sub 1 kapitalisatie vraagt van de vanaf de neerlegging van de conclusies op 12 september 1996 vervallen interesten; dat luidens art. 1154 B.W. evenwel de vervallen interesten van kapitalen interesten kunnen opbrengen ten gevolge van een gerechtelijke aanmaning, mits de aanmaning betrekking heeft op interesten die ten minste voor een geheel jaar verschuldigd zijn; dat de gerechtelijke aanmaning de vorm kan aannemen van conclusies ter griffie neergelegd, voor zover de aandacht van de schuldenaar op de kapitalisatie van de interesten werd getrokken; dat voor elke kapitalisatie evenwel een bijzondere aanmaning is vereist en deze enkel betrekking heeft op de op dat ogenblik vervallen interesten; dat het in de conclusies, neergelegd ter griffie op 12 september 1996, geformuleerde verzoek tot kapitalisatie van de nog te vervallen interesten aan deze vereisten niet voldoet en dient te worden afgewezen.

HOF VAN BEROEP TE GENT

16e KAMER – 1 OKTOBER 1999

Voorzitter: de h. De Buck

Advocaten: mrs. Koslowski, Gysen, Van Den Berghe en Danneels

Verjaring – Burgerlijke vordering uit misdrijf – Nieuwe verjaringswet – Overgangsregeling – Oude gemeenrechtelijke termijn – Geen prejudiciële vraag aan het Arbitragehof

Een burgerlijke vordering die wordt ingeleid op een ogenblik dat ze volgens het oude art. 26 Voorafgaande Titel Sv. verjaard zou zijn, is toch ontvankelijk voor zover ze binnen de dertigjarige termijn van het oude art. 2262 B.W. wordt ingesteld. Geen enkele overgangsbepaling van de wet van 10 juni 1998 heeft op dit geval betrekking.

Omdat het oude art. 2262 B.W. klaarblijkelijk niet strijdig is met het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel, moet de rechter ook geen prejudiciële vraag hierover stellen aan het Arbitragehof.

D.T. t/ S.V. S. en B.V.B.A. S.

In het door dit Hof gewezen arrest van 1 juni 1999 kwam nog maar enkel de problematiek van de verjaring ter sprake. Zich baserende op art. 26 V.T. Sv. hadden huidige geïntimeerden gesteld dat de vordering van D. T. verjaard was.

Door het Hof is reeds duidelijk aangenomen dat de vordering van D. T. een burgerlijke vordering is van een benadeelde van een misdrijf, die volgens de vroegere regelen betreffende de verjaring viel onder het regime van art. 26 V.T. Sv. Er werd ook aangenomen dat de vordering van D. T. reeds verjaard zou zijn vóór ze werd ingesteld als dat regime van art. 26 V.T. Sv. zonder meer zou worden gevolgd, zoals de eerste rechter trouwens heeft geoordeeld.

Het Hof liet concluderen over de vraag welke verjarings-termijn terzake diende in aanmerking te worden genomen,

omdat enerzijds nieuwe regelen werden uitgevaardigd over de verjaring van een dergelijke vordering bij de wet van 10 juni 1998 en anderzijds het Arbitragehof in een arrest van 21 maart 1995 reeds had geoordeeld dat art. 26 V.T. Sv. ongrondwettig is.

Reeds vóór de uitvaardiging en de inwerkingtreding van de wet van 10 juni 1998 werd in het bestreden vonnis gezegd dat de vordering volgens de toen vigerende wetgeving verjaard was. Er is geen enkele overgangsbepaling uit de wet, die betrekking heeft op dat geval. Bij gebreke aan een uitdrukkelijke bepaling over dat geval en bij toepassing van de algemene beginselen moet worden uitgesloten dat er krachtens de nieuwe wet een nieuwe verjaringstermijn van toepassing is op de desbetreffende rechtsvordering.

Er wordt dientengevolge enkel rekening gehouden met het recht dat in de Belgische rechtsorde leefde vóór de inwerkingtreding van de wet van 10 juni 1998. Art. 26 V.T. Sv. maakte deel uit van die Belgische rechtsorde, maar daarvan werd door het Arbitragehof gezegd dat dit artikel strijdig was met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.

Omdat er geen sprake kan zijn van enige toepassing van de wet van 10 juni 1998 en meer bepaald van art. 11 van de wet van 10 juni 1998, is het niet relevant de prejudiciële vraag te stellen, die eerste geïntimeerde in haar conclusies van 16 augustus 1999 formuleerde met het oog op het onderzoek of art. 11 van de wet van 10 juni 1998 een schending uitmaakt van het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel en het niet-discriminatiebeginsel als vervat in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Op grond van art. 26, § 2, laatste lid, 2° van de Bijzondere wet van 6 januari 1989 kan het Hof besluiten dat deze prejudiciële vraag niet wordt gesteld.

De discussie wordt in essentie teruggebracht tot de vraag welke termijn *in casu* van toepassing is: de verjaringstermijn van vijf jaar, als vermeld in art. 26 V.T. Sv., of de verjaringstermijn van dertig jaar, zijnde de toen geldende verjaringstermijn van gemeen recht, als vermeld in art. 2262 B.W.?

Eerste geïntimeerde werpt op dat het arrest van het Arbitragehof slechts een betrekkelijk gezag van gewijsde heeft en niet *erga omnes* geldt en verzet zich tegen het besluit dat een toepassing dient te worden gemaakt van art. 2262 B.W. in de plaats van art. 26 V.T. Sv. Zij sluit zich voor zoveel als nodig aan bij het verzoek van tweede geïntimeerde dat de volgende prejudiciële vraag zou worden gesteld: «Schendt art. 2262 B.W. het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel en het niet-discriminatiebeginsel als vervat in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, rekening houdende met art. 26 Voorafgaande Titel Sv.?» Zij kent immers het bestaan van art. 26, § 2, derde lid, 1°, van de Bijzondere Wet, dat meebrengt dat dit Hof niet verplicht is opnieuw de vraag te stellen nopens de schending van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet door art. 26 V.T. Sv. wanneer het Arbitragehof reeds uitspraak heeft gedaan op een vraag of een beroep met hetzelfde onderwerp. Het Hof dat in dat geval verkiest geen nieuwe prejudiciële vraag te stellen, is dan wel gebonden door het antwoord van het Arbitragehof op de vraag met hetzelfde onderwerp. Het kan immers niet worden geduld dat een rechtscollage, gebruik makend van de door art. 26, § 2, derde lid, 1°, van de Bijzondere Wet geboden mogelijkheid om geen prejudiciële vraag te moeten stellen, een geschil zou beslechten met toepassing van een norm die door het Arbitragehof in een antwoord op een vraag met «hetzelfde onderwerp» eerder als strijdig met de artikelen 10 en 11 van

de Grondwet werd beoordeeld. Daar er thans nog uitspraak moet worden gedaan over het al dan niet intreden van de verjaring moet worden geoordeeld dat enkel de vroeger geldende verjaringstermijn van gemeen recht (art. 2262 B.W.) van toepassing is. Het is de enige juiste oplossing om zich te schikken naar het antwoord dat op 21 maart 1995 aan de prejudiciële vraag werd gegeven. Het toen gewezen arrest benadert *de facto* de werking van een vernietigingsarrest van het Arbitragehof. Het is onnodig om bij een prejudiciële vraag door het Arbitragehof te laten uitmaken of artikel 2262 B.W. al dan niet een schending inhoudt van het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel en het niet-discriminatiebeginsel als vervat in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Geïntimeerden zeggen niet waarin die schending zou bestaan en miskennen het feit dat het vroegere art. 2262 B.W. de verjaringstermijn in gemeen recht bepaalde en dat het vroegere art. 26 V.T. Sv. een afwijking daarop vormde. Omdat art. 2262 B.W. klaarblijkelijk de Grondwet niet schendt, wordt de prejudiciële vraag niet gesteld (art. 26, § 2, derde lid, 3°, van de Bijzondere Wet van 6 januari 1989).

...

NOOT – Zie I. Claeys, «De eerste jurisprudentiële stappen sinds de nieuwe verjaringswet» (noot onder Arbitragehof 30 juni 1999), elders in dit nummer gepubliceerd.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUGGE – AFDELING OOSTENDE

3e KAMER – 18 MAART 1999

Voorzitter: de h. Deschoolmeester

Rechters in handelszaken: de hh. Vandaele en Decloedt

Advocaten: mrs. Van Oosterwyck, Slabbinck, Volckaert,

Tavernier en Heyman

Faillissement – Gevolgen – Betaling van niet vervallen schuld – Niet-tegenwerpbaarheid aan de boedel – Voorwaarden

Voor de niet-tegenwerpbaarheid aan de failliete boedel van de door de schuldenaar gedane betalingen (art. 17, 2°, Faillissementswet) moeten slechts twee voorwaarden zijn vervuld: de betaling gebeurt sinds het door de rechtbank bepaalde tijdstip van staking van betaling en het betreft een betaling wegens een niet-vervallen schuld. Het is niet vereist dat de betaling een na-deel aan de boedel toebrengt.

Faillissement N.V. S. t/ V., L., D. en N.V. A.

I. Feitelijke analyse van de terugbetaalde schulden

Op 11 januari 1995 werd door N.V. A. aan de N.V. S. een kaskrediet voor 500.000 frank toegestaan. Op 16 januari 1995 werd tussen dezelfde partijen een investeringskrediet voor 1.500.000 frank toegestaan.

Tot waarborg voor deze kredieten werd(en): (1) solidaire borgstelling voor 2.000.000 frank verstrekt door L., de echtgenoten B.-V. en D.; (2) akte van loonsafstand ondertekend door L. en de echtgenoten B.-V.; (3) effecten in pand ge-

ven door de echtgenoten B.-V., en (4) een termijnrekening in pand gegeven door S.

Op 8 januari 1996 werd een bijvoegsel ondertekend, waarbij ingevolge tijdelijke overschrijding van het kaskrediet met 300.000 frank, een bijkomende waarborg werd verleend door D. via de inpandgeving van een spaarrekening met een te blokkeren bedrag van 295.000 frank.

Op 26 juni 1997 stelde N.V. A. de N.V. S. in gebreke wegens een overschrijding van het kaskrediet én een achterstand in de terugbetaling van het investeringskrediet, met verzoek tot aanzuivering van de overschrijding en van het achterstal.

Hiernà werd onderhandeld tussen partijen. De overschrijdingen werden toen geregeld door de N.V. S., waarna N.V. A. niet meer sommeerde. Intussen zocht de N.V. S. een overnemer voor haar kinderboetiek.

Op 6 november 1997 verstuurde de raadsman van de N.V. S. een fax naar de N.V. A. met de mededeling dat het openstaand kaskrediet volledig zou worden aangezuiverd en met verzoek dat dan de borgstelling van D. zou worden vrijgegeven.

De afrekening inzake het kaskrediet werd opgestuurd op 18 november 1997, nl. 455.683 frank, én voor de vrijgave van de geblokkeerde spaarrekening D. werd akkoord betuigd. Op 27 november 1997 deed de N.V. S. rechtstreeks de terugbetaling van het kaskrediet voor 455.683 frank op een rekening van N.V. A.

Op 8 januari 1998 schreven de borgen in persoonlijke naam dat ze het investeringskrediet wensten in te lossen voor het saldo, «gelet op het feit dat de N.V. S. iedere handelsactiviteit heeft stopgezet».

Op 15 januari 1998 verstuurde vierde verweerster een afrekening voor 964.155 frank. Via een persoonlijke rekening op naam van de bestuurders en borgen D.-V.-L. (waarop de gerealiseerde activa van de N.V. S. waren gestort, nl. 800.000 frank op 16 januari 1998 en 121.882 frank op 21 januari 1998) werd het investeringskrediet terugbetaald waarna de borgstellingen werden vrijgegeven.

Op 26 februari 1998 legden de eerste twee verweersters, als afgevaardigde-bestuurders, de boeken van de N.V. S. neer, die op bekentenis failliet werd verklaard.

II. Juridische aard van de terugbetalingen

Het is duidelijk dat in casu tijdens de verdachte periode (vanaf 17 november 1997) de activa van de N.V. S. werden gerealiseerd én uitsluitend werden aangewend om één schuldeiser vervroegd terug te betalen, nl. deze schuldeiser waarbij de borgstellers van bovengenoemde kredieten persoonlijk het meest belang hadden, zijnde N.V. A.

Bij brief van 30 april 1998 bevestigde de N.V. A. trouwens aan de curator dat de betrokken kredieten van de N.V. S. nooit waren opgezegd, maar op eigen verzoek en uit eigen beweging van de N.V. S. én haar afgevaardigde-bestuurders, respectievelijk borgen, waren afgerekend en terugbetaald.

Uit het feitelijk relaas blijkt zonneklaar dat de kwestieuze kredieten niet vervallen schulden betroffen, die vrijwillig (én uit eigenbelang) vervroegd werden terugbetaald door de afgevaardigde-bestuurders van de N.V. S., respectievelijk de borgen. Deze kredieten waren niet opeisbaar op het ogenblik van de delging ervan.

Heel de redenering van vierde verweerster inzake retentierecht is in casu niet van toepassing, aangezien vierde verweerster géén enkel pand in haar bezit had dat toebehoorde aan de N.V. S. zelf. Er waren enkel borgstellingen o.a. door de eerste drie verweerders. De gegeven panden behoorden niet tot de gefailleerde boedel. De schuldverdeling van N.V. A. was dan ook op één enkele wijze bevoorrecht.

III. Voorwaarden tot niet-tegenwerpbaarheid – conclusies

a) Géén toepassing van art. 20 Faill.W.

Art. 20 Faill.W. bepaalt: «Handelingen of betalingen verricht met bedrieglijke benadeling van de rechten van de schuldeisers kunnen niet worden tegengeworpen, onverschillig op welke datum zij hebben plaatsgehad. «Hierbij werd het oude art. 448 Faill.W. hernomen (Pauliaanse vordering van de curator) en de bestaande rechtsleer en rechtspraak blijft verder zijn gelding behouden.

In casu kan een bedrieglijke benadeling van de rechten van de schuldeisers niet worden aangenomen. Vierde verweerder is nl. een echte schuldeiser van de gefailleerde én de uiteindelijk aan haar terugbetaalde bedragen waren effectief bij overeenkomst destijds ontvangen gelden en kredieten. De gestelde «derde-medeplichtigheid aan bedrog» kan in zo'n geval moeilijk worden aangenomen (vgl. Cass., 26 oktober 1989, *R.W.*, 1989-90, 1028; Kh. Luik, 18 oktober 1995, *T.B.H.*, 1996, 469, met noot R. Parijs). Het betrof voor de eerste drie verweerders wel een selectieve betaling aan de N.V. A., omdat de N.V. S. reeds haar betalingen aan alle andere schuldeisers had gestaakt.

b) Wel toepassing van art. 17, 2° Faill.W.

Art. 17, 2° Faill.W. bepaalt: «Aan de boedel kunnen niet worden tegengeworpen, wanneer zij door de schuldenaar zijn verricht sinds het door de rechtbank bepaalde tijdstip van staking van betaling: ... 2°) alle betalingen, hetzij in geld, hetzij bij overdracht, verkoop, schuldvergelijking of anderszins, wegens niet-vervallen schulden, en alle betalingen anders dan in geld of in handelspapier, wegens vervallen schulden». Het oude art. 445 Faill.W. werd hier hernomen en de bestaande rechtsleer en rechtspraak blijven hun gelding behouden.

Bij terugbetaling van niet-vervallen schulden is het *niet* vereist dat de curator het bewijs levert van enerzijds de kennis van de schuldeiser van de staking van betaling én anderzijds van het nadeel voor de boedel. Deze laatste twee voorwaarden zijn enkel vereist voor de toepassing van art. 18 Faill.W. – het oude art. 446 Faill.W. – voor vervallen schulden. Het terugbetalen van een niet-vervallen schuld wordt nl. met een vrijgevigheid gelijkgesteld (Luik, 24 maart 1995, *J.L.M.B.*, 1995, 1218).

Voor de toepassing van art. 17, 2° Faill.W. moeten dus slechts twee constitutieve elementen worden aangetoond: (1) de betaling gebeurde sinds het door de rechtbank bepaalde tijdstip van staking van betaling; (2) het betrof een betaling wegens een niet-vervallen schuld. Uit al het bovenstaande blijkt kennelijk dat aan beide voorwaarden is voldaan, zodat de niet-tegenwerpbaarheid van de gedane transacties van rechtswege moet worden aangenomen. Er bestaat

hier géén vrijheid van soevereine beoordeling zoals in de gevallen bepaald in art. 18 Faill.W. Verougstraete, (*Manuel de la Faillite et du Concordat*, Kluwer, 1998, nrs. 521, 524 en 532).

Hoewel eigenlijk niet relevant (het is géén vereiste voor de toepassing van art. 17, 2° Faill.W.), maar om te antwoorden op alle middelen van partijen, kan worden gesteld dat de betrokken vervroegde terugbetalingen aan de N.V. A. zeker een nadeel voor de boedel inhielden. Niet alleen de bevoorrechte schuldeisers, maar ook de chirografaire schuldeisers lijden nadeel door de gewraakte transacties. Was het volledig gevorderde bedrag in de boedel van het actief gebleven, dan zouden de bevoorrechte schuldeisers (733.891 frank) volledig kunnen betaald worden én de gewone schuldeisers zouden een dividend krijgen.

Vierde verweerster baseert zich ten onrechte op contractuele bepalingen, daar de faillissementswet van openbare orde is en dus primeert. De gelijkheid der schuldeisers werd verbroken en de toepassing van de wettelijke rangorde en voorrechten werd belemmerd.

Wat de nieuwe Faillissementswet meebrengt, is dat de gewraakte handelingen of betalingen (bedoeld in art. 17 tot 21) niet nietig zijn. Tussen de gefailleerde en diens wederpartij behouden deze hun waarde, maar de curator kan de betrokken goederen of gelden doen terugkeren naar de failliete boedel. Er is enkel niet-tegenwerpbaarheid (zie Cass., 11 februari 1993, *R.W.*, 1993-94, 123: voor het verschil tussen nietigheid en niet-tegenwerpbaarheid).

Derde verweerder verschuilt zich ten onrechte achter zijn stelling dat hij een zuivere borg was die van het beheer van de N.V. S. niets wist, zodat de betrokken foutieve terugbetalingen door de N.V. S. aan de N.V. A. enkel aan de twee afgevaardigde-bestuurders kan worden verweten. Allereerst was hij hoofdelijke borg voor het geheel van de kredieten. Voorts hadden de gewraakte transacties kennelijk tot doel om de door hem gestelde zekerheden en panden te zien vrijgeven. Ten slotte had de N.V. S. de opbrengst van de realisatie van haar activa overgemaakt op een gezamenlijke persoonlijke rekening op naam van de eerste twee verweerster en van derde verweerder. Dit betrof reeds een vermogensverschuiving zonder oorzaak. Derde verweerder heeft duidelijk meegewerkt aan een constructie om door de gewraakte betalingen zijn persoonlijk vermogen te zien vrijwaren, zodat hij hoofdelijk gehouden is.

...

ARBEIDSRECHTBANK TE BRUSSEL

2e KAMER – 19 OKTOBER 1999

Voorzitter: mevr. Van den Bossche

Rechters in sociale zaken: de hh. Delfosse en Devisscher

Advocaten: mrs. Verheyden loco Nietvelt en Pissort

1. Arbeidsovereenkomst – Medisch vertegenwoordiger – Loon – Minimumomzet – Jaarpremie – Prospectie voor niet geregistreerd geneesmiddel – Misdrijf – Gevolg – 2. Overeenkomst – Oorzaak – Verbintenis met ongeoorloofde oorzaak – Gevolg – 3. Misdrijf – Aangifte – Arbeidsrechtbank – Kennisneming van wanbedrijf – Mededeling van vonnis aan procureur des Konings

1. en 2. *De bepaling van een arbeidsovereenkomst die aan een medisch vertegenwoordiger een jaarpremie toekent bij de realisatie van een bepaalde omzet van de geneesmiddelen van de werkgever, kan geen gevolg hebben wanneer de vereiste omzet slechts wordt bereikt door ook de verkoop van een in België niet-geregistreerd geneesmiddel in aanmerking te nemen. Prospectie voor een niet-geregistreerd geneesmiddel is een misdrijf, zodat de verbintenis tot betaling van een premie voor de verkoop ervan een ongeoorloofde oorzaak heeft.*

3. *De arbeidsrechtbank die bij de afhandeling van een geschil kennis krijgt van een wanbedrijf, is verplicht haar vonnis en de dienende processtukken mee te delen aan de procureur des Konings.*

Van der S. t/ N.V. S.

De feiten

Op 19 januari 1987 trad eiser in dienst van verweerster als «ziekenhuisattaché voor Clinical Nutrition».

Overeenkomstig art. 2 van de schriftelijke arbeidsovereenkomst die door partijen op dezelfde datum werd ondertekend bestaat het werk van de ziekenhuisattaché er hoofdzakelijk in de specialiteiten van «clinical nutrition» en andere producten van de verweerster voor te stellen of opnieuw voor te stellen aan het medisch en paramedisch personeel en het ziekenhuispersoneel en aan ziekenhuisapothekers, tijdens bezoeken die de ziekenhuisattaché zich verbindt af te leggen met strenge naleving van de instructies verstrekt door verweerster.

De ziekenhuisattaché dient alle informatie in te winnen en meteen door te seinen aan verweerster wanneer deze informatie betrekking heeft op de specialiteiten en producten die hij/zij moet vertegenwoordigen op basis van dit contract. De ziekenhuisattaché verbindt er zich toe zijn/haar professionele activiteiten uitsluitend aan verweerster te wijden.

Het aanvangsloon van eiser bedroeg, overeenkomstig art. 15 van de arbeidsovereenkomst, 50.000 fr. bruto per maand. Er werd een premie bedongen van 150.000 fr. per jaar indien de vastgestelde doeleinden werden gerealiseerd. In dit artikel wordt een verhoging van het loon tot 55.000 fr. bruto vooropgesteld na twaalf maanden, en een aanpassing van de premie naargelang van de realisaties.

Eiser verkreeg een premie van 126.375 fr., op jaarbasis, in december 1988, naast een loonsverhoging tot 62.000 fr. bruto per maand, en een premie van 152.000 fr. in 1989.

(...)

Ten gronde

1. Jaarpremie 1990

Er bestaat tussen partijen een betwisting nopens de omzet die in aanmerking kan komen voor de berekening van de jaarpremie 1990.

Verweerster meent dat de omzet van het product Cernevit niet in aanmerking kan komen, zodat het beoogde jaarresultaat van 16.793.398 fr. m.b.t. verkoop aan de door eiser bezochte ziekenhuizen niet werd behaald (de totale jaaromzet zonder Cernevit bedroeg slechts 12.070.347 fr.).

Eiser meent dat de omzet die werd gerealiseerd door de verkoop van Cernevit aan de door hem bezochte ziekenhui-

zen ten bedrage van 5.169.696 fr. (bedrag dat door verweerster niet wordt betwist) ook in aanmerking moet worden genomen, zodat het totale jaarresultaat, zijnde 17.240.043 fr., het vooropgestelde doel overschrijdt.

Verweerster roept in dat het product Cernevit in 1990 niet verkocht is geweest in België, daar dit product geen inschrijvingsnummer had bij het ministerie van Volksgezondheid in 1990. De wet verbiedt om actieve reclame te voeren voor een product dat niet werd geregistreerd in België. Eiser betwist niet dat het product Cernevit in België niet was geregistreerd.

Ter zitting verklaarde de verwerende partij echter dat eiser wel degelijk promotie voerde voor Cernevit bij de door hem bezochte klanten, die het product rechtstreeks in Frankrijk konden kopen bij een vennootschap die tot dezelfde groep behoort als verweerster.

Verweerster hield zelf statistieken bij van deze verkoop. Verweerster betwist niet dat m.b.t. het door eiser bezochte cliënteel een omzet werd gerealiseerd van 5.169.696 fr.

De rechtbank stelt vast dat de wet van 25 maart 1964 op de geneesmiddelen in art. 9 bepaalt dat elke reclame betreffende een geneesmiddel dat niet is geregistreerd, verboden is. Art. 16 van dezelfde wet bepaalt in § 3 dat de overtreder van de bepaling van art. 9 gestraft wordt met een gevangenisstraf van één maand tot één jaar en met een geldboete van 500 fr. tot 15.000 fr., of met één van die straffen alleen. Het betreft bijgevolg een wanbedrijf, waarvan de verjaring van de strafvordering wordt bereikt na vijf jaar.

M.b.t. de prospecties die door eiser werden gedaan, is de strafvordering thans verjaard, omdat hij al sedert eind 1990 uit dienst is getreden van verweerster. Er bestaat dus geen reden meer om voor de beslechting van het huidige geschil te wachten op een gebeurlijk einde van een strafprocedure.

De verbintenis waarvan eiser thans uitvoering vraagt, namelijk de betaling van een premie m.b.t. de door hem gevoerde prospectie voor een product dat niet was geregistreerd, heeft echter alleszins een ongeoorloofde zaak. Ingevolge art. 1131 B.W. kan een verbintenis aangaan uit een ongeoorloofde oorzaak geen gevolg hebben.

De rechtbank kan bijgevolg een dergelijke premie niet toekennen.

(...)

5. Art. 29 Sv.

Iedere gestelde overheid, ieder openbaar officier of ambtenaar die in de uitoefening van zijn ambt kennis krijgt van een misdaad of van een wanbedrijf, is verplicht daarvan dadelijk bericht te geven aan de procureur des Konings bij de rechtbank binnen wiens rechtsgebied dit misdrijf of wanbedrijf is gepleegd of de verdachte zou kunnen worden gevonden, en aan die magistraat alle desbetreffende inlichtingen, processenverbaal en akten te doen toekomen.

Hierboven werd reeds vastgesteld dat de wet van 25 maart 1964 op de geneesmiddelen in art. 9 bepaalt dat elke reclame betreffende een geneesmiddel dat niet is geregistreerd, verboden is. Art. 16 van dezelfde wet bepaalt in § 3 dat de overtreder van de bepaling van art. 9 wordt gestraft met een gevangenisstraf van één maand tot één jaar en met een geldboete van 500 fr. tot 15.000 fr., of met één van die straffen alleen.

Ter zitting van 13 september 1999 verklaarde de verwerende partij dat eiser wel degelijk promotie voerde voor het product Cernevit bij de door hem bezochte klanten, die het product rechtstreeks in Frankrijk konden kopen bij een vennootschap die tot dezelfde groep behoort als verweerster. Dit wordt door eiser eveneens verklaard in zijn conclusie.

Met toepassing van art. 29 Sv. wordt kopie van dit vonnis toegestuurd aan de procureur des Konings te Brussel. De rechtbank beveelt dat ook een kopie van de conclusies en aanvullende conclusies van de partijen, alsmede van stuk 8 van eiser (tabel betreffende de verkoop van Cernevit) aan de procureur des Konings worden toegezonden.

VREDEGERECHT TE OOSTROZEBEKE

26 NOVEMBER 1996

Rechter: de h. Van Haesebrouck

Advocaten: mrs. Blanchoud en De Neve

Consumentenrecht – Consumentenkrediet – Bescherming van het loon – Loonoverdracht – Afzonderlijke akte – Twee akten met een nagenoeg gelijk uitzicht met lijmband aan elkaar vastgehecht

Luidens art. 27, eerste lid van de Loonbeschermingswet dient er een afzonderlijke akte te worden opgesteld voor de leningsovereenkomst enerzijds en voor de loonoverdracht anderzijds. Wanneer de kredietverlener het blad met opschrift bovenaan links «aanbod van lening op afbetaling» door een lijmband vastgehecht aan het tweede blad, dit laatste met opschrift «akte van loonafstand en van afstand van schuldvorderingen», aan de consument heeft voorgelegd, heeft deze laatste door het nagenoeg volledig gelijke uitzicht dat de twee bladen vertonen, er zich geen rekenschap van kunnen geven dat hij tegelijk en een leningsovereenkomst én een akte loonoverdracht jegens de kredietgever ondertekende.

N.V. C. t/ D.

1. In de oproeping van 24 april 1996 zet eiseres onder meer het volgende uiteen:

Op 13 april 1995 heeft zij aan de opgeroepene een lening op afbetaling toegestaan, die terugbetaalbaar is in 71 maandelijkse termijnen van 15.799 fr., met als eerste vervaldag 15 juni 1995.

De kredietovereenkomst stipuleert het verval van de termijnen volgens de voorwaarden en termijnen die in art. 29 van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet zijn bepaald.

In casu werd nu de wettelijke aanmaning, bepaald in art. 29 van voorsz. wet, bij ter post neergelegde aangetekende brief van 16 januari 1996 gedaan, inhoudende de formele ingebrekestelling van de hier opgeroepene, maar laatstgenoemde voldeed niet aan het verzoek tot betaling binnen de maand van de datum van de neerlegging ter post van de aangetekende brief, zodat hij van het voordeel van de termijn is vervallen.

Op dezelfde datum als die van de leningovereenkomst (namelijk 13 april 1995) heeft de opgeroepene «op het bewijs

van zijn verbintenis» een afstand van loon ondertekend ten voordele van de kredietverlener.

Bij aangetekende brief van 16 januari 1996 heeft eiseres, conform art. 28, 1°, van de Loonbeschermingswet van 12 april 1965, haar inzicht om de loonafstand uit te voeren kenbaar gemaakt, terwijl zij, bij daaropvolgende aangetekende brief van 6 februari 1996, aan de heer H. te Roeselare, werkgever van de opgeroepene, de kopie liet toekomen van de betekening van haar wil de loonafstand op het loon van de opgeroepene uit te voeren, conform art. 28, 2°, van dezelfde Loonbeschermingswet. Bij aangetekende brief van 19 februari 1996 heeft eiseres, conform art. 28, 3°, Loonbeschermingswet, een eensluidend afschrift van de akte van loonafstand aan de werkgever van de opgeroepene verzonden. De opgeroepene heeft zich evenwel verzet tegen de overdracht van zijn loon.

Eiseres heeft evenzo, op de wijze als bepaald in art. 28, 1°, 28, 2° en 28, 3° van dezelfde Loonbeschermingswet, de vereiste betekeningen gedaan bij de Rijksdienst Jaarlijkse Vakantie met betrekking tot de uitvoering van de afstand van het vakantiegeld van de opgeroepene, tegen welke overdracht van zijn vakantiegeld de opgeroepene evenzo verzet heeft aangetekend.

Derhalve vordert eiseres, op basis van de bovenvermelde gedane uiteenzetting en aangevoerde redenen:

1) én de loonafstand, betekend ten laste van de opgeroepene in handen van de werkgever V. H., te Roeselare, én in handen van de Rijksdienst voor Jaarlijkse Vakantie, te Brussel, te horen geldig verklaren tot beloop van:

- saldo in hoofdsom: 1.121.729 fr. – 94.794 fr. = 1.026.935 fr.
- kapitaal: 716.084 fr.
- interesten: 310.851 fr.
- forfaitaire vergoeding: 15% op 716.084 fr. = 107.412 fr.
- nalatigheidsinteresten

pro memorie

1.134.347 fr.

te vermeerderen met de nalatigheidsinteresten berekend op basis van de jaarlijkse effectieve totale rentevoet (art. 28 wet van 21 juni 1991) van 11,5% per jaar op 716.084 fr. (kapitaal verschuldigd op het ogenblik van het verval) sedert 18 februari 1996 (dag van het verval) tot de dag van de gehele terugbetaling en de gerechtelijke interesten op 107.412 fr.;

2) veroordeling van de opgeroepene tot de kosten;

3) het te wijzen vonnis uitvoerbaar te horen verklaren bij voorraad, niettegenstaande elk verweermiddel, zonder borgstelling, en tevens met uitsluiting van het kantonement, vonnis dat aan de gecedeerde schuldenaar betekend zal worden door de griffier, overeenkomstig art. 31, tweede lid, van de wet van 12 april 1965.

2. Tegen voormeld gestelde vordering wordt nu onder meer volgend verweer aangebracht: de loonoverdracht, zoals geschied in de leningsakte zelf, is ongeldig:

Daartoe trekt verweerder in eerste orde de speciale aandacht van de rechtbank op het feit dat in stuk 1 van zijn dossier – stuk dat tegelijk én de leningsovereenkomst, én de loonoverdracht uitmaakt – de beide (leningsovereenkomst en loonoverdracht van 13 april 1995) zijn verbonden door een lijmband, en dus blijkbaar in éénmaal door middel van carbon zijn ingevuld wat de variabele gegevens betreft.

In casu is de wijze van «verbinding» en «invulling» (van de leningsovereenkomst en van de loonoverdracht) duidelijke

lijk een miskenning van de uitdrukkelijke bedoeling van de wetgever (schending van art. 27, eerste lid, van de wet van 12 april 1965), omdat het (wettelijk bepaalde) vereiste van behoorlijk van elkaar afgescheiden overeenkomsten niet is nageleefd, waardoor de lener (consument) zich bij de ondertekening niet terdege kon bewust zijn dat hij al ondertekenend eveneens en tegelijk een loonoverdracht ondertekende.

Verweerder wijst hierbij vooral en voornamelijk naar het conforme uitzicht van de twee documenten: de leningsovereenkomst en de loonoverdracht schijnen zonder meer een kopie te zijn van mekaar.

De vordering tot bekrachtiging van de loonoverdracht komt derhalve volgens verweerder meteen als ongeldig voor, omdat het vooral de bedoeling van de Loonbeschermingswet van 12 april 1965 was de consument er duidelijk op te wijzen «dat hij een belangrijke tweede overeenkomst ondertekende, die verregaande gevolgen had met betrekking tot zijn loon».

Verweerder roept, tot staving van zijn verweer omtrent dit punt, verschillende recente rechtspraak in (o.m. Vred. Gent, 7e kanton, 18 april 1994, *T.Vred.*, 1996, 124).

3. In repliek tegen het hierboven vermelde verweer stelt eiseres nu onder andere het volgende:

De loonoverdracht, die *in casu* op 13 april 1995 werd ondertekend, is wel degelijk aangegaan in een onderscheiden akte van de akte die het krediet op afbetaling, onderschreven door eiser op tegenvordering, vastlegt. De betreffende stukken van de beide dossiers van partijen tonen duidelijk aan dat er wel twee afzonderlijke akten bestaan: enerzijds een akte genaamd «aanbod van lening op afbetaling», anderzijds een akte genaamd «akte van loonafstand en van afstand van schuldvorderingen». Voorts is het zo dat verweerder op hoofd-, eiser in tegenvordering, zijn handtekening rechtstreeks op elk van deze akten heeft geplaatst en derhalve zijn aandacht telkens werd getrokken op de onderscheiden verbintenissen die hij alsoz onderschreef.

Voorts is het duidelijk en voldoende blijkend uit de schrijfwijze van de handtekeningen, die voorkomen op de akte van lening en op de akte van afstand dat de handtekeningen rechtstreeks op elk van de documenten werden geplaatst.

Er werd geoordeeld dat een document van één stuk, dat echter duidelijk de twee akten onderscheidt, de belangen van de ondertekenaar beschermt en dat een dergelijk document voldoet zowel aan de geest als aan de letter van de wet (cfr. onder andere Vred. Gent, 6e kanton, 18 juli 1995, *R.W.*, 1995-96, 1271).

Het door verweerder op hoofd-, eiser in tegenvordering, in eerste orde aangevoerde middel van nietigheid is dus duidelijk dilatoir en mist iedere grond.

4. *Bespreking en beoordeling van het door verweerder in eerste orde (in limine litis) aangevoerde middel van ongeldigheid «van de loonoverdracht zoals geschied in de leningsakte zelf»*

De rechtbank heeft het door verweerder bij zijn dossier overgelegd stavingsstuk zowel aan een extern als aan een intern nader onderzoek onderworpen, omdat daaromtrent in limine litis zeer nadrukkelijk een exceptie van ongeldigheid van de loonoverdracht, zoals geschied in de leningsakte zelf, door verweerder op hoofd-, eiser in tegenvordering (de opgeroepene), aangevoerd is geworden.

De twee door een lijmrans verbonden bladen (exemplaren) van eenzelfde lichtgele kleur zijn duidelijk, wat én de getypte, én de handgeschreven teksten betreft, via het gebruik van een tussenliggend vel carbon(-papier) totstandgekomen. Op bepaalde delen van het tussen de twee gele bladen gebruikte carbon, dit wil hier meer bepaald zeggen op de plaats waar het carbon het 1/4de onderste deel links van het tweede gele blad via een carbondoordrukking (van de handgeschreven tekst) normaal ook invullen moest, is er van een doordrukking op die plaats geen sprake, klaarblijkelijk door afwezigheid van een carbondoordrukkingsinklaag op die plaats.

Wanneer de kredietverlener of zijn bemiddelaar het gele blad, met een opschrift bovenaan links «aanbod van lening op afbetaling», door een lijmband vastgehecht aan het tweede gele blad, dit laatste met opschrift bovenaan links «akte van loonafstand en van afstand van schuldvorderingen», aan de consument (verweerder of «opgeroepene») heeft voorgelegd, heeft deze laatste, door het nagenoeg volledig gelijke uitzicht dat de twee gele bladen vertonen, er zich ons inziens geen rekenschap kunnen van geven dat hij (de consument) tegelijk én een leningsovereenkomst, én een akte loonoverdracht jegens de kredietgever ondertekende. Dit is zo waar, zo stellen Wij vast, dat de geplaatste handtekeningen van de «consument» en de «borgen» duidelijk slechts éénmaal (en niet afzonderlijk in tweemaal) op de voorzijde van het eerste gele blad zijn geplaatst en alzo via de één en identiek dezelfde carbondoordruk op het tweede gele blad, aldaar één en identiek dezelfde handtekening uitmaken als de (twee) handtekeningen geplaatst op het eerste (gele) blad.

In casu kan de eiseres-kredietverleenster derhalve niet in ernst volhouden dat de handtekeningen van de consument en van de borg rechtstreeks en afzonderlijk op elk van de akten (de leningsovereenkomst en de akte loonoverdracht) zijn geplaatst geworden, vooral dan gelet op het markante feit dat precies de schrijfwijze van de twee handtekeningen op de twee gele bladen op zichzelf op een allerduidelijkste wijze aantoonst dat én de consument, én de borg slechts éénmaal hun handtekening hebben moeten plaatsen... Zo gezien hebben ons inziens de consument en de borg er zich, op het moment van het plaatsen van hun handtekening, geen enkel rekenschap van gegeven (of kunnen geven) dat zij twee aparte akten hebben onderschreven.

Luidens art. 27, van de Loonbeschermingswet van 12 april 1965 is het nu wel zo (de uitdrukkelijke bedoeling van de wetgever) dat er een aparte akte dient te worden opgesteld voor de leningsovereenkomst enerzijds en voor de loonoverdracht anderzijds.

Uit de nadere hierboven vermelde onderzoeken, die de rechtbank terzake deed, is het gebleken dat de «ontlener» (dit wil zeggen de consument en de borg), door het totstandkomen van de lening en de loonoverdracht op die bepaalde wijze, er zich geenszins terdege van bewust zijn geweest dat zij die beide van elkaar te onderscheiden akten hebben ondertekend, zodat er terzake zeker van misleiding van de consument moet worden gesproken.

Verweerder vertolkt in de aanhef van zijn conclusies overigens een terzake volledig relevante opmerking als door hem wordt verwezen «naar het conforme uitzicht van de leningsovereenkomst en de loonoverdracht, waarbij beide 'stukken' (de twee gele bladen) – qua uitzicht en structuur – een gewone kopie schijnen te zijn van mekaar».

In het voorliggende geval is ons inziens derhalve niet volstaan aan de door art. 27 van de wet van 12 april 1965 op straffe van nietigheid voorgeschreven bepalingen.

Er moge tenslotte ook nog worden verwezen naar de pertinente overweging die verweerder met betrekking tot art. 27 van de wet van 12 april 1965 in besluiten weergeeft: «De bedoeling van de wetgever van 1965 was terzake de «consument er duidelijk op te wijzen dat hij een belangrijke tweede overeenkomst tekende, die verregaande gevolgen had m.b.t. zijn loon».

Besluit: de gestelde vordering van eiseres tot bekrachtiging van de loonoverdracht van 13 april 1995 komt de rechtbank weliswaar toelaatbaar maar niet gegrond voor.

Het verzet van de verweerder-opgeroepene, tegen de loonoverdracht ingesteld, komt de rechtbank toelaatbaar en gegrond voor, zodat de (inmiddels eventueel) tussengekomen loonoverdrachten van nul en generlei waarde worden verklaard, terwijl er meteen voor recht wordt gezegd dat de bedragen, die ingevolge deze ongeldige loonoverdracht op wachtrekeningen geblokkeerd staan, of zouden geblokkeerd staan, aan de opgeroepene-verweerder terug dienen te worden uitgekeerd.

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de V.U.B. (coördinatie: Prof. Dr. M. van Damme)

Dit overzicht betreft de wetgeving bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van december 1999 en kwam tot stand met medewerking van K. Bodard, N. De Camps, R. Felkamp en M. Maus.

Dioxinecrisis – Federale steunmaatregelen

In het *Belgisch Staatsblad* van 11 december 1999 werd de wet van 3 december 1999 bekendgemaakt betreffende steunmaatregelen ten gunste van landbouwbedrijven getroffen door de dioxinecrisis. De wet voorziet in een regeling van schadeloosstelling van de betrokken bedrijven.

Daarnaast bevat de wet nog twee andere steunmaatregelen, namelijk het verlenen van de staatswaarborg voor een bepaald bedrag van kredieten die ter uitvoering van een protocol tussen de Staat en de Belgische Vereniging van Banken zijn toegekend door bepaalde kredietinstellingen (art. 15 van de wet) en het toekennen van voorschotten of vergoedingen aan ondernemingen wier producten van dierlijke oorsprong zijn vernietigd, in beslag genomen of uit de handel genomen ten gevolge van maatregelen die de Belgische overheid heeft genomen in het raam van de dioxinecrisis (art. 16 van de wet).

De wet is op 11 december 1999 in werking getreden, met uitzondering van art. 15 (inwerkingtreding met ingang van 25 augustus 1999) en 16 (inwerkingtreding met ingang van 1 juli 1999). Voor een aantal uitvoeringsbesluiten van die wet, zie het *Belgisch Staatsblad* van 30 december 1999.

M.V.D.

Voorwaardelijke invrijheidstelling – Justitiehuizen

Het K.B. van 28 oktober 1999 (*B.S.*, 11 december 1999) wijzigd het K.B. van 10 februari 1999 houdende de uitvoeringsmaatregelen van de voorwaardelijke invrijheidstelling. Voortaan hebben de commissies voor voorwaardelijke invrijheidstelling de mogelijkheid om zitting te houden in een justitiehuis en kunnen de ambtenaren van de justitiehuizen het maatschappelijk toezicht uitoefenen op de personen die door deze commissies in vrijheid werden gesteld. Voorts regelt het K.B. de kennisgeving van beslissingen en de informatiedoorstroming tussen de commissie en de justitiehuizen van bepaalde gegevens omtrent de in vrijheid gestelde, de burgerlijke partij en de slachtoffers. De bedoeling is een efficiënt maatschappelijk toezicht door de ambtenaren van de justitiehuizen mogelijk te maken.

Het K.B. van 28 oktober 1999 vermeldt geen specifieke datum voor inwerkingtreding.

N.D.C.

Telecommunicatie

Bij K.B. van 6 november 1999 (*B.S.*, 21 december 1999) werd art. 105bis van de wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven gewijzigd, teneinde de nummeroverdraagbaarheid conform de toepasselijke Europese richtlijnen op 1 januari 2000 te laten ingaan en dit zowel voor geografisch gebonden nummers als voor niet-geografische nummers die worden aangeboden door operatoren van vaste openbare telefoonnetwerken, van digitale netwerken met integratie van diensten of van spraaktelefoniediensten die over nummeringscapaciteiten beschikken. Daarnaast wordt in hetzelfde artikel in de faciliteit carriervoorkeuze voorzien, die eveneens op uiterlijk 1 januari 2000 door de operatoren van vaste openbare telefoonnetwerken of van digitale netwerken met integratie van diensten moet worden aangeboden.

Het voormelde besluit is in werking getreden op 21 december 1999.

K.B.

Stukken en akten van vennootschappen en ondernemingen – Openbaarmaking

Twee koninklijke besluiten wijzigen het K.B. van 25 november 1991 op de openbaarmaking van akten en stukken van vennootschappen en ondernemingen, teneinde deze openbaarmaking aan te passen aan de technologische evolutie die de laatste jaren op informaticavlak heeft plaatsgevonden.

Het K.B. van 13 december 1999 (*B.S.*, 21 december 1999) maakt het voor de griffies van de rechtbanken van koophandel mogelijk om de dossiers die door hen worden bijgehouden op naam van de vennootschappen en ondernemingen uit hun rechtsgebied, niet alleen op papier bij te houden, maar eveneens op een informaticadrager. Elk dossier zal voortaan kunnen bestaan uit een materieel deel, met de op papier neergelegde stukken, en uit een elektronisch deel met de via informaticakanaal neergelegde stukken. Het K.B. viest in een eerste fase de stukken die niet van de onderneming zelf, maar uit een extern bestand afkomstig zijn, zoals de tekst van de mededeling van de neerlegging van een jaar-

rekening of een geconsolideerde jaarrekening, die door de Nationale Bank van België reeds per teletransmissie aan het Bestuur van het Belgisch Staatsblad wordt gestuurd.

Het K.B. van 14 december 1999 (*B.S.*, 24 december 1999) heeft tot doel de verspreiding van de volledige verzameling van de bij de Nationale Bank van België neergelegde jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen moderner en efficiënter te maken. Het bepaalt dat de verzameling van de, vanaf 1 januari 2000, neergelegde stukken bij de Nationale Bank van België, niet meer verspreid zal worden middels microfilm, maar middels cd-rom. Wanneer het verzoek tot afschrift betrekking heeft op een of meer stukken met betrekking tot individueel aangeduide rechtspersonen, en derhalve niet op alle neergelegde stukken, zal een op basis van deze cd-rom op papier afgedrukt stuk worden afgegeven. De kostprijs van het jaarabonnement op de cd-rom, levering inbegrepen, is vastgelegd op 60.510 frank, d.w.z. 1.500 EUR excl. B.T.W. en deze van de afschriften op papier 10 frank, d.w.z. 0,25 EUR, per blad, excl. port, inningskosten en B.T.W.

Beide koninklijke besluiten zijn in werking getreden sinds 1 januari 2000.

R.F.

Stadionverboden

De wet van 21 december 1998 betreffende de veiligheid bij voetbalwedstrijden voorziet in de mogelijkheid om de personen die een gevaar vormen voor de veiligheid van de andere supporters onmiddellijk uit het stadion uit te sluiten d.m.v. een stadionverbod. De centralisatie van de gegevens betreffende de stadionverboden is cruciaal om aan de organisatoren te kunnen medelen welke personen het voorwerp uitmaken van een stadionverbod, zodat zij weten aan wie zij niet langer tickets mogen toekennen. Ter uitvoering van de wet van 21 december 1998 voorziet het K.B. van 7 december 1999 (*B.S.*, 22 december 1999) in de oprichting van een bestand van stadionverboden bij de Algemene Directie van de Algemene Rijkspolitie van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Daartoe deelt de procureur des Konings aan deze dienst de persoonsgegevens, en gebeurlijk de opgelegde aanmeldingsplicht, mee van de personen die het voorwerp uitmaken van een stadionverbod, alsook de aard en de duur van het stadionverbod en de aanduiding van de overheid die het uitgesproken heeft. Vervolgens kan de beweerder van het bestand aan de overkoepelende sportbond of aan de organisator de naam, de voornaam, de geboortedatum en de woon- of verblijfplaats medelen van deze personen, alsook de duur van het stadionverbod. Voorts bepaalt het K.B. welke personen toegang hebben tot het bestand en wanneer deze gegevens uit het bestand moeten gewist worden.

Het K.B. van 7 december 1999 is op 22 december 1999 in werking getreden.

N.D.C.

Consulaire rechten en kanselarijrechten – Tarieven

De wet van 30 juni 1999 (*B.S.*, 24 december 1999; inwerkingtreding op 1 januari 2000) houdende het tarief van de consulaire rechten en de kanselarijrechten, is in de plaats gekomen van de gelijknamige wet van 4 juli 1956. Deze laatste wet diende te worden geactualiseerd, aangezien een aantal

bepalingen ervan, alsmede sommige akten en tarieven uit de bijlage verouderd waren of in onbruik waren geraakt.

Als gevolg van de nieuwe wet wordt ook het bedrag van de rechten die door de diplomatieke en consulaire posten van België in het buitenland worden geheven, in euro vastgesteld. Zulks heeft als voordeel dat het visumtarief, dat eveneens in euro is uitgedrukt, in de Belgische wetgeving kan worden omgezet, zonder dat het bedrag moet worden geconverteerd.

De actualisering van de wetgeving wordt te baat genomen om het bedrag van bepaalde rechten en het maximumbedrag van de ontvangsten die aan de ereconsuls worden toegekend, te verhogen. De onder gelding van de vroegere wet toegekende vergoedingen zijn in de praktijk immers niet toereikend gebleken.

De akten betreffende de scheepvaart zijn in het nieuwe tarief overgenomen. Bepaalde schepen varen immers nog onder Belgische vlag. Bovendien behartigt België in sommige landen de Luxemburgse belangen, zodat het kan voorkomen dat een Belgische diplomatieke of consulaire post belast is met de afgifte van bepaalde akten voor vaartuigen die onder Luxemburgse vlag varen.

Tot slot zijn er de «bijzondere» tarieven uit tariefklasse I die betrekking hebben op de afgifte van akten buiten de gewone kantooruren van de kanselarijen. Voortaan komen deze rechten toe aan de Schatkist en niet meer aan de ambtenaar die de akten opmaakt. De bedoeling van deze maatregel is elk misbruik uit te sluiten (*Parl.St.*, Senaat, 1998-99, nr. 1-1360/2, p. 2).

M.V.D.

Controle op de verzekeringsondernemingen

Het K.B. van 26 november 1999 (*B.S.*, 29 december 1999; inwerkingtreding op de dag van de bekendmaking) wijzigd het K.B. van 22 februari 1991 houdende algemeen reglement betreffende de controle op de verzekeringsondernemingen.

Een belangrijk oogmerk van de wijzigingen betreft het versterken van het financiële toezicht. Zo worden o.m. de bepalingen m.b.t. de indeling van de afzonderlijke beheren, de minimumbedragen van het waarborgfonds en de regelen inzake winstdeling aangepast. Sommige bepalingen van het koninklijk besluit inzake de levensverzekeringsactiviteit, die meer in het algemeen reglement thuishoren, worden in dat laatste geïntegreerd.

Ook wordt, teneinde tegemoet te komen aan internationale verplichtingen, een specifiek regime ingevoerd voor sommige buitenlandse ondernemingen die in België bepaalde transportrisico's in vrije dienstverrichting willen verzekeren. Tevens worden enkele formele onvolkomenheden in het algemeen reglement rechtgezet.

M.V.D.

Kansspelen

In de wet van 7 mei 1999 (*B.S.*, 30 december 1999) worden de kansspelen, het exploiteren ervan, de kansspelinrichting en de speelzaal duidelijker gedefinieerd en wordt het principieel verbod op de exploitatie van kansspelen gehandhaafd. Enkel de kansspelinrichtingen en kansspelen die zijn

toegestaan overeenkomstig deze wet, mogen worden geëxploiteerd. Daartoe worden de kansspelinrichtingen ingedeeld in drie klassen: klasse I of de casino's, klasse II of de speelautomatenhallen, en klasse III of de drankgelegenheden. Deze inrichtingen kunnen slechts kansspelen uitbaten mits zij houder zijn van een voorafgaande schriftelijke vergunning, respectievelijk een vergunning van klasse A, klasse B of klasse C. Voorts bestaan er vergunningen van klasse D, die de houder ervan toestaan een beroepsactiviteit uit te oefenen in een casino of speelautomatenhal, en vergunningen van klasse E, die de verkoop, de verhuur, de leasing, de levering, de terbeschikkingstelling, de in- en uitvoer, de productie, het onderhoud, de herstelling en de uitrusting van kansspelen toestaan.

De vergunningen worden uitgereikt door de kansspelcommissie. De kansspelcommissie heeft daarnaast controlerende, beslissende en adviserende taken. De inrichting, de samenstelling en de bevoegdheden ervan worden door de wet geregeld. Ten slotte bevat de wet maatregelen ter bescherming van spelers en gokkers, zoals het toegangsverbod voor personen jonger dan 21 jaar tot casino's en speelautomatenhallen, en voorziet de wet in straffen voor de overtredingen op haar bepalingen.

De artikelen m.b.t. de kansspelcommissie (art. 9-23) zijn in werking getreden op 30 december 1999, de andere artikelen treden in werking op de datum bepaald door de Koning.

N.D.C.

Juridische bijstand – Uitvoeringsbesluiten

Het recht op juridische bijstand wordt door art. 23, derde lid, 2°, G.W., gewaarborgd en is door de wet van 23 november 1998 (zie deze kroniek, *R.W.*, 1998-99, 1231-1232) in de artikelen 508/1 e.v., Ger.W., nader uitgewerkt geworden. In de artikelen 508/1 tot 508/6, Ger.W., worden de samenstelling, de werking, de taken en de subsidiëring van de commissies voor juridische bijstand geregeld, alsmede de werking van de juridische eerstelijnsbijstand. Een koninklijk besluit van 20 december 1999 (*B.S.*, 30 december 1999, p. 50.054; inwerkingtreding op 1 september 1999) geeft uitvoering aan de voormelde bepalingen van het Ger.W.

De artikelen 508/5 en 508/13, Ger.W., machtigen de Koning ertoe de personen aan te wijzen die in aanmerking komen voor de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en voor de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand. Tevens wordt de Koning opgedragen de over te leggen bewijsstukken vast te stellen. Een tweede K.B. van 20 december 1999 (*B.S.*, 30 december 1999, p. 50.058; inwerkingtreding op 1 september 1999) beoogt de voormelde bepalingen van het Ger.W. uit te voeren.

Een derde K.B. van 20 december 1999 (*B.S.*, 30 december 1999, p. 50.061; inwerkingtreding op 1 september 1999) regelt de voorwaarden voor de toekenning, het tarief en de wijze van uitbetaling van de vergoeding die overeenkomstig de artikelen 508/19, 508/20, 508/22 en 508/23, Ger.W., wordt verleend aan advocaten.

De voormelde koninklijke besluiten stellen telkens ook de uit te voeren artikelen van de wet van 23 november 1998 in werking.

Een vierde K.B. van 20 december 1999 (*B.S.*, 30 december 1999, p. 50.064; inwerkingtreding op 31 december 1999) regelt de vaste bijdrage die is verschuldigd door de aanvrager aan wie juridische eerstelijnsbijstand is verleend overeenkomstig art. 508/5, § 2, eerste lid, Ger.W.

In hetzelfde *Belgische Staatsblad* van 30 december 1999 (p. 50.065 en 50.067) zijn voorts twee ministeriële besluiten bekendgemaakt inzake de juridische bijstand.

Een eerste M.B. van 20 december 1999 (inwerkingtreding op 1 september 1999) stelt de nadere regels vast betreffende de verslagen bedoeld in de artikelen 508/6, eerste lid, en 508/11, eerste en tweede lid, Ger.W., en inzake de controle bedoeld in art. 508/19, § 2, Ger.W.

Een ander M.B. van 20 december 1999 (inwerkingtreding op 1 september 1999) bevat de nadere uitvoeringsregels van het voormelde K.B. van 20 december 1999 dat de voorwaarden regelt voor de toekenning, het tarief en de wijze van uitbetaling van de vergoeding die overeenkomstig de artikelen 508/19, 508/20, 508/22 en 508/23, Ger.W., wordt verleend aan advocaten. Als bijlage bij dat ministerieel besluit is de lijst gevoegd van de aan te rekenen gemiddelde punten voor welbepaalde, door de advocaat volbrachte taken.

M.V.D.

Successierechten – Vererving familiebedrijven en vennootschappen

Het nultarief toepasselijk op de vererving van familiebedrijven en vennootschappen is in het Vlaamse Gewest reeds sinds 1999 een feit. Het Vlaamse decreet van 18 mei 1999 houdende de aanpassing van de middelenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 1999 had immers het verlaagde tarief van 3% op nul gebracht. Er bestond echter twijfel over de geldingsduur van deze maatregel. Boze tongen vreesden dat de maatregel enkel maar voor 1999 kon gelden, aangezien deze was ingeschreven in het begrotingsdecreet voor 1999. Teneinde alle twijfel dienaangaande uit de weg te ruimen, heeft de Vlaamse wetgever in het decreet van 22 december 1999 (*B.S.*, 30 december 1999) het nultarief rechtstreeks geïntegreerd in art. 60bis W.Succ., zodanig dat de vrijstelling duidelijk een bestendig karakter zou krijgen.

M.M.

Sociale en diverse bepalingen

In het *Belgisch Staatsblad* van 31 december 1999 werd de wet van 24 december 1999 houdende sociale en diverse bepalingen, bekendgemaakt (gediversifieerde inwerkingtreding). Deze, uit 146 artikelen bestaande wet vormt, naast de geplande maatregelen inzake de werkgelegenheid en de fiscaliteit, het sociale gedeelte van de regelgeving die n.a.v. een regeringsconclaaf is uitgewerkt.

Veel artikelen van de wet hebben een begrotingstechnisch karakter en lenen zich niet tot een zinnige bespreking in kort bestek. Niettemin kan worden vastgesteld dat de wet uit twee grote delen bestaat.

Het eerste deel heeft betrekking op de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen. Zo worden sommige procedures in de ziekteverzekering versoepeld, zodat op alle niveaus – zowel bij de artsen, als bij het RIZIV – sneller en meer efficiënt kan worden gewerkt.

De vereenvoudiging van de in het raam van het Bijzonder Solidariteitsfonds te doorlopen procedures heeft bv. tot gevolg dat «men maatwerk (zal) kunnen verrichten ten aanzien van patiënten die lijden aan zeer uitzonderlijke en ernstige aandoeningen die niet geregeld zijn in de nomenclatuur» (*Parl.St.*, Senaat, 1999-2000, nr. 2-229/3, p. 4).

De wet voorziet ook in automatische correcties ingeval van budgetoverschrijdingen en bevat, onder meer, maatregelen m.b.t. de controles en het sanctieapparaat binnen het RIZIV.

Het tweede deel van de wet («Diverse sociale bepalingen») heeft betrekking op uiteenlopende sectoren van de sociale zekerheid. In dat deel wordt, onder meer, de terugbetaling van de «Maribelbis en -ter» geregeld en worden in het hoofdstuk betreffende de «Maatschappelijke integratie en sociale economie» bepalingen opgenomen die verband houden met de hervorming van het onthaalsysteem voor asielzoekers, waarbij de financiële steun wordt omgevormd tot materiële opvang. Ook wordt het opdoen van werkervaring voortaan omschreven als één van de oogmerken van de eigen tewerkstelling door het O.C.M.W. met toepassing van art. 60, § 7, O.C.M.W.-Wet.

M.V.D.

B.T.W. – Diverse besluiten

De regering heeft van de jaarwende gebruik gemaakt om het Belgische B.T.W.-stelsel in overeenstemming te brengen met een aantal Europese B.T.W.-richtlijnen. In het *Belgisch Staatsblad* van 31 december 1999 werden maar liefst zes koninklijke besluiten tot wijziging van de bestaande B.T.W.-reglementering bekendgemaakt. Deze koninklijke besluiten hebben betrekking op de B.T.W.-regeling van telecommunicatiediensten, diensten verricht door reisbureaus en op de B.T.W.-behandeling van beleggingsgoud.

– definiëring en lokalisering van telecommunicatiediensten

Bij K.B. van 28 december 1999 werd de Europese richtlijn nr. 99/59/EG van 17 juni 1999 in het Belgische recht geïmplementeerd. Dit K.B. bepaalt dat thans onder telecommunicatiediensten ook moet worden verstaan «het bieden van toegang tot wereldwijde informatienetten», wat impliceert dat ook internetproviders onder deze definitie ressorteren. Wat de lokalisatie van de dienst betreft, werd bepaald dat de dienst geacht wordt in België plaats te vinden indien het werkelijke gebruik en de werkelijke exploitatie van de telecommunicatiedienst in België plaatsvinden. Dit K.B. is op 1 januari 2000 in werking getreden.

– forfaitaire maatstaf van heffing voor diensten verricht door reisbureaus

Twee koninklijke besluiten van 28 december 1999 hebben voor een nieuwe B.T.W.-regeling gezorgd op het vlak van diensten verricht door reisbureaus. Hiermee kwam België tegemoet aan de bezwaren die bij de Europese Commissie waren gerezen i.v.m. een onjuiste Belgische toepassing van de artikelen 26 en 28ter van de Zesde Richtlijn nr. 77/388/EEG. Voortaan, d.w.z. met ingang van 1 januari 2000, wordt de maatstaf van heffing, voor diensten verricht door reisbureaus, forfaitair vastgesteld tegen 18%, 13%, 8% of 6%, al naargelang van de aard van de dienst.

– B.T.W. – behandeling van beleggingsgoud

Met drie koninklijke besluiten van 30 december ten slotte heeft men de Europese Richtlijn nr. 98/80/EG van 12 oktober 1998 in het Belgische B.T.W.-stelsel ingevoerd. Hiermee heeft men vanaf 1 januari 2000 gezorgd voor een nieuwe B.T.W.-regeling voor de handel in beleggingsgoud. Er werd allereerst in art. 1, § 8, W.B.T.W. een nieuwe definitie van het begrip «beleggingsgoud» ingeschreven. Vervolgens werd in art. 44 W.B.T.W. voorzien in een specifieke vrijstelling voor de levering, de intracommunautaire verwerving en de invoer van beleggingsgoud. Dit betekent dat het oude tarief van 1% thans is afgeschaft.

M.M.

BOEKEN

W.G. HUIJGEN, *Koop en verkoop van onroerende zaken*, Studiepockets, Privaatrecht, Deventer, Tjeenk Willink, 1999, XV, 144 p.

Zoals in de titel aangegeven, behandelt dit boek de verkoop van onroerende zaken naar Nederlands recht. Hierbij wordt ingegaan op zowel de bestaande regelgeving als de nieuwe regeling neergelegd in diverse concrete wetsvoorstellen. In dit werk tracht de auteur op een beknopte manier een actualisering te geven van de betreffende materie, rekening houdende met de talrijke recente aanpassingen in het raam van het nieuwe Nederlands Burgerlijk Wetboek. De rechtspraak en rechtsleer werden bijgehouden en in dit boek verwerkt tot 1 maart 1999.

Het voorliggende werk is onderverdeeld in acht onderdelen. In de bondige inleiding wordt een algemene situering weergegeven van de koopovereenkomst in het vermogensrecht, de relatie van de boeken 3 en 6 van het NBW, de bescherming inzake consumentenkoop alsook inzake de aankoop van onroerende goederen. Ten slotte wordt in de inleiding de groeiende invloed beschreven van het bestuursrecht bij de verkoop van onroerende goederen.

In het tweede deel wordt ingegaan op de totstandkoming van de koopovereenkomst, in het bijzonder op de rechten en verplichtingen van partijen tijdens de onderhandelingsfase, alsook wat het aanbod en de aanvaarding betreft. De regelgeving omtrent de diverse wilsgebreken en de problematiek van de algemene voorwaarden worden hierbij eveneens behandeld. Op diverse plaatsen in dit boek, maar in het bijzonder in dit tweede deel, blijkt dat in de Nederlandse praktijk veelvuldig een beroep wordt gedaan op tal van ontbindende voorwaarden, dit in tegenstelling tot de Belgische praktijk, waarin eerder een beroep wordt gedaan op de techniek van de opschortende voorwaarde(n).

Deel drie handelt over de inschrijfbaarheid van koopovereenkomsten ten aanzien van registergoederen in de openbare registers, meer in het bijzonder zoals geregeld in het wetsvoorstel 23095. Door dit wetsvoorstel wordt naar buitenlands voorbeeld onder meer de zogenaamde «Vormerkung» naar Nederlands recht ingevoerd.

In het vierde en meest uitgebreide deel komen de verplichtingen van de verkoper aan bod. De verplichting tot eigendomsoverdracht van de verkochte zaak met toebehoren, vrij van lasten en beperkingen, de verplichting tot aflevering en het conformiteitsbeginsel worden op een glasheldere manier toegelicht aan de hand van tal van concrete voorbeelden uit de praktijk.

De betaling van de koopprijs en de kosten, de verplichting tot afname en nog enkele bijkomende verplichtingen van de koper worden zeer bondig benaderd in het vijfde deel.

Zowel in deel zes (Koop van vermogensrechten ten aanzien van onroerende zaken) als in deel zeven (enkele bijzondere overeenkomsten) worden tal van bijzondere aspecten inzake onroerende goederen behandeld, zoals de regeling inzake erfpacht en opstal, appartementsrecht, ABC-contracten, timesharing, huurkoop, koop-huur, veilingkoop, ruil en ten slotte de koopaannemingsovereenkomst.

In het achtste en laatste onderdeel van dit boek wordt kort stilgestaan bij de positie en de beroepsaansprakelijkheid van de makelaar inzake de verkoop van onroerende goederen.

Positief aan dit boek zijn de talrijke praktijkvoorbeelden met verwijzingen naar rechtsleer en rechtspraak en vooral de wijze waarop de verkoop van onroerende goederen vanuit notariële invalshoek wordt benaderd. De lezer kan aldus op een vrij eenvoudige en overzichtelijke manier kennismaken met het Nederlandse recht en zal dadelijk de talrijke gelijkenissen kunnen vaststellen met het Belgische recht, alsook de eveneens niet te onderschatten invloed van bijvoorbeeld bodemsanering en voorkeur(koop)rechten.

Deze praktische pocketuitgave heeft verschillende troeven: het vangt aan met een overzichtelijke inhoudstafel en een lijst met afkortingen en verkort aangehaalde rechtsleer. De gebruiksvriendelijkheid wordt bovendien vergroot door het integraal opnemen van het wetsvoorstel 23 095 waarnaar op talrijke plaatsen wordt verwezen, alsook de registers met wetsartikelen en jurisprudentie en het uitgebreide trefwoordenregister op het einde van dit boek.

Jan Byttebier

Ministerie van Justitie, **Eindverslag van de werkzaamheden van de Commissie Internering**, april 1999, 120 p.

Op 23 september 1996 richtte de minister van Justitie een Commissie Internering op, met de opdracht een toekomstvisie te ontwikkelen m.b.t. de wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, een inventaris op te maken van de juridische en praktische problemen m.b.t. deze wet en voorstellen uit te werken om de doeltreffendheid van deze wetgeving en van de opvolging van de internering te verbeteren.

Thans is het eindverslag van deze commissie beschikbaar.

Uitgangspunt ervan is dat de kritiek op de wet is gebaseerd op het gebrek aan middelen, die sedert de afkondiging ervan, ter beschikking werden gesteld om de geïnterneerden op te vangen. Daarom stelt het eindverslag de nalatigheid van de overheid op dat gebied aan de kaak. Zij heeft nooit medische en wetenschappelijk verantwoorde voorzieningen georganiseerd in de strafinrichtingen of in de inrichtingen tot bescherming van de maatschappij.

Het eindverslag van de commissie eindigt dan ook met de waarschuwing, dat mocht het probleem van de middelen in een nabije toekomst niet worden opgelost, het nut van de werkzaamheden van de Commissie in vraag zou kunnen worden gesteld.

Nadat de Commissie deskundigen in Nederland, Groot-Brittannië en Frankrijk heeft gehoord, is ze tot het besluit gekomen dat de organisatie van een autonome structuur van zorgversterking binnen de penitentiaire inrichtingen niet de geschikte oplossing is voor de problemen inzake therapeutische voorzieningen van geïnterneerden, omdat de kosten van deze structuur te hoog liggen en de kwaliteit van de zorgverlening duidelijk lager ligt dan in de burgerlijke psychiatrie. De Commissie stelt dan ook voor de verantwoordelijkheid van de behandeling van de geïnterneerden principieel toe te vertrouwen aan de ministers bevoegd voor volksgezondheid. Daarnaast wordt in bepaalde strafinrichtingen de oprichting overgenomen van psychiatrische eenheden, die geïnterneerden opnemen (1) van wie de sociale gevaarlijkheid vereist dat de behandeling in een bijzonder beveiligde plaats geschiedt of (2) die op hun overbrenging naar een meer geschikte plaats wachten.

De Commissie stelt ook voor dat voortaan een geschreven driehoeksovereenkomst houdende een prestatieverbintenis wordt ingevoerd tussen de geïnterneerde, de commissie tot bescherming van de maatschappij, waarvan hij afhangt, en de therapeut of de dienst die hem in behandeling neemt. In die overeenkomst zou worden gepreciseerd welke inlichtingen de therapeut of de dienst aan de bevoegde commissie moet verschaffen, i.h.b. die welke verband houden met de opvolging van de voorwaarden die aan de geïnterneerde werden opgelegd.

Dit eindverslag is een vlot leesbaar document, waarin voorts allerlei voorstellen worden geformuleerd i.v.m. de omschrijving van de groep personen die onder toepassing van de wet vallen, de organisatie van de deskundigenonderzoeken, de samenstelling van de commissies tot bescherming van de maatschappij en de internering van veroordeelde delinquenten.

Alain De Nauw

B. VAN ROERMUND, **Het verdwijnpunt van de wet**, Deventer, Tjeenk Willink, 1997, 109 p.

Het verdwijnpunt van de wet draagt als ondertitel: «Een opstel over symboolwerking van wetgeving». De centrale stelling is dat deze symboolwerking juist de essentie van de wet uitmaakt (p. 2). Daarmee komt de auteur bij de kernvragen van de rechtstheorie: wat is de eigen aard van een juridische norm en waarom leven wij rechtsregels na? (p. 11).

In het eerste hoofdstuk poneert de auteur een stelling die zeer radicaal overkomt: de wetgeving zegt uiteindelijk niets, tenzij dat «we moeten doen wat we moeten doen», wat hij illustreert aan de hand van vangnetbepalingen die een zorgvuldigheidsbeginsel neerleggen.

In de volgende hoofdstukken wordt deze stelling uitgedaagd. Via de leer van Wittgenstein over de projectie van het «symbool» vanuit het perspectief van een handelend persoon, komt hij tot een benadering van wetgeving vanuit het perspectief van de handelende normadressaat. De leer van het perspectief verklaart ook de titel van de verhandeling. Het «verdwijnpunt» van de wet is, zoals in een schilderij, het buiten het beeld gesituerde punt waarop alle lijnen samenkomen, waardoor een indruk van perspectief ontstaat.

Uit de verhandeling komt een beeld naar voren van het recht dat verhoudingen reduceert tot «rechts»verhoudingen en waarin verschillen worden opgelost aan de hand van een «juridisch» discours, waarin «juridische» argumenten worden aangereikt door de wet. Deze wet krijgt maar zeggingskracht vanuit de praxis, dus vanuit het perspectief van de handelende persoon, die voor beslissingen staat, vanuit de rechter, die voor een rechtsbeslissing staat (p. 38-39, 46, 53). Pas door de toepassing van een wet op de casus, krijgt de wet betekenis. De «interpretatie» is maar zinvol op dat ogenblik. Ze gebeurt aan de hand van de feiten van de casus, maar wordt georiënteerd door het «verdwijnpunt» van de wet, de «politieke context» (p. 39 en 63).

Ofschoon de auteur nergens de leer van de autopoïese vermeldt en zijn terminologie daar allerm minst in past, zou een autopoïetische benadering van de verhandeling meer verheldering kunnen brengen. De wet blijkt dan de brug te zijn tussen het politieke systeem, het maatschappelijk systeem waarbinnen personen bepaalde verhoudingen aangaan, en het rechtssysteem, waarbinnen de rechter een uiteindelijke beslissing met gezag van gewijsde neemt. Via deze wet kunnen de logica en de termen van de politieke en maatschappelijke systemen worden «vertaald», om dan binnen het operatief gesloten rechtssysteem te worden verwerkt. Dat verklaart de zogenaamde «reductie» door het recht en de manier waarop personen in het procesrecht worden gedwongen de positie van de «rechtsonderhorige» aan te nemen en een «objectiverende» strategie moeten volgen om hun aanspraken af te dwingen (p. 76). Vanuit die autopoïetische benadering kan dan wel de opmerking volgen, dat de auteur wellicht te veel de nadruk legt op de functie van het recht om een handelingskader aan te bieden voor concrete beslissingen, en minder op dat deel van de wetgeving dat structuren en netwerken uitwerkt die de organen en het proces organiseert waarbinnen regelgeving wordt totstandgebracht en dat de coördinatie tussen die organen en procedures coördineert.

De auteur illustreert zijn bevindingen aan de hand van een rechtszaak waarin een vrouw haar dokter aansprakelijk stelde voor de «schade» veroorzaakt door de geboorte van een kind, omdat de dokter bij een operatie haar spiraaltje had weggenomen zonder haar daarover in te lichten en hij nochtans wist – hij had het eerder zelf geplaatst – dat zij dat spiraaltje had laten plaatsen om geen kinderen meer te krijgen. Deze zaak raakt aan de ethiek, meer bepaald door de vraag of een kind als een «schadepost» kan worden beschouwd. De auteur toont aan dat in de concrete toepassing van het aansprakelijkheidsrecht op deze casus, de oplossing volgt vanuit oriënterende principes die buiten het recht liggen, maar die kunnen worden opgenomen in het juridisch systeem en daar volgens een strikt juridisch discours tot een rechtsbeslissing leiden. De moraal grijpt niet in waar het recht tekortschiet (volgens een autopoïetische opvatting is dat onmogelijk, omdat elk systeem – hier dat van de moraal en dat van het recht – operatief gesloten is), maar «moduleert», binnen het juridisch discours, het bestaande recht naar het concrete toepassingsgeval. Vervolgens voert de auteur aan dat deze oriënterende «ethische» principes niet zozeer zijn gebaseerd op een moreel gefundeerd zorgvuldigheidsbesef, maar op een «assurantie-

ethiek» (p. 97), die de samenwerking benadert in termen van verzekbaarheid en risico-spreiding. De arts kan aansprakelijk worden gesteld, omdat hij verzekerd is en het risico zodoende verspreid wordt. Zo wordt de rechtsbeslissing gevormd door een constructie van het aansprakelijkheidsrecht, aan de hand van het concrete toepassingsgeval, binnen de oriënterende «politieke» context waarin de opvattingen over de organisatie van de samenleving worden samengebracht.

Vraag is of daarmee «de» essentie van de wet is gegeven. De auteur stelt dat de essentie van de wet maar kan worden begrepen vanuit de praxis. De rechtstheoreticus redeneert echter zelf vanuit een bepaalde context, terwijl vanuit een andere context ook een andere benadering van het recht en de wet mogelijk is. Deze relativisering blijkt ook uit de woorden van de auteur zelf: zijn context is wat hij «de rechtsstaat» noemt: de symbolische werking is wat de wet «in onze rechtsstaat» tot wet maakt. Bovendien geeft de auteur vooral een inzicht in de werking van het recht binnen een rechtsprocedure; de «handelende persoon» die «voor een beslissing staat» is «bij uitstek» de rechter, die eerst de wet «aftast» en vervolgens pas naar haar verwijst als legitimatie van zijn rechtsoordeel (p. 55-56). Nochtans werkt het recht voornamelijk buiten deze rechtsprocedure: de rechter geeft een uiteindelijke oplossing aan een geschil, maar de wetgeving wil in de eerste plaats het ontstaan van deze geschillen voorkomen door de maatschappelijke verhoudingen te regelen. Ook zonder de rechter dienen personen dus reeds, als «handelende persoon» de wet te «construeren».

Het voorgaande doet echter niet af aan de vaststelling dat Van Roermund een boeiende verhandeling heeft geschreven, die een verhelderend inzicht geeft in de werking van het recht, de rol van de rechter en het interpretatieproces dat tot een rechtsoordeel leidt.

Patricia Popelier

M. RENDERS, Scheidingsbemiddeling: een theoretisch en praktisch model, Uitgeverij Scoop en Roularta Books, 1999, 352 p.

Hoewel het boek bestemd is voor de cursisten van de opleiding scheidingsbemiddeling en voor beginnende scheidingsbemiddelaars, mist het de daartoe vereiste didactische kwaliteiten.

Er wordt een aanzienlijke hoeveelheid stof en praktijkgerichte informatie aangevoerd, wat ongetwijfeld positief is, maar de auteur slaagt er niet in dit op een eenvoudige en duidelijke manier te doen.

De boodschap wordt niet altijd duidelijk gebracht, en de stof wordt dermate uitgesponnen en telkens weer herkauwd, dat de lezer al vlug de draad kwijtgeraakt en door de bomen het bos niet meer ziet.

Hierdoor komt het werk nogal «zwaar» en «moeilijk» over, met als gevolg dat o.i. de doelgroep niet ten volle wordt bereikt. Voormelde bemerking wordt treffend geïllustreerd door de volgende passus (p. 120): «Nadat de lijst van verschillende mogelijke oplossingen in fase 6 werd opgesteld, wordt elke mogelijke oplossing gewikt en gewogen volgens de beslissingscriteria opgesteld in fase 4. De voor- en nadelen van elke optie worden verkend met gebruik van de lussentechniek. In fase 7 wordt nog niet beslist. De bedoeling van deze fase is dat beide betrokkenen de waarde van elke optie begrijpen. Fase 7 wordt ingeleid met een herbevestiging van fase 4...».

Het werk lijkt ons eerder een «*traité élémentaire*» te zijn van de scheidingsbemiddeling en zal daarom door meer ervaren scheidingsbemiddelaars worden geapprecieerd die door raadpleging van de voor hen relevante hoofdstukken hun kennis kunnen opfrissen en hun eigen zienswijzen of benaderingen kunnen toetsen aan het model dat de auteur voorstaat.

Op het inhoudelijke vlak maken we de volgende opmerkingen, die echter niets afdoen aan de hiervoor geschetste kwaliteiten en verdiensten van het boek.

a) Herhaaldelijk legt de auteur er de nadruk op dat de bemiddelaar zich inhoudelijk non-directief hoort op te stellen. Nochtans lezen we m.b.t. de informatie-verstrekking door de bemiddelaar dat (p. 186): «Telkens opnieuw schat de bemiddelaar in welke informatie hij op welk moment met welke bedoeling geeft, en checkt hij zorgvuldig hoe de klanten reageren op zijn tussenkomst. Een bemiddelaar is dus op zijn hoede voor het effect dat informatie-input heeft op de onderhandelingsrelatie tussen de twee klanten en op het verloop van de bemiddelingsprocedure. Strategisch informatie ge-

ven betekent wikken en wegen. De bemiddelaar geeft op het gepaste moment, meestal in brokjes en beetjes, niet te laat en niet te vroeg, de noodzakelijke informatie. Hij geeft niet teveel informatie in eens, want dan heeft hij geen goed zicht meer op welke precieze informatie welk precies effect had.».

b) In hoofdstuk 5 «*Start van de bemiddeling*» (p. 239 e.v.) wordt beschreven hoe de andere, niet-bemiddelingsgezinde echtgenoot kan worden benaderd en ertoe worden aangezet om aan de bemiddeling deel te nemen. Wij menen dat dit voor advocatenbemiddelaars nogal cliënt-wervend overkomt en tot deontologische incidenten kan leiden wanneer die echtgenoot reeds een ander advocaat niet-bemiddelaar heeft geraadpleegd of zich voorneemt dit te doen.

c) Hoewel m.b.t. de kinderen wel duidelijk het onderscheid wordt gemaakt tussen de gezagsregeling enerzijds en de verblijfsregeling anderzijds (p. 336), wordt het recht op persoonlijk contact ten onrechte toegepast in het geval van gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag, terwijl dit maar kan in de hypothese van de exclusieve uitoefening van het ouderlijk gezag. Omgekeerd lijkt ons een verblijfs-co-ouderschap niet verenigbaar met een systeem van exclusieve uitoefening van het ouderlijk gezag. M.a.w., er is slechts sprake van een verblijfsregeling bij gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag en een recht op persoonlijk contact bij een exclusieve uitoefening van het ouderlijk gezag.

S. Brouwers

MEDEDELINGEN

Voorzorgskas voor Advocaten en Gerechtsdeurwaarders

De Raad van Bestuur van de Voorzorgskas voor Advocaten en Gerechtsdeurwaarders nodigt u uit tot het bijwonen van de Gewone Algemene Vergadering die zal gehouden worden op donderdag 25 mei 2000 om 15 uur in het Huis van de Voorzorgskas, Gulden Vlieslaan 64, 1060 Brussel.

Agenda van de Gewone Algemene Vergadering

1. Goedkeuring van het proces-verbaal van de Gewone Algemene Vergadering van 20 mei 1999.
2. Verslag van de Raad van Bestuur.
3. Goedkeuring van de jaarrekening van het boekjaar 1999 en voorstelling van de Begroting voor het komende jaar.
4. Decharge aan de bestuurders.
5. Statutaire benoemingen.
6. Allerlei.

Belangrijke herinnering.

De leden van de vereniging die verhinderd zouden zijn de vergadering bij te wonen en die wensen zich te laten vertegenwoordigen, kunnen daartoe een volmacht verlenen aan een ander lid. Deze volmacht moet geen bijzondere vorm hebben en kan afgegeven worden bij het bureau van de vergadering.

Het aantal stemmen waarover een mandataris kan beschikken is beperkt tot tien (Art. 31 van de Statuten).

Voor de Raad van Bestuur
De Voorzitter

Marie-Berthe Bertrand

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Nieuw

REGISTERS

RECHTSKUNDIG

WEEKBLAD

De cd-rom kan u zonder problemen installeren op een PC met Microsoft Windows 95, Windows 98 of Windows NT4, met ten minste een Pentium processor (75 Mhz) met 32 Mb RAM en toegang tot een cd-rom station.

De registers van het Rechtskundig Weekblad zijn nu ook elektronisch op cd-rom te verkrijgen: **RWe**

Deze cd-rom stelt iedere jurist in staat op een eenvoudige en efficiënte manier alle rechtspraak en doctrine gepubliceerd in het Rechtskundig Weekblad vanaf de jaargang 1988-1989 op te zoeken via verschillende al dan niet gecombineerde zoekcriteria, zoals:

- ... een uitgebreide trefwoordenlijst met verdere onderverdelingen, voorzien van een efficiënte thesaurus;
- ... een auteursregister met thesaurus;
- ... de datum van rechterlijke uitspraken;
- ... een lijst met rechtsinstanties;
- ... enz.

Op basis van de door u geselecteerde zoekcriteria krijgt u een overzichtelijk resultaatsscherm dat u onmiddellijk kan afdrukken.

De prijs van de cd-rom bedraagt **BEF 3.450** (inclusief 21% BTW), als abonnee ontvangt u de cd-rom voor slechts **BEF 1.950** (inclusief 21% BTW)

Bestelformulier

Bestelformulier terugsturen of faxen naar:

Intersentia NV, Churchilllaan 108,
3-2900 Schoten

Tel.: 03/680.15.50

Fax: 03/658.71.21

E-mail: mail@intersentia.be

a, ik abonneer mij op:

☐ RWe als abonnee van het Rechtskundig Weekblad aan het voordeeltarief van BEF 1.950 en ontvang jaarlijks een geactualiseerde cd-rom

☐ RWe aan het tarief van BEF 3.450 en ontvang jaarlijks een geactualiseerde cd-rom

Naam:

Voornaam:

Firma:

BTW nr.:

Straat, nummer:

Postcode, woonplaats:

Datum:

Handtekening:

INTERSENTIA

Waarden en normen voor de verpleging en verzorging vanuit ethisch en juridisch perspectief

Een internationaal vergelijkend onderzoek in Nederland, België, Duitsland, Engeland en Frankrijk

I.A.W. DE JONG
P. OOSTERBOSCH
J.C.J. DUTE
F.C.B. VAN WIJMEN

2000, ISBN 90-5095-103-1; 530 blz.; 2.300 BEF; 125 NLG

Aanleiding tot het onderzoek in dit boek was de totstandkoming in Nederland van de *Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg* (Wet BIG). Deze wet vormt met name voor de verpleegkundige beroepsgroep een mijlpaal in hun proces van bewustwording, emancipatie en professionalisering.

Naast registratie, titelbescherming en de regeling van het uitvoeren van voorbehouden handelingen voorziet de Wet BIG in tuchtrechtelijke toetsing. Voor de verpleegkundige beroepsgroep is dit nieuw. De vraag rijst dan ook hoe de tuchtnormen voor deze specifieke beroepsgroep vorm zullen krijgen. Vooral met het oog hierop zijn vanuit internationaal vergelijkend, ethisch en juridisch perspectief de waarden en normen voor de verpleging en verzorging beschreven en geanalyseerd. In het onderzoek zijn in totaal vijf landen betrokken: Nederland, België, Duitsland, Frankrijk en Engeland.

Een boek bestemd voor ethici, juristen, verpleegkundigen, verzorgenden, hun koepelorganisaties, instellingen voor gezondheidszorg, bestuurders, beleidsmakers, patiënten, kortom iedereen die zich betrokken voelt bij de verpleegkundige en verzorgende beroepsuitoefening en meer wil weten over de ethische en juridische aspecten daarvan.

Het juridische deel is uitgevoerd door mr. I.A.W. de Jong (gezondheidsjuristen), het ethische deel door P. Oosterbosch (verpleegkundige en ethicus). De projectleiding was in handen van prof. mr. F.C.B. Van Wijmen (gezondheidsjurist), prof. dr. H. Nys (gezondheidsjurist), mr. dr. J.C.J. Dute (gezondheidsjurist), dr. A.J.G. van der Arend (verpleegkundige en ethicus) en dr. C. Gastmans (ethicus).

**inter
sentia**